

genootschap
voor 123 1986/3-4
geschiedenis
handelingen

BIJDRAGEN

- J. Monballyu, *Een mislukte opknooping te Brugge in 1613. Mirakel of toeval ?* 167-181
- H. Platelle, *Legendes médiévales sur les naissances multiples. A propos d'un passage curieux de la Vita Donatiani (12e s.)* 183-195

OORKONDEN EN MEDEDELINGEN

- R. Van Belle, *Een raadselachtige priesterzerk te Mariakerke* 197-204
- B. Janssens de Bisthoven, *Pleidooi voor een constitutionele bisschop van Ieper, 1798* 205-206
- L. Devliegheer, *Het oudste reglement van het Sint-Kathelijnebegijnhof te Aardenburg* 207-213

VLAAMSE BIOGRAFICA

- A. Schouteteet, *Cornelis Luet, Brugse drukker uit de 17de eeuw ?* 215-223

BOEKBESPREKINGEN

- P. Ruelle, *Le dialogue des créatures* (A. Dewitte). 225-226
- M. Coornaert, *Dudzele en St.-Lenaart* (J. Mertens). 226-227
- J.L. Meulemeester, *Jacob van Oost* (L. Devliegheer). 227-229
- L. Simons, *Vlaamse en Nederduitse literatuur in de 19e eeuw. II. Vertalingen, receptie, beïnvloeding* (L. Valcke). 229-232
- V. Van Renterghem, *Het belang van Gent voor de universiteits- en studiekeuze van de Brugse studenten* (P. Vandermeersch). 232-233
- J. Geldhof, *150 jaar St.-Lodewijkcollege* (M. Ryckaert). 234-236

- KRONIEK** 237-260
-

- BOEKENSCHOUW** 261-317
-

EEN MISLUKTE OPKNOPING TE BRUGGE IN 1613. MIRAKEL OF TOEVAL ?

J. MONBALLYU°

Op 6 februari 1613 werd Pieter van Wesemaele uit Lokeren, 24 jaar oud en kleermaker van beroep, door de Brugse stadsschepenen tot de galg veroordeeld¹. Volgens het toenmalige strafrecht was dit meer dan verantwoord. Pieter van Wesemaele had immers tot tweemaal toe een huisdiefstal met verzwarende omstandigheden gepleegd en was bovendien begonnen met het voorbereiden van een derde nog veel grotere huisdiefstal. De eerste diefstal vond plaats te Gent bij een weduwe die hem uit vriendschap voor zijn ouders een tijdlang had geherbergd nadat hij wegens een vechtpartij, waarbij een voerman zwaar werd gekwast, uit het Land van Waas had moeten vluchten. Ondanks deze gastvrijheid had hij aldaar in de slaapkamer van de weduwe een koffer met zijn handen opengebroken en er minstens dertig ponden groten in goud weggenomen. De tweede huisdiefstal had hij gepleegd in Brugge bij niemand minder dan de schout die hem als knecht had tewerkgesteld. Bij deze hoge Brugse gerechtsofficier, die onder meer belast was met het vervolgen van alle misdrijven in de stad Brugge, had hij uit een kast twaalf ponden groten gestolen. Hiertoe had hij vooraf de kastsleutel weggenomen van de plaats waar zijn meester hem gewoonlijk bewaarde. Bovendien had hij samen met een andere knecht het plan opgevat om de schout nog van een veel grotere geldsom te beroven, dit door het kraken van zijn geldkoffer. Om dit plan te kunnen uitvoeren had hij reeds van de voordeur van de schout een sleutel laten bijmaken en was hij begonnen met het maken en afstellen van een valse sleutel van diens geldkoffer via een wasafdruk die zijn medeplichtige hem

° Prof. KUL, Faculteit van de Rechtsgeleerdheid ; Melkweg 39, 8720 Kuurne.

1. BRUGGE, STADSARCHIEF, 192 (*Verluydboeck 1611-1676*), f. 16^v-19^r.

had bezorgd. Het plan lekte echter uit en Pieter van Wesemaele werd samen met zijn medeplichtige opgepakt en tot de galg veroordeeld. Gezien de herhaling, het misbruik van vertrouwen en de sociale positie van het slachtoffer was dit in die tijd een meer dan normale straf². Als dusdanig zou Pieter van Wesemaele dan ook niet de geschiedenis zijn ingegaan, ware het niet dat zijn executie verre van een leien dakje liep en uiteindelijk mislukte.

Om aan Pieter van Wesemaele's opknoping, die van zijn medeplichtige en die van twee valsmunters een exemplarisch karakter te geven³, besloot de Brugse stadsmagistraat deze opknoppingen samen in één spektakel op de Burg van Brugge te laten plaatsvinden. Inderhaast werd aldaar een galg opgericht waaraan de vier veroordeelden één na één zouden worden opgeknoopt en werd er in de stad overal kond gedaan van de geplande strafvoltrekkingen. Tuk op sensatie stroomde het volk van overal toe naar het Burgplein zodat bij de aanvang van de executies de Burg zwart stond van het volk⁴. Pieter van Wesemaele werd door het lot aangewezen om als eerste te worden opgeknoopt. Nadat hij ten aanzien van de prior van de Predikheren zijn biecht had uitgesproken en met hem een rozenkrans had gebeden, werd hij voorgeleid en door de beul via een ladder naar de bovenkant van de galg gebracht. Aldaar werd hem de koord om de hals gelegd en werd hij vervolgens van de ladder afgeduwd. Terwijl hij aldus tussen hemel en aarde hing, duwde de beul hem met zijn voeten op het lichaam teneinde hem met enkele stoten te wurgen en aldus zijn doodstrijd zo kort mogelijk te

2. L. Th. MAES, *Vijf eeuwen stedelijk strafrecht*, Antwerpen, 1947, p. 200 ; F. VAN HEMELRIJCK, *De criminaliteit in de ammanie van Brussel van de late middeleeuwen tot het einde van het ancien régime (1404-1789)*, Brussel, 1981, p. 186 ; A. LAINGUI en A. LEBIGRE, *Histoire du droit pénal*, I, Parijs, s.d., p. 183-186 ; J. CLARUS, *Sententiarum receptorum, Liber Quintus*, Venetië, 1601, § Furtum, 9 (p. 20) ; J. KOHLER en W. SCHEEL, *Die Carolina und ihre Vorgängerinnen*, Halle, 1900, p. 86 en 87 ; J. DE DAMHOUDERE, *Practijcke ende handbouvck in criminele zaeken*, Leuven, 1555 (Anast. druk, Roeselare, 1981), p. 138 ; A. GOMEZ, *Commentariorum variarumque resolutionum iuris civilis communis et regii, tomii tres*, Antwerpen, 1615, p. 488.

3. De behoefte om een voorbeeld te stellen wordt uitdrukkelijk in het vonnis vermeld : «...in exemple van andere...».

4. Zie verder in bijlage de vorstelijke genadebrief : «...overzulcx het ghemeente, dwelcke in zeer groote ghetalle was aensiende de justicie ende het recht dat men over den suppliant was doende...».

maken⁵. Dit stoten was er echter duidelijk teveel aan, want plotseling brak de koord middendoor waardoor Pieter van Wesemaele hardhandig op de onderliggende kasseien terecht kwam, zwaar aan het hoofd werd gekwetst en bewusteloos bleef liggen. Daar de beul evenwel vaststelde dat Pieter ondanks alles nog tekenen van leven vertoonde, haastte hij zich tot groot ongenoegen van het volk, dat spontaan om genade riep, om hem terug naar de ladder te slepen en hem aldaar verder te wurgen tot hij geen teken van leven meer gaf en alle aanwezigen hem dood achtten. Teneinde het volk te bedaren werd hij vervolgens zo vlug mogelijk op een lijkbaar gelegd en naar het kerkhof van Sint-Donaas afgevoerd. Aldaar wierp men hem zonder meer in een inmiddels klaargemaakt graf. Daar men echter van plan was om in diezelfde put ook de drie andere nog op te knopen misdadigers te begraven, liet men de put nog een tijdlang openliggen. Gelukkig voor Pieter, want na enige tijd begon hij zich opnieuw te bewegen zodat men kon vaststellen dat hij nog steeds niet het tijdelijke voor het eeuwige had verwisseld. Onmiddellijk werd hij uit de grafput gehaald en binnengedragen in een voorkamer van de Sint-Donaaskerk waar hem de nodige geneeskundige zorgen werden verstrekt. De Brugse stadsmagistraat, die intussen op de hoogte was gebracht, eiste echter dat Pieter van Wesemaele onmiddellijk naar de Burg zou worden teruggebracht teneinde hem voor een derde en wellicht definitieve maal te laten executeren. Zich steunend op zijn kerkelijke immuniteit weigerde het kapittel van Sint-Donaas evenwel om hierop in te gaan⁶. Pieter van Wesemaele bleef aldus in de voorkamer van de Sint-Donaas liggen alwaar hij na drie dagen opnieuw tot bewustzijn kwam. Toen men hem van het gebeurde op de hoogte bracht, verklaarde hij onomwonden te geloven dat hij werd gered door O.L.-Vrouw tot wie hij tot op het allerlaatste moment zou hebben gebeden en in wiens handen hij zijn lot had gegeven.

Tegenover dergelijke al dan niet miraculeuze redding of wonderbare

5. BRUSSEL, RIJKSARCHIEF, Rekenkamer, 13790, *Schoutrekening Brugge 1613-1616*, f. 15^v: «Ledit XVe janvyer 1613 Pierre Wesemale fust pendu et non estranglé d'aautant que l'officier faysant grand effort de ses pieds sur son corps pour luy racourcyr la peyne, le hard rompyst et tomba par terre réputé pour mort...».

6. BRUGGE, BISSCHOPPELIJK ARCHIEF, Register A 67, f. 174^r: «...quem magistratus restitui petivit ut justitia adimpleretur, sed domini de capitulo restituere noluerunt in preiudicium immunitatis ecclesiasticae».

gebedsverhoring voelde blijkbaar iedereen zich onzeker. Besloten werd om voor Pieter genade aan te vragen bij de aartshertogen Albrecht en Isabella. Deze werd bekomen op 28 februari van datzelfde jaar. Zich steunend op het feit dat Pieter van Wesemaele hoe dan ook wel de bittere dood zou hebben gemaakt zodat de justitie zich voldaan kon achten, het feit dat de Brugse bevolking spontaan om genade had verzocht en het feit dat Pieter er rosvast scheen in te geloven dat hij door O.L.-Vrouw werd gered, werden al Pieters eerdere misdrijven kwijtgescholden. Aan alle Brugse en andere gerechtsofficieren en rechters werd verboden Pieter nog te vervolgen en te veroordelen voor de gepleegde en geplande huisdief stallen en zijn vechtpartij in het Land van Waas. Zowel de Brugse schepenen als het kapittel van Sint-Donaas klasseerden deze zaak door de genadebrief te registreren⁷. Wel lieten de Brugse kanunniken Pieter van Wesemaele op 6 maart 1613 nog eens plechtig voor hen verschijnen teneinde hem aan te sporen voortaan als een goed christelijk mens te leven en hem er wellicht op te wijzen dat hij in de toekomst niet al te veel meer van dergelijke miraculeuze reddingen moest verwachten⁸. Of Pieter van Wesemaele hiermee rekening heeft gehouden is ons niet bekend.

Uit deze toch wel merkwaardige gebeurtenissen kunnen nu enkele interessante conclusies worden getrokken. Vooreerst tonen zij aan dat tot in het begin van de 17de eeuw bij een groot deel van de bevolking nog steevast de overtuiging leefde dat bij het mislukken van een executie de veroordeelde niet een tweede maal mocht worden terechtgesteld. Deze eeuwenoude gewoonte⁹ steunde, in tegenstelling met wat de genadebrief d.d. 18 februari 1613 en een aantal latere auteurs¹⁰ willen doen geloven, niet op de overtuiging dat God al dan niet door bemiddeling van zijn heiligen in de strafrechtpleging rechtstreeks kon tussenkomen, maar op een bij het volk van die tijd nog ruim verspreid magisch bewustzijn. Wie het volksleven

7. *Ibidem*, f. 175^v-176^v ; BRUGGE, STADSARCHIEF, 192 (*Verluydboeck 1613-1676*), f. 17^v-19^r.

8. BRUGGE, BISSCHOPPELIJK ARCHIEF, Register A 67, f. 175^v.

9. W. SCHILD, *Alte Gerichtsbarkeit. Vom Gottesurteil bis zum Beginn der modernen Rechtsprechung*, München, 1980, p. 20.

10. H. HATTENHAUER, *Das Recht der Heiligen* (Schriften zur Rechtsgeschichte Heft 12) Berlijn, 1976, p. 17-19.

in het verre of meer nabije verleden bestudeert, kan niet voorbijgaan aan de vaststelling dat velen soms tot in de 20ste eeuw leefden met een primitieve of magische mentaliteit die gekenmerkt was door¹¹ :

- vooreerst een grote innerlijke verbondenheid van de mens met alles wat hij rondom zich in de wereld aantrof en een sterk ordebewustzijn. Niet alleen de dieren en de planten, maar ook de grond, de rivieren, de meren, de zee, de zon, de maan, de sterren, de bergen en allerlei andere natuurverschijnselen werden geacht met de mens mee te leven en op zijn daden te reageren. Samen werden ze geacht bepaald te worden door allerlei geheimzinnige en onbepaalde bovennatuurlijke krachten die niet alleen ziekte en dood, geluk of ongeluk, maar ook de werking van de natuurelementen bepaalde. In deze wereldbeschouwing kon niet alleen elke verstoring van de orde door de gepaste tegenmaatregel worden hersteld, maar was bovendien niets toeval, ook het ogenschijnlijk meest onbegrijpelijke. Wat er ook gebeurde, het had steeds een zin.
- ten tweede het vrijwel geheel ontbreken van transcendent of abstract denken. De aanvaarding van een mysterieuze en onzichtbare werkelijkheid leidde ertoe dat natuur en bovennatuur in hetzelfde vlak kwamen te liggen. Dit impliceerde een onkritische houding die veel meer door gevoel en wil dan door verstand en redenering werd beheerst. In dit prelogisch denken legde men zich vlug neer bij de feiten omdat zij nu eenmaal zo waren.
- ten derde speelde de gemeenschap een grote rol in het leven van het individu. De gewone man redeneerde immers niet volgens eigen denkgewoonten maar volgens die van de groep. Logisch denken was in zekere zin asociaal. Oorzaken en hulpmiddelen worden niet gezocht in gebieden die men niet kende, zoals bij voorbeeld de wetenschap, maar in de door de groep aanvaarde

11. Over deze magische mentaliteit en zijn kenmerken raadplege men : K. THOMAS, *Religion and the decline of Magic. Studies in popular beliefs in sixteenth and seventeenth century England*, Londen, 1971 ; R. MUCHEMBLED, *Sorcellerie, culture populaire et christianisme au XVIe siècle, principalement en Flandre et en Artois*, Annales E.S.C., jan-févr., 1973, p. 264-284 ; ID, *Culture populaire et culture des élites dans la France moderne (XVe - XVIIe siècle). Essai*, Parijs, 1978 ; R.L. WAGNER, *Sorcier et Magicien. Contribution à l'histoire du vocabulaire de la Magie*, Parijs, 1939 ; J. VAN HAVER, *Nederlandse incantatieliteratuur. Een gecommantarieerd compendium van de Nederlandse bezweringsformules*, Gent, 1964, p. 38-42 ; ID, *Volksgeneeskunde*, (Catalogus tentoonstelling A.S.L.K.), Brussel, 1981, p. 17-23.

stellingen. Zelfs indien bepaalde gewoonten en gebruiken in strijd waren met godsdienstige of burgerlijke voorschriften, dan nog voelde de enkeling zich bij het toepassen ervan volkomen gerechtvaardigd in zijn optreden omdat hij handelde en dacht zoals iedereen. In feite besliste de gemeenschap voor het individu dat slechts mocht handelen op de wijze die paste in het traditionele gedragspatroon van de gemeenschap.

Dit magisch bewustzijn nu was tot diep in de 17de eeuw ruim verspreid bij de bevolking. Auteurs zoals J. Delumeau¹², K. Thomas¹³, R. Muchembled¹⁴ hebben de mythe van de christelijke middeleeuwen de grond ingeboord. Tot diep in de 17de eeuw was de grote meerderheid van de bevolking, en dan in het bijzonder de lagere klassen, doordrongen van deze animistische mentaliteit waarin de magie fungeerde als een tekensysteem dat toeliet psychologisch te overleven in een wereld die gekenmerkt was door permanente onzekerheden¹⁵. Deze magische mentaliteit biedt een verklaring niet alleen voor het voorkomen van talrijke heksenprocessen in de loop van de 16de en 17de eeuw, maar ook veel ander strafrechterlijk optreden in de middeleeuwen en het begin van de nieuwe tijd¹⁶. Onder meer wordt hierdoor duidelijk waarom allerlei rituele gebruiken bij de uitvoering van de doodstraf die reeds bij de Germanen te vinden waren ook nog tot in de 16de-17de eeuw werden aangewend. In tegenstelling met wat K. von Amira¹⁷ en velen na hem¹⁸ hebben beweerd, waren dit geen relictten van Germaanse opofferingsstraffen aan bepaalde goden, maar rituelen die ertoe strekten het door het misdrijf verbroken magische evenwicht te herstellen (*Wiedergutma-*

12. J. DELUMEAU, *Le catholicisme entre Luther et Voltaire*, Parijs, 1979, p. 237-258.

13. K. THOMAS, a.w.

14. R. MUCHEMBLED, *Culture populaire*, p. 79-135.

15. H. SOLY, *De grote heksenjacht in West-Europa 1560-1650. Een voorlopige balans*, *Volkskunde*, LXXXII (1981), p. 107.

16. W. SCHILD, a.w., p. 65-76.

17. K. VON AMIRA, *Die germanischen Todesstrafen*, München, 1922.

18. L. Th. MAES, a.w., p. 381-382, 391 en 396 ; R.C. VAN CAENEGEM, *Geschiedenis van het strafrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVe eeuw*, Brussel, 1954, p. 18 en 172-173.

chungszauber) of de verbreking ervan in de toekomst te voorkomen (*Reinigungs- und Abwehrzauber*)¹⁹.

Ook de eeuwenoude gewoonte dat bij het mislukken van een executie de veroordeelde niet een tweede maal mocht worden terechtgesteld, dient in deze magische kontekst te worden teruggeplaatst indien men ze wil begrijpen. Deze gewoonte steunde niet zoals velen hebben beweerd²⁰ op het voortleven van het heidense geloof dat de Godheid door het mislukken van de executie had aangetoond dat het hem aangeboden offer niet welgevallig was, maar op het alsdan nog zeer ruim verspreide magische bewustzijn, waarin zoals gezegd niets toeval was en ook het ogenschijnlijk meest onredelijke vrijwel kritiekloos werd aanvaard. In deze magische mentaliteit hoefde het breken van een koord of zwaard bij een executie geen nadere verklaring. Door het opknopen of het toeslaan met het zwaard waren de nodige rituele gebaren gesteld om de door het misdrijf verstoorde orde te herstellen. Waarom de executie uiteindelijk mislukt was kon in dit geloof niet worden achterhaald of ten hoogste alleen aan de werking van allerlei onbepaalde bovennatuurlijke krachten worden toegeschreven. Deze waren noch voor zintuigelijke waarneming, noch voor het verstand vatbaar en dienden dan ook niet te worden verklaard. De misdadiger was uiteindelijk aan de dood ontsnapt en zo moest het ook maar blijven. Men legde zich gewoon neer bij de feiten zonder ze nader te analyseren of er kritiek op te leveren.

In de middeleeuwen, waar deze magische mentaliteit zowat algemeen was, had alleen de Kerk het moeilijk met deze onkritische houding. Daar ze evenwel goed beseftte dat er aan deze eeuwenoude en sterk ingewortelde gewoonte niet te tornen viel, zocht zij naar een behoorlijke verklaring om ze te legitimeren. Deze werd dan gevonden door een beroep te doen op het procédé bij uitstek van die tijd, namelijk de theorie van een mirakel. Door het breken van de koord zou God, al dan niet na bemiddeling van één van zijn heiligen, hebben aangetoond dat hij zich over de misdadiger had erbarmd en dat derhalve zijn dood niet meer wenselijk was. Daar nu volgens de

19. Zie vooral het werk van B. REHFELDT, *Todesstrafen und Bekehrungsgeschichte. Zur Rechts- und Religionsgeschichte der germanischen Hinrichtungsbräuche*, Berlijn, 1942, p. 114-137 en 145-155.

20. H. HATTENHAUER, *a.w.*, p. 17-18.

Kerk alle wereldlijke justitie uiteindelijk zijn grondslag in de goddelijke wil vond, mocht de misdadiger niet een tweede maal worden terechtgesteld. Deze theorie, die in meerdere laat-middeleeuwse teksten terug te vinden is en ook aanleiding was tot het maken van meerdere kunstwerken ter ere van de heilige die bij God zou hebben bemiddeld²¹, was in feite niets anders dan een christianisering van een magische gewoonte. Via de theorie van het mirakel werd een aloude «heidense» praktijk in het christelijk normenbestand opgenomen en aanvaardbaar gemaakt en kon deze aldus door de middeleeuwen heen blijven verder bestaan.

Het spreekt vanzelf dat de Romeinsrechtelijk geschoolde juristen die vanaf de 14de-15de eeuw het middeleeuws strafrecht van binnenuit wensten te moderniseren en te rationaliseren, eveneens moeilijk met deze gewoonte overweg konden. Sommigen van hen zoals een J. de Belvisio, J. Clarus, A. Bocerus, J. Harpprecht pleitten dan ook voor haar radicale afschaffing. Duidelijke veroordelingen tot een doodstraf waren volgens hen niet voor interpretatie vatbaar. Bovendien diende volgens deze auteurs bij het mislukken van een executie steeds vermoed te worden dat dit gebeurd was ofwel door het toedoen van de duivel ofwel door het toedoen van de beul die zich had laten omkopen of een nalatigheid had begaan. In dergelijke omstandigheden een misdadiger aan het hem verdiende lot laten ontsnappen leek hen dan ook vanuit strafpolitiek oogpunt niet heilzaam ; weet hebbende van deze mogelijkheid zouden de verwanten van de veroordeelde te sterk worden aangespoord om de beul om te kopen en aldus een nieuw misdrijf te begaan²². Anderen daarentegen zoals een L. de Penna, P. Decius, P. de Puteo, A. Tiraquellus, M. van Wesembeke, A. Gomez, B. Chassanaeus — om maar de voornaamste te noemen — verdedigden nochtans het behoud van deze beslissende verschoningsgrond. Als argument lieten zij gelden dat in dergelijke gevallen een mirakel niet uitgesloten was en in geval van twijfel het altijd beter was een schuldige vrij te spreken dan een onschuldige te straffen. Wel stelden sommigen van hen als voorwaar-

21. *Ibidem* ; W. SCHILD, a.w., p. 20.

22. Een samenvatting van de standpunten van deze auteurs vindt men bij J. DÖPLER, *Theatri poenarum, suppliciorum et executionum criminalium...*, Leipzig, 1697, p. 247-248 en B. Carpzov, *Practica nova imperialis saxoniae rerum criminalium*, Leipzig, 1709, p. 276-277.

de dat men voldoende had nagegaan dat er van bedrog of nalatigheid bij de beul geen sprake was. Het feit dat de veroordeelde steeds had volgehouden dat hij onschuldig was en vóór de executie op Gods hulp of van die van zijn heiligen een beroep had gedaan, leverde volgens sommige van hen het vermoeden van een mirakel²³. Een derde categorie van auteurs tenslotte, met aan het hoofd de befaamde B. Carpzov, stond een soort tussenoplossing voor : de veroordeelde diende niet een tweede maal te worden geëxecuteerd maar voor eeuwig verbannen uit het land. Volgens deze auteurs kon de strafrechter steeds verzachtende omstandigheden in acht nemen ; de pijn en smarten die de veroordeelde door de mislukte executie onbetwistbaar had opgelopen rechtvaardigen de omzetting van de doodstraf in de onmiddellijk lagere straf zijnde de eeuwige verbanning. Als dusdanig werd tevens de ergernis vermeden die door het zonder meer vrijlaten van de veroordeelde bij slachtoffers van het misdrijf of anderen zou kunnen ontstaan. Tenslotte diende volgens Carpzov in dergelijke gevallen de beul voor minstens één jaar uit zijn ambt te worden ontzet. Hieruit blijkt nogmaals dat hij niet meer geloofde aan de mogelijkheid van een mirakel²⁴.

Hieruit moge duidelijk zijn dat zowel de Brugse stadsmagistraat als de Brugse kanunniken in 1613 in de rechtsleer argumenten konden vinden voor hun stellingname. Om uit deze patstelling te geraken deden ze een beroep op de Aartshertogen. Deze beslisten uiteindelijk in het voordeel van de Brugse kanunniken. In hun genadebrief vinden wij de klassieke argumenten voor de vrijlating : het vermoeden dat het om een mirakel kon gaan en het feit dat Pieter van Wesemaele door de mislukte executie reeds meer dan genoeg leed had ondergaan. Het spontane verzoek van de Brugse volksmassa leverde een bijkomend argument op.

Het verlenen van deze remissie- of genadebrief leidt ons tot een tweede vaststelling in verband met het oude strafrecht. Meerdere auteurs hebben reeds het onmenselijke en wreedaardige karakter van het oude strafrecht benadrukt. Niet alleen strafpolitieke (afschrikking van derden) maar ook juridisch-politieke doeleinden (het

23. *Ibidem*. Zie ook : *Le «De poenis temperandis» de Tiraqueru (1559)*, Introduction, traduction et notes par A. Laingui, Parijs, 1986, p. 223.

24. *Ibidem*.

in het zadel houden van het monarchale en aristocratische gezag) zouden hierbij een rol hebben gespeeld²⁵. En inderdaad, wanneer men de strafvonnissen van de late middeleeuwen en de nieuwe tijd onderzoekt kan men niet anders dan ertoe besluiten dat het soms zielig en hallucinant spektakel waartoe sommige openbare strafvoltrekkingen aanleiding hebben gegeven, werd veroorzaakt door de nadruk die in de wetgeving en de rechtsleer werd gelegd op het exemplarische of algemeen preventieve karakter van de straffen. Wil men echter de strafpolitiek van het oud regime goed begrijpen, dan moeten ook de vorstelijke genadebrieven in deze studie worden betrokken. Deze werden voor bepaalde misdrijven zoals eenvoudige doodslag, slagen en verwondingen zeer gemakkelijk verleend en hebben dan ook onbetwistbaar de scherpe hoeken van het toenmalige strafrechtssysteem afgerond. Vooral voor de studie van de verschoningsgronden zoals noodweer, noodtoestand, dronkenschap, krankzinnigheid, overmacht en allerlei verzachtende omstandigheden, vormen zij een belangrijke, om niet te zeggen de belangrijkste bron voor de studie van het oude strafrecht²⁶. Helaas werden zij voor de Nederlanden zogoed als nog niet bestudeerd en als dusdanig ook nooit in aanmerking genomen voor het berekenen van de criminaliteit. Voor een integrale studie van de criminaliteit in het oud regime blijkt dit echter meer dan nodig.

Tenslotte lijkt het ons ook niet onbelangrijk om nog even te wijzen op het voortbestaan van het asielrecht of de kerkelijke immuniteit in de nieuwe tijd. Zoals hoger aangegeven, beriepen de Brugse kanunniken zich op dit eeuwenoude recht om Pieter van Wesemaele niet aan de Brugse magistraat te moeten uitleveren. Door dit asielrecht was het aan alle burgerlijke overheden verboden om zonder de toelating van de kerkelijke overheid een delinkwent op gewijde

25. M. FOUCAULT, *Surveiller et punir*, Parijs, 1975, p. 52 ; P. SPIERENBURG, *De sociale functie van openbare strafvoltrekkingen*, Centrum voor maatschappijgeschiedenis, E.H.R., Mededelingen, z.j. (1978) ; A. BLOK, *Theatrische strafvoltrekkingen onder het Ancien Régime*, Symposion, Tijdschrift voor maatschappijwetenschap, I (1979), P. 94-114.

26. Dit op grond van steekproeven die door ons werden gedaan op genadebrieven bewaard te Rijsel. RIJSEL, ARCHIVES DU NORD, B 1681-1824 ; C.H. PETIT-DUTAILLIS, *Lettres de rémission de Philippe le Bon* (Bibliothèque du XVe siècle, IX), Parijs, 1908 ; C. DEHAISNES, *Etude sur les registres des chartes de l'audience conservés dans l'ancienne chambre des comptes de Lille* (XIVe-XVIIe s.), s.l., s.d.

grond (kerk, kerkhof, klooster) aan de houden. Dit asielrecht dat in de middeleeuwen door de Kerk herhaaldelijk werd aangewend om de mechanische toepassing van het wereldlijke strafrecht te verhinderen en allerlei humane principes in het strafrecht te introduceren zoals het genaderecht²⁷, werd in de 16de-17de eeuw door de Staat en zijn vertegenwoordigers, de legisten, als een relict van de irrationele middeleeuwse strafrechtspleging aangezien. Niet alleen verhinderde het een vlugge en daardoor efficiënte bestraffing, maar bovendien bleven hierdoor soms allerlei misdrijven ongestraft, wat volgens de Romeinsrechtelijk geschoolde penalisten die bezeten waren door de afschrikkingsgedachte, op zichzelf reeds criminogeen werkte. In de 16de en 17de eeuw, toen de Kerk ten gevolge van de godsdienstoorlogen overal moest inbinden ten voordele van de Staat, werden door deze laatste dan ook geleidelijk steeds meer stappen ondernomen om dit asielrecht in te perken. De verordeningen van 9 juli 1570 op de criminele justitie²⁸ gevolgd door een verordening van 22 juni 1589²⁹ sloten een aantal categorieën van zware misdadigers uit van dit asielrecht : landlopers, openbaar gekende dieven, straatrovers, moordenaars, kerkrovers, ketters, bankroetiers en zij die zich aan majesteitsschennis hadden schuldig gemaakt³⁰. De Kerk aanvaardde deze maatregelen min of meer door het afkondigen van de bul «Cum alias nonnulli» van 1591 waarin bepaalde misdadigers van het asielrecht werden uitgesloten³¹. Het feit dat deze bul in de Nederlanden nooit werd geplaceteerd, de verschillende opsomming van de

27. Over dit asielrecht zie J.J.E. PROOST, *Histoire du droit d'asile religieux en Belgique*, Gent, 1870 ; P. HILDEBRAND, *Uit de geschiedenis van het kerkelijk schuilrecht*, Rechtskundig Weekblad, XVI (1952-1953), kol. 1129-1144 ; H.J. ELIAS, *Kerk en Staat in de Zuidelijke Nederlanden onder de regering der aartshertogen Albrecht en Isabella (1598-1629)*, Antwerpen, 1931, p. 228-231.

28. *Placcaerten van Vlaenderen*, V, Gent, 1763, p. 195.

29. Verordening van 22 juni 1589, art. 22, *Placc. VI.*, II, p. 175.

30. Verordeningen van 7 oktober 1531 (*Placc. VI.*, I, p. 755) en 4 oktober 1540 (*Placc. VI.*, I, p. 768) bepaalden reeds dat zij die zich schuldig hadden gemaakt aan bedrieglijk bankroet niet meer konden genieten van de *vrijheydt* van om het even welke plaats. Verordeningen van 11 april 1541 (*Placc. VI.*, I, p. 19) en 18 september 1542 (*Placc. VI.*, I, p. 23) breidden deze maatregel uit tot de landlopers, brandstichters, brandschatters en alle openbaar gekende dieven. In deze verordeningen wordt niet duidelijk bepaald of met deze *vrijheydt* ook het kerkelijk schuilrecht werd bedoeld.

31. *Placcaten ende ordonnantien van Brabandt*, Antwerpen, 1648, I, p. 32-34.

uitgesloten misdadigers in deze bul in vergelijking met de vorstelijke verordeningen en het feit dat beide soort teksten voor ruime interpretatie vatbaar waren, leidde op het einde van de 16de en in het begin van de 17de eeuw tot veel moeilijkheden tussen de kerkelijke en de wereldlijke overheden. Bovendien was men het er niet over eens welke rechtbank precies moest oordelen of een misdadiger die zijn toevlucht had genomen tot een gewijde plaats al dan niet van het asielerrecht kon genieten. De Kerk eiste die recht op voor de kerkelijke rechter ; de burgerlijke rechtbanken, met de justitieraden aan het hoofd, eisten dit recht voor zich op³². In het geval van Pieter van Wesemaele waren er blijkbaar geen moeilijkheden tussen de Brugse kanunniken en de Brugse stadsmagistraat. De Brugse stadsmagistraat eiste weliswaar Pieter van Wesemaele terug op, maar deed geen pogingen om hem desnoods manu militari te vatten. Als dusdanig erkenden de Brugse stadsschepenen het asielerrecht van de Brugse kanunniken alhoewel openbare dieven in de bul «Cum alias nonnulli» uitdrukkelijk van dit recht waren uitgesloten. Blijkbaar hielden zij zich strikt aan de vorstelijke verordeningen van 1570 en 1580 die dergelijke misdadigers van dit recht niet hadden uitgesloten. Gelukkig voor Pieter van Wesemaele, want de beul zou hoogstwaarschijnlijk niet voor een derde maal hebben gefaald.

32. Zie voorbeeld BRUSSEL, RIJKSARCHIEF, Rekenkamer, nr. 13.835, *Baljuwsrekening Kortrijk 1602-1605*, f. 16^v-17.

BIJLAGE : Genadebrief voor Pieter van Wesemaele dd. 25 februari 1613

— BRUGGE, BISSCHOPPELIJK ARCHIEF, Register A 67, f. 175^v-176^r.¹ Zie ook BRUGGE, STADSARCHIEF, 192 (*Verluyd-boeck 1611-1676*), f° 16^v-19^r.

Albert ende Isabel Clara Eugenia, Infante van Spaignen by der gratie Godts, Eertzhertoghen van Oostenrycke, hertoghen van Bourgoingnen, van Lo-tryck, van Brabant, van Lemborch, van Luxemborch, van Gueldren, Grave van Habsbourch, van Vlaendren, van Artois, van Bourgoingnen, van Tirol, Palsgraven ende van Henegauwen, van Hollandt, van Zeelandt, van Naemen ende van Zutphen, Marcgraven des heylich rycx van Roome, heere ende vrouwe van Vrieslandt, van Salins, van Mechelen, van der stadt, steden ende landen van Utrecht, Overyssele ende Groeninghe. Onze lieve ende beminde, de schouteden, burhmeesters, schepenen ende raedt onzer stede van Brugghe, saluyt. Wy hebben ontfanghen die oitmoedighe supplicatie ende requeste van Pieter van Wesemaele, ghebooren van Loockere binnen onzen lande van Waes, cleermaecker van zynen style, oudt ontrent XXIIII jaeren, inhoudende dat den suppliant duer zeker ghevecht gheinfligiert hebbende uuyt nootweere an een voerman int voornompt Landt van Waes een quetsuere, uuyt respect van justicie hem van daer heeft vertrocken binnen onze stadt van Ghendt ten huysse van de weduwe van Jan de Dyckere, alwaer hy uuyt vrientschap die zy tot zyn ouders was draghende ontfanghen zynde, heeft duer menschelicke crancheit ende doccasie dat in zyn slaepcamer was staende zeeker ghesloten cofferkin, zo verre vergheten, dat hy tzelve forcelyck met zyn handen heeft openghedaden, ende daeruyt ghenomen ontrent de dertich ponden grooten in gouden ghelde. Van welcken huysse vertrocken zynde naer Hollandt, es van daer weder ghecommen naer onze stadt van Brugghe, hem beghevende in dienst van den heere van Oyeghem, zuene van den jegenwoordighen schoutete der selver stede. In welcken dienst den tydt van ontrent neghen maenden ghecontinueert ende daerinne hem behoorycke ghequeten hebbende, heeft zynen dienst verandert metten voornomden heere schoudt, binnen den zelve huysse als tsaemen wonende. Ende leden ontrent een jaer, ghesien hebbende dat zynen heere ende meester was legghende den slotel van zeker buffekten, staende in zyn comptoir op zeker plaetse, ende opcommende doccasie, dat hy daeruyte gheroepen wierdt omme te spreken zeker persoon van qualiteyt, heeft duer middele van tselve slotelken uuyt tvoorseyde buffetken ghenomen de somme van XII libras grooten. Omme welcke onnuetelick te verteeren gheen ghenouchsaeme libertydt hebbende, heeft hem oock vervoordert buyten de wete van den voornomde zynen meester, te doen maecken eenen slotel van de voorduere ende omme daarmede by nachte uuyt ende inne te gaene. Welcken slotele den suppliant, vertreckende uuyt den voorseyde

dienst, heeft ooc buyten de wete van zynen voorseyde heere ende meester overghelevert an den dienaere van den voorseyde heere van Oyeghem. Van welcken dienaere den suppliant oock heeft ontfanghen de figure van zeker slotelken ghedruckt in wasse, dienende tot het buffet van zynen meester daer ghelt in was. De welcke hy heeft ghevercht te doen maecken ende afstellen met intentie dat den voornoemde dienaere, zynen compaignon, daarmede tghelt uuyt tvoornoemd buffet zoude nemen thuerlieder ghemeene proffyte, ende daer thenden ghesaemelick uuyter stadt zouden trecken. Ter cause van al twelcken den suppliant by justicie aenghetast in de vanghenesse gheleyt ende aldaer gheweist zynde den tydt van eender maent, es endelynghe up den XVJen sproocle XVJ^cXIIIJ by ulieden verwesen gheweist ter doot metter coorde. Dewelcke ontfanghen hebbende, es aen het gherechte gheleyt, ende naerdien hy hem in de handen van den almoghende, ende zonderlynghe van de zuiver maghet Maria, singuliere uuytvercoren patronesse van den suppliant, hadde bevolen, es by den officier van de leere afgesteken gheweest, alwaer tusschen hemele ende aerde goeden tydt hebbende ghehanghen ende diversche pressuren ende spronghen by den officier ghedaen zynde, es de coorde int middel afgebroken ende den suppliant ter aerde deur het ghewelt van de voorseyde pressuren zeer hardt op de calceyen ghevallen, daerdeure overzulx zyn hooft zeere ghequetstes gheworden. En alzoo eenich schynsel ende apparence van leven in den suppliant was openbaerende, zoo heift den officier hem voorts gheslipt van de plaetse van den val tot an de leere van tvoornomde gherechten, doende aen zynen hals eenen nieuwen bast, ende hem zoo woelende an de zelve leere dat men andere niet en heeft ghemeynt oft den suppliant en was ter doot ghebrocht. Waervooren hy overzulx es gheleyt op een baere, ende ghedregghen op het kerchhof van Sinte Donaes, omme aldaer begraven te worden in het graf twelcke daertoe was bereet. Zoo hy overzulx in de aerde ghesteken zoude zyn gheweest, newaere datter noch drye andere naer hem hadden gheexecuteert gheweest om hemlieden alzoo ghesaemdelicke te begraven, zynde alsnu ghebeurt dat den suppliant liggende aldus over doot, zyn lichaem heeft eenighen tydt daernaer beghinnen roeren, waerduere hy als ghebrocht zynde op de heylighe ghewyde aerde, es verdregghen in de voorseyde kercke, alwaer ten derder daeghe gheleghen hebbende, zyn memorie ende verstant weder eerst es ghecommen. By den welcken, ende dat hy suppliant de bitter doot deur middel alsovooren heeft ghesmaeckt ende publycqvelyck in effecte justicie voldaeln, waerdeure overzulx het gemeente, dwelcke in zeer groote ghetalle was aenziende de justicie ende het recht dat men over de suppliant was doende, heeft gheroepen ende ghebeden om gratie naerdien hy van de galghe alsovooren was ghevallen, twelcke den suppliant vastelycke betraut gheschiet te zyne door de voorspraecke van den heleghe moeder Gods Maria, dewelcke hy in de voornomden zynen uuytersten noodt zynde continuelyck hadde ghebeden met het lesen van een roosecransken, dat hem pater prior van de predicaren, zynen biechtvader,

hadde ghegheven, ende twelcke hy hem voor het gherechte ghecommen zynde heeft gherestitueert. Soo eist dat den suppliant hem heeft tot ons ghekeert, biddende zeer oitmoedelyck dat ons ghelieven wille hem suppliant tghene voorseyt te vergheven ende hem te doen depescheren onze opene briefven van pardoene daertoe dienende. Zoo eist dat wy van tghene voorseyt ghehadt hebbende particulier rappoort, hebben omme redenen ons daertoe moverende, den suppliant vergheven ende quycteghescholden, vergheven ende schelden quycte uuyt onse zonderlynghe gratie mits desen de delicten ende mesusen by hem ghecommitteert ende omme dewelcke hy ten rechten by ulieden ter doot is verwesen. Ordonneren u daeromme ende bevelen ende alle anderen onsen rechteren, justicieren ende officieren, dat ghy den suppliant van teffect van dese onze gratie ende pardoene doet, laet ende ghedooght rustelick, vredelick ende vulcommelick ghenieten ende ghebruycken zonder hem te doen ofte laeten gheschieden eenich inder, letsel ofte moyennesse ter contrarien, want ons alzoo ghelieft. Ghegheven in onze stadt van Brussel desen laesten dach february int jaer ons heeren 1613. Onder stontd geschreven : By de Eert hertoghen in hunnen Raede. Ende onderteekent : De la Faille, met den grooten zeghel in roode wasse uthanghende.

1. Een bijzondere dank voor de heer L. Danhieux die ons de referentie van dit stuk doorgaf.

LEGENDES MEDIEVALES SUR LES NAISSANCES MULTIPLES

A PROPOS D'UN PASSAGE CURIEUX DE LA VITA DONATIANI (XIIe s.) ARCHEVEQUE DE REIMS ET PATRON DE BRUGES

HENRI PLATELLE^o

Depuis quelques années on entend parler de temps à autre de cas spectaculaires de naissances multiples, c.à.d. de femmes qui, à la suite d'un traitement contre la stérilité ont mis au monde un grand nombre d'enfants en même temps, jusqu'à neuf, paraît-il, s'il faut en croire le *Livre Guinness des records*¹. La nature laissée à ses seules forces peut aussi parfois produire des résultats étonnants : on se souvient des quintuplées Dionne qui, avant la guerre, émurent le monde entier. D'un côté comme de l'autre, il s'agit assurément d'exceptions ; mais elles frappent l'opinion en raison des graves problèmes qu'elles posent pour la mère, pour les enfants et pour la famille concernée.

Si je rappelle ces quelques données, c'est parcequ'on trouve dans une source hagiographique, la *Vita Donatiani*, la vie de saint Donatien, le patron de Bruges, un curieux passage où intervient ce phénomène des naissances multiples. Le contexte est ici tout à fait légendaire ; mais il permet précisément d'éclairer toutes ces représentations, parfois très anciennes, qui sont à l'orgine de telles fables.

^o Professeur à l'Institut Catholique ; 12, rue de la Bassée, 59000 Lille (France)

1. GUINNESS, NORRIS et ROSS MAC WHIRTER, *Le livre des records*, nouvelle édition, 1977, Denoël, pp. 24-26. Sur le plan régional nous pouvons citer le cas des sextuplés (cinq garçons et une fille) nés le 17 août 1983 à Blankenberge de Edwin Vanhove et Ria Gadeyne. L'opinion s'y est vivement intéressée, précisément pour les raisons que nous disons plus loin dans le texte.

On verra même qu'on débouchait sur un véritable problème juridique, puisqu'on doutait de la légitimité de ces enfants apparus en trop grand nombre en même temps et qu'on leur attribuait volontiers autant de pères différents. Le problème du nom était donc posé.

On possède bien peu de renseignements assurés sur saint Donatien². Il figure en septième place sur la liste épiscopale de Reims, ce qui le fait vivre dans un IVe s. assez avancé. Comme ces catalogues se présentent ici dans de bonnes conditions, c'est un renseignement qu'on peut admettre. Nous savons aussi qu'au XIe s. la fête liturgique de ce saint archevêque — c.a.d. en fait l'anniversaire de sa mort — se célébrait le 14 octobre. Ici encore l'information a toutes les chances d'être exacte, car elle dérive certainement d'un vieux calendrier local. Les reliques de saint Donatien se trouvaient en Flandre et probablement à Bruges au milieu du Xe s., puisque Flodoard le signale dans son *Histoire de l'Eglise de Reims* composée à cette date³. Il est même possible, si l'on en croit les traditions flamandes, que le transfert ait eu lieu un siècle plus tôt au temps de l'archevêque Ebbon (816-834, puis 840-841). Philip Grierson a dépensé des trésors d'ingéniosité pour expliquer comment ce dernier aurait pu être amené à faire un tel sacrifice et comment finalement ce corps saint aurait abouti à Bruges ; mais c'est là problème qui ne nous concerne pas ici.

Les reliques de saint Donatien étaient conservées à Bruges dans l'église castrale, adjointe au château du comte dans le Bourg, c.a.d. le quartier fortifié. Ce sanctuaire, d'abord dédié à Notre-Dame, prit ensuite le nom de Saint-Donatien⁴. Ce chapitre Saint-Donatien, étroitement associé aux destinées de la dynastie princière, joua

2. L'essentiel du dossier hagiographique de saint Donatien est publié dans les *Acta sanctorum*, Oct. t. VI, pp. 487-519 (aussi bien dans l'édition de 1794 que dans celle de 1867) ; la préface du Bollandiste S. DYCKIUS est de grande valeur. Le travail a été repris par PH. GRIERSON, «The translation of the relics of S. Donatian to Bruges» dans *Revue Bénédictine*, t. 49, 1937, pp. 170-190 (un peu aventureux) et par F. DOLBEAU, «Un sermon inédit de Rathier pour la fête de saint Donatien» dans *Analecta Bollandiana*, t. 98, 1980, pp. 335-362 (plus large que son titre). Voir aussi L. DUCHESNE, *Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule*, t. III, Paris, 1915, p. 81.

3. Cf. *M.G.H., SS.*, t. XIII, p. 417. Voir sur ce texte les articles de PH. GRIERSON et de F. DOLBEAU cités plus haut.

4. Cf. C. CALLEWAERT, «Les origines de la collégiale de Saint-Donatien à Bruges», *Annales de la société d'émulation de Bruges*, t. 56, 1906, pp. 401-405.

désormais un rôle de tout premier plan dans la vie religieuse et politique du comté.

La piété des Brugeois pour leur protecteur céleste les poussa à plusieurs reprises au Xe et XIe s. à vouloir en savoir plus sur ce saint archevêque et ils s'adressèrent naturellement à Reims. Or chaque fois les résultats furent totalement négatifs : même dans la cité métropolitaine on ne savait rien de précis sur ce septième archevêque. C'est ce qu'on découvre dans les correspondances échangées entre le comte Arnoul le Grand et l'archevêque Hugues de Vermandois (dans les années 940-946), puis entre le comte Baudouin V et l'archevêque Gervais de Reims (à placer entre 1055 et 1067). Un peu plus tard, entre 1072 et 1092, deux chanoines, l'un de Bruges, l'autre de Watten, près de Dunkerque, qui s'intéressaient, chacun de leur côté, aux miracles de saint Donatien, doivent confesser qu'ils n'ont rien pu apprendre de certain sur la vie de leur héros⁵. n aboutit ainsi à un procès-verbal de carence fort important pour nous.

En effet, ce qu'on ignorait totalement avant 1092, un inconnu prétend soudain le savoir et propose à la piété des Brugeois une biographie de saint Donatien remplie de détails étranges. Il est rare qu'on puisse aussi nettement convaincre une composition «historique» d'être purement et simplement une œuvre d'imagination. Quant à sa date d'apparition, elle serait à chercher dans l'espace d'un siècle entre 1092 et la fin du XIIe s., puisque cette œuvre figure — en même temps d'ailleurs que les autres pièces du dossier — dans une vaste compilation hagiographique, le *Légendier de Flandre*, rassemblée dans les années précédant 1200. On pourrait même, à la suite de F. Dolbeau, avancer une proposition plus précise⁶. En 1096, le corps de saint Donatien fut transféré dans une châsse nouvelle, ce qui coïncida certainement avec une intensification de la dévotion : ce que l'on sait des translations médiévales ne permet pas d'en douter. Il pourrait se faire que ce soit à cette occasion qu'un clerc bien intentionné ait enfin voulu répondre aux désirs des Brugeois qui ne se satisfaisaient plus d'un saint sans enveloppe historique...

5. Toutes ces pièces sont publiées dans les *Acta Sanctorum* (voir note 2). FR. DOLBEAU établit avec précision les dates et défend l'authenticité de la correspondance entre Arnoul le Grand et Hugues de Vermandois (contre Ph. Grierson), *Op. cit.*, pp. 347-351.

6. *Op. cit.*, p. 351.

Après ce long détour, nous pouvons en venir au texte qui va nous retenir, bien avertis d'avance qu'il s'agit d'une pure légende ; mais les légendes sont dans leur ordre de précieux témoins pour l'historien. Voici comment notre Anonyme raconte la naissance de saint Donatien⁷ :

«*Au temps du prince Aurélien, qui occupe la huitième place après Auguste et la septième avant Dèce, il y avait dans la ville de Rome un certain prince nommé Cornelius, illustre à la fois par ses richesses et par ses aïeux (opibus et genere clarissimus). Il quitta la ville en compagnie de sa femme Licinia, car il fut envoyé en Gaule à la tête d'une grande armée pour y écraser les troubles fomentés par des rebelles. Après maints succès et maints honneurs acquis grâce à ses armes et à sa sagesse, il arriva à Vendières sur la Marne qui était alors une ville très opulente⁸. Après y avoir reçu le diadème, il fut placé comme roi à la tête non seulement de la ville, mais des provinces voisines, qu'il protégea durant toute sa vie par la force de ses armes, qu'il enrichit d'honneurs et de biens, qu'il fortifia de ses conseils. Comme ses exploits ne peuvent être détaillés complètement dans notre discours, nous désirons au moins mettre en lumière une chose avec l'aide de Dieu, à savoir comment il engendra saint Donatien, le glorieux évêque et soldat du roi éternel et quelles merveilles on peut voir dans la naissance de ce glorieux confesseur, dans sa vie et enfin dans sa mort.*

*Un jour donc où le roi s'adonnait à la passion de la chasse, un des siens vint lui dire que Licinia, au milieu de grandes douleurs, avait mis au monde sept enfants et que, dans cette extrémité, elle pouvait à peine échapper à la mort. Cornelius, saisi d'un extraordinaire étonnement, jure qu'il n'a jamais de sa vie entendu parler d'une telle chose ; il s'étonne qu'un seul père ait pu en une fois engendrer tant d'enfants. Bien mieux, il assure, plein de reproches, que chacun de ces enfants a eu un père différent. Mais pourquoi s'étonner ? Rien n'est impossible à Dieu, car, comme le dit le Psalmiste (Ps. 133 v. 6) : «*Tout ce qu'il a voulu, le Seigneur l'a fait au ciel et sur la terre*» ; ou encore le même*

7. *Acta sanctorum*, Oct., T. VI, pp. 498-499.

8. Le texte dit *Vendrilam urbem tunc opulentam juxta fluvium Marnae sitam*. C'est le Bollandiste S. DYCKIUS qui propose dans son commentaire le nom de Vendières (actuellement Aisne, arr. Château-Thierry, c. Charly). Cette localisation n'a d'ailleurs aucune importance.

roi et prophète (David), admirant la magnificence du Seigneur et l'excellence de ses œuvres, déclare (Ps. 76, v. 15) : «*Quel Dieu est aussi grand que notre Dieu ? Tu es le Dieu qui fais des merveilles, qui fais connaître ta puissance aux peuples*». En vérité, le Seigneur a fait connaître les merveilles de sa puissance à ce roi et à son peuple lorsque cette femme, contre l'usage habituel des accouchements, mit au monde sept fils, alors que, si une femme met au monde un enfant ou parfois deux, cela nous plonge dans la stupeur et l'admiration⁹. Donc le roi, rendu muet par le caractère merveilleux de cet événement et par la nouveauté de cette naissance, se demandait en lui-même comment cela avait pu arriver. Soupçonnant que Licinia avait eu d'autres amants que lui-même, il ordonna de la garder encore plus sévèrement que de coutume et il lui interdit pendant un an toute conversation avec un homme, afin qu'aucun mauvais soupçon ne puisse s'élever.

Durant ce laps de temps, Cornelius, à son habitude, s'approcha de sa femme dans l'espoir d'avoir une descendance, et voici que les merveilles de Dieu sont manifestées par de plus grandes merveilles encore, puisqu'il engendra neuf fils, c'est-à-dire plus que la première fois. Lorsque fut accompli le temps de la naissance et que la reine les mit au monde tous en même temps, on avertit le roi. Songeant alors avec quel soin il avait gardée pendant tout un an et l'avait mise à l'abri de tout contact étranger, il comprit que ce n'était pas là le fruit d'un adultère, mais un miracle de la puissance divine. Et c'est ainsi, par la volonté de Dieu, que Cornelius qui avait vu un déshonneur dans la naissance en une fois des sept premiers fils transforma en gloire et en action de grâces la naissance des neuf suivants. Ce furent Lotharius, Patricius, Saturninus, Victorius, Landricus, Galbertus, Frambertus, Gundulfus, Donatianus. Le mystère n'est pas absent dans cette naissance d'abord de sept, puis de neuf enfants : en effet, ce que la grâce septiforme du Saint-Esprit avait réalisé pour sa gloire et son honneur, la Sainte-Trinité, qui se complait dans le chiffre neuf, l'a manifesté d'une manière plus merveilleuse encore par la suite, afin que le susdit roi se rende compte que rien n'est impossible à Dieu».

Nous ne nous attarderons par sur les impossibilités historiques de ce récit. Bien entendu, il n'existe pas de prince Aurelius qui aurait

9. «*Quae (= quaedam mulier) si unum tantum aut duos quarumdam more peperisset, stupendum satis et mirabile apud nos judicaretur*».

figuré dans la série des empereurs romains en troisième place après Auguste et en septième position avant Dèce. Il n'existe pas davantage de prince Cornelius qui aurait reçu le diadème en Gaule¹⁰. L'affirmation fortement soulignée que «rien n'est impossible à Dieu» mérite un peu plus d'attention, car c'est un des principes d'explication les plus familiers du Moyen Age, principe religieux parfaitement respectable et, si l'on est croyant, parfaitement juste, mais qui évidemment ne peut servir de justification a priori pour toutes les fables.

Restent deux points importants qui font précisément l'objet de notre recherche : le fait des naissances multiples et l'attitude qu'on avait devant ce phénomène, attitude qui pouvait aller de l'accusation d'adultère à la reconnaissance d'une intention divine. Bien entendu, ces problèmes ne peuvent se comprendre que si l'on dispose d'un certain nombre de précédents ou de parallèles qui permettent d'élargir la documentation et empêchent de verser dans la généralisation hâtive. Le matériel nous a été fourni par un ouvrage du XVIe siècle, le *Theatrum humanae vitae* du médecin suisse Théodore Zwinger¹¹, une compilation anecdotique fort curieuse, qui contient précisément un article sur les naissances multiples. Comme l'auteur cite ses sources d'une manière au moins générale, il est possible dans un certain nombre de cas de retrouver les témoignages originaux qu'il a en vue et c'est sur ceux-ci qu'à notre tour nous allons raisonner. Les Bollandistes dans les *Acta sanctorum* avaient déjà signalé cet ouvrage, mais ne s'étaient pas souciés de l'exploiter, puisqu'ils ne s'attachaient qu'à la seule question de la véracité de la *Vita Donatiani*. Si au contraire on s'intéresse aux traditions plus ou moins légendaires qui peuplaient l'imaginaire d'une époque, il y a beaucoup à prendre dans ce catalogue.

Nous classerons ces informations sous les deux rubriques citées plus haut : le fait des naissances multiples et l'interprétation populaire ; mais naturellement ces deux aspects sont souvent associés dans les mêmes textes et nous serons amené à revenir plusieurs fois sur les mêmes auteurs.

10. Il suffit ici de se reporter aux *Acta sanctorum*, p. 499.

11. TH. ZWINGER, *Theatrum humanae vitae*, Basiliae, 1586, t. I, p. 410 (d'après la division de l'ouvrage, vol. II, livre V).

Sur le premier point l'autorité la plus ancienne et la plus vénérée est celle d'Aristote (IVe s. avant J.C.) qui dans *Histoire des animaux*¹² déclare que le nombre maximum d'enfants qu'une femme peut avoir en même temps est de cinq. Il cite même le cas extraordinaire d'une femme qui en quatre accouchements mit au monde vingt enfants ; chaque fois en effet elle aurait en cinq jumeaux. Tous les amateurs de curiosités naturelles sont revenus sur ce problème. Ils peuvent le faire en répétant purement et simplement les informations d'Aristote, comme Antigone de Caryste¹³ au IIIe s. avant J.C. ou Aulu-Gelle au IIe s. après J.C.¹⁴. Ou bien ils poussent le maximum des jumeaux jusqu'à sept ou même neuf, en se couvrant parfois de l'autorité d'Aristote apparemment cité de mémoire et inexactement. Voici le texte du géographe Strabon (Ier s. av. J.C.) qui ne manque pas de saveur¹⁵ : «Il n'est pas rare non plus de voir les femmes en Egypte accoucher de quatre enfants en même temps. Aristote cite même le cas d'un femme (égyptienne) qui serait accouchée en une fois de sept enfants et, à ce propos, il exalte lui aussi les vertus fécondantes et nutritives des eaux du Nil, les attribuant à l'espèce de coction modérée que les feux du soleil exercent sur elles, et qui en leur laissant leurs principes nourriciers, les dépouille par l'évaporation de toute principe inutile...» (on serait tenté d'ajouter : «Et voilà pourquoi votre fille est muette»). Pline l'Ancien (qui mourut en 79 après J.C.) signale de son côté, en s'appuyant sur l'écrivain Trogue-Pompée la naissance de sept jumeaux en Egypte¹⁶.

Ces records se retrouvent dans les sources médiévales, dans un contexte de plus en plus légendaire. Voici, par exemple, ce que Paul Diacre l'historien des Lombards (mort peu après 787) croit savoir sur

12. ARISTOTE, *Histoire des animaux*, VII, 4, édition et traduction P. LOUIS, Belles Lettres, t. II, Paris, 1968, p. 143.

13. Antigone de Caryste vivait sous Ptolémée Philadelphe (285-247 av. J.C.). Il reste de lui des *Historiae mirabiles*. Voir ANTIGONI CARYSTI, *Historiarum mirabilium Collectanea*, Lugduni Batavorum, 1619, pp. 89-91.

14. AULU-GELLE, *Les nuits attiques*, éd. et trad. R. MARACHE, Les Belles Lettres, Paris, 1978, pp. 148-149.

15. STRABON, *Géographie*, trad. A. TARDIEU, Paris, 1880, t. III, pp. 216-217 (= Livre XV).

16. PLINE L'ANCIEN, *Histoire naturelle*, livre VII, 33, éd. et trad. R. SCHILLING Les Belles Lettres, Paris, 1977, pp. 48-49.

l'origine du second roi de ce peuple, nommé Lamissio¹⁷. «En temps là (c.a.d. vers la fin du Ve s.), une courtisane qui avait mis au monde en une seule fois sept enfants se montra une mère plus cruelle qu'une bête féroce et les jeta dans une piscine pour les tuer. Si une telle naissance paraît impossible à quelqu'un, qu'il relise les histoires des Anciens et il y trouvera des cas où une femme a accouché non seulement de sept, mais même de neuf enfants ; et il est bien certain que de telles choses se sont produites surtout en Egypte, Il arriva donc que le roi Agelmundus (*le premier roi des Lombards après la période des ducs*) passant pas là arriva près de la piscine. Ayant arrêté son cheval, il considéra avec étonnement ces malheureux enfants en les retournant de côté et d'autre avec la lance qu'il tenait à la main. Soudain l'un de ceux-ci, en levant la main, saisit la lance royale. Le roi, touché de pitié et admirant profondément ce fait, proclame qu'il aura un grand avenir. Il le fait sortir aussitôt de la piscine et ordonne de l'élever avec soin. Et comme dans leur langue «piscine» se dit «lama», il imposa le nom de «Lamissio» à celui qu'il en avait tiré. Et comme avec l'âge, celui-ci devint un vigoureux jeune homme et se révéla très fort à la guerre, il reçut les rênes du royaume après la mort d'Agelmundus». Le grand chroniqueur du XIe s. Sigebert de Gembloux reprend exactement le même récit à propos de ce Lamissio, mai il semble insinuer que c'est la propre femme du roi Agelmundus qui aurait eu ainsi sept enfants et aurait voulu les exterminer¹⁸.

Ce dossier de singularités pourrait facilement être étoffé et nous réservons pour la fin de notre exposé le parallèle le plus frappant avec l'histoire de Saint-Donatien. Toujours est-il que ces phénomènes naturels — réels ou imaginaires — plongeaient l'opinion dans la perplexité. On cherchait spontanément à les interpréter en y découvrant tantôt une bénédiction divine, tantôt un signe néfaste annonciateur de catastrophes. Parfois même — nous le savons déjà — on y voyait le fruit de l'adultère : interprétation fâcheuse facilitée par l'ignorance des mécanismes exacts de la génération. Toute une chaîne de textes illustrent ces positions depuis la plus haute Antiquité.

17. PAUL DIACRE, *De gestis Langobardorum*, ch. XV, P.L., t. 95, c. 453.

18. SIGEBERT DE GEMBLOUX, *Chronica*, P.L., t. 160, c. 91 (sous l'année 479).

Voici, pour commencer, comment Hésiode (VIIIe s. av. J.C.) dans sa *Théogonie* raconte la naissance des neuf muses, issues des amours de Mnémosyne et de Zeus¹⁹ : «A elle (Mnémosyne) neuf nuits durant, s'unissait le prudent Zeus, monté, loin des Immortels, dans sa couche sainte. Et quand vint la fin d'une année et le retour des saisons, elle enfanta neuf filles au cœur pareil, qui n'ont dans leur poitrine souci que de chant et gardent leur âme libre de chagrin». On voit sans qu'il soit besoin d'insister comment le même raisonnement pouvait conduire à l'accusation d'adultère en cas de naissances multiples. Dans le même sens on peut citer la fameuse fable qui est à la base de *l'Amphitryon* de Plaute, puis de Molière. Alcmène, trompée par Zeus ou Jupiter, qui a pris l'espace d'une nuit la forme de son mari, met finalement au monde deux jumeaux, dont l'un Iphiklès est le fils du véritable Amphitryon, tandis que l'autre, Héraklès, est le rejeton du roi des dieux. Et immédiatement ce enfant du prodige donne des preuves de son origine en étranglant deux serpents²⁰. Cette légende est reprise au IIIe siècle après J.C. par le compilateur Solin, qui lui donne un crédit nouveau à l'aide d'un autre exemple : une femme qui à la suite d'un adultère aurait accouché de deux jumeaux provenant de pères différents, comme le prouvait indubitablement, paraît-il, la ressemblance physique²¹.

L'interprétation favorable est attestée par plusieurs textes. C'est ainsi qu'Aulu-Gelle dans le passage déjà utilisé²² cite le cas d'une servante de l'empereur Auguste, qui dans le pays de Laurente mit au monde cinq jumeaux. Les enfants étant morts peu après ainsi que la mère, l'empereur lui-même fit faire un monument où se trouvait consignée toute cette histoire. L'historien grec Phlégon, qui vivait également au IIe s. comme Aulu-Gelle, raconte un trait de générosité semblable de l'empereur Trajan : il aurait fait élever à ses frais les cinq jumeaux d'une femme d'Alexandrie²³. La note péjorative en

19. HÉSIODE, *Théogonie*, vers 52-64, éd. et trad. P. MAZON, Les Belles Lettres, 1928, p. 34.

20. PLAUTE, *Œuvres*, t. I, éd. et trad. A. ERNOUT, Les Belles Lettres, 1932, Acte I, sc. 2 et Acte V sc. 2.

21. CAIUS JULIUS SOLIN, *Polyhistor*, trad. fr. M.A. AGNANG, Paris, 1847, p. 45.

22. Voir plus haut note 14.

23. PHLÉGON DE TRALLES, *De mirabilibus et longaevis libellus*, Basilae, 1568.

revanche est fournie par Pline l'Ancien, puisque, à l'en croire, la naissance à Ostie de quatre enfants dans un seul accouchement aurait sans aucun doute (*haud dubie*) annoncé la famine qui survint par la suite. Solin, après lui, reprend la même interprétation²⁴.

Nous pouvons maintenant en venir à une histoire médiévale, fort jolie, qui rassemble en seul tout les différents traits relevés jusqu'ici. Elle a aussi l'avantage de présenter des ressemblances intéressantes avec la légende de Saint-Donatien. Ce récit vise à expliquer l'origine de l'abbaye de Weingarten, au nord du lac de Constance et à rendre compte en même temps du nom de *Welfen* que portait la fameuse famille maîtresse de ces lieux. La date de cette tradition est assez indistincte, probablement tardive. En tout cas, elle se trouve rapportée en 1551 dans l'ouvrage d'un historien allemand, Gaspard Bruschius²⁵. On verra, à la fin de notre texte la façon non dénuée d'humour dont l'auteur parle de ses sources.

Donc aux environs de 800 vivait la noble dame Irmentrude, épouse d'Isembart, comte d'Altdorf. Or il arriva que «la noble dame Irmentrude apprit qu'une pauvre femme du bourg d'Altdorf avait mis au monde trois fils en même temps ; elle lui déclara que sans la souillure de l'adultère il était impossible d'avoir en même temps tant d'enfants de son mari. En conséquence elle était adultère et digne du châtimement de ce crime. Mais l'année suivante, la comtesse devint enceinte et mit au monde en même temps, hors de la présence de son mari, douze enfants très petits. Frappée de terreur à la pensée qu'on pourrait à son tour la considérer comme adultère, elle ordonna de sauver seulement un fils et d'aller jeter tous les autres dans la rivière voisine. Une servante les porte donc jusqu'à ce courant nommé *Scherzium*²⁶ ; mais par hasard, ou plutôt par une volonté de Dieu, elle est abordée en route par le seigneur d'Altdorf, le vrai père des enfants, qui lui demande ce qu'elle porte. Elle répond que ce sont des petits chiens. «J'aimerais voir, dit le seigneur, si quelques uns d'entre eux ne me conviendraient pas et ne seraient pas bon à conserver». La servante refuse de montrer ce qu'elle porte et même

24. Pour Pline voir note 16, pour Solin note 21.

25. GASPARD BRUSCHIUS, *Monasteriorum Germaniae praecipuorum ac maxime illustrium centuria prima*, Ingolastadii, 1551, p. 158.

26. Peut-être le Schussel, qui passe précisément près de Weingarten ?

reproche au seigneur de vouloir regarder quelque chose de malpropre. Celui-ci insiste et finalement découvre les onze enfants, tout petits à la vérité, mais fort bien constitués. Il demande donc leur origine. Ayant alors appris de la servante tout l'histoire et la raison qui avait poussé à les sacrifier, il décida que ces enfants, ou plutôt «ces petits chiens» (que, nous autres Allemands, nous appelons dans notre langue *Welphen*)²⁷ soient confiés à un artisan du voisinage pour les élever et les éduquer. Il ordonna aussi à la servante de retourner près de sa maîtresse et de lui dire que les enfants avaient été jetés à la rivière.

Six ans s'étant écoulés, il fait venir au château ces enfants soigneusement vêtus et demande à son épouse si elle les reconnaît. Celle-ci se souvenant des nouveaux-nés portés à la rivière, se jette aux pieds de son mari et lui demande pardon. Il le lui accorde et, en signe de gratitude pour cette nombreuse descendance miraculeusement sauvée, il fait construire dans le bourg d'Altdorf un monastère de moniales destiné à servir de témoin perpétuel de ce fait. Telle est l'origine, tel est le véritable début de cette maison religieuse²⁸. Nous tenons tout cela, non pas de vieux textes écrits (en effet, qu'est-ce qu'ont relevé, ou plutôt qu'est-ce que n'ont pas négligé de relever les écrivains somnolents et paresseux de ces temps lointains ?) ; non, nous tenons tout cela de la relation véridique de nombreux vieillards qui déclaraient avoir entendu ce récit de leurs parents et de leurs ancêtres²⁹.

27. All. *Welf*, anglais *Whelp*, néerlandais *Welp*, «petit chien», ce qui correspond au latin *catulus*. Visiblement toute cette histoire a été imaginée pour expliquer le patronyme des *Welf* (Guelfes) qui paraissait étrange. Th. Zwinger (cf. note 11) utilise le texte de Bruschius, mais dramatise à sa manière ce problème du nom. Au moment où le père présente à sa femme les onze enfants rescapés, il déclare «que ces onze ne seraient pas appelés comtes d'Altdorf, mais selon la parole prophétique de la femme qui leur avait sauvé la vie, des *Welfen*». Pour les autres étymologies tout aussi fantaisistes du nom de *Welf*, voir plus loin la note 29.

28. En fait cette abbaye de moniales fut fondée en 934 sur un bien patrimonial des *Welf*, donc bien après l'apparition de cette célèbre famille (premier représentant assuré : *Welf Ier*, mort avant 825). Cette maison passa en 1056 à des moines bénédictins. Cf. G. TADDEY, *Lexikon der deutschen Geschichte*, Stuttgart 1979, p. 1268 et 1271.

29. Nous voulons voir une pointe d'humour derrière une telle déclaration ! Il est intéressant de rapprocher de ce récit de Bruschius un passage de *l'Historia Welforum Weingartensis* (fin XIIe s.) destiné lui aussi à expliquer le nom de *Guelfe* (*M.G.H.*, SS., t. 21, p. 458) : «Ceci dit, expliquons ce que nous avons appris des débuts du nom

Après ce tour d'horizon, il est possible de porter un jugement plus exact sur la légende de Saint-Donatien, si étrange à première vue. Ce n'est qu'un cas parmi beaucoup d'autres ; tous ses éléments se retrouvent ailleurs dans la riche tradition des phénomènes naturels, authentiques ou fabuleux. Il en est ainsi pour les naissances multiples à répétition (déjà signalées en Egypte), pour l'importance donnée aux chiffres sept et neuf (souvent attestés précédemment et rendus ici plus significatifs encore par des rapprochements symboliques), pour l'accusation d'adultère (qui fournit dans plus d'un cas le ressort de toute l'histoire). Et l'on s'aperçoit que ce patrimoine de *mirabilia* était largement connu des clercs du Moyen Age, qui pouvaient le réutiliser à des fins édifiantes.

Il vaut la peine de s'attarder un instant sur l'accusation d'adultère. Jean Devisse, dans sa thèse sur *Hincmar, archevêque de Reims*³⁰, s'est longuement étendu sur l'affaire du divorce de Lothaire II, dont le prélat eut à s'occuper. Il montre à ce propos comment «le climat

de Guelfe, objet de fréquentes recherches. On dit qu'un très ancien membre de cette famille épousa la fille d'un sénateur romain nommé Catilina et en eut un fils nommé également Catilina (*ce mot peut à la rigueur passer pour un diminutif de «catulus»*). Comme ce mot en allemand se dit Guelf, l'usage s'établit de suivre la langue du pays, d'abandonner le nom romain et de nommer cet enfant à la manière allemande «Guelf». Selon d'autres, comme un membre de cette famille séjournait auprès de l'empereur, sa femme lui donna un fils ; elle envoya donc un messenger à son mari pour le rappeler auprès d'elle. A cette heureuse nouvelle, celui-ci annonça son départ à l'empereur, sans lui indiquer pourtant la cause. Mais l'empereur comprenant bien l'affaire le tourna en ridicule : «Pour un petit chien qui vient de vous naître (*pro guelfo qui vobis natus est*), vous vous hâtez de retourner ?» Mais alors le père de dire : «Le nom que vous avez donné à ce petit enfant, vous devrez le lui donner plus tard ouvertement. A moins que Dieu n'en décide autrement, vous devrez le lever des fonts baptismaux sous ce nom» (*Notons en effet qu'en attribuant un nom au nouveau-né l'empereur, à son insu avait joué le rôle du parrain*). Ce qui se réalisa. D'autres enfin supposent que les deux choses sont vraies à la fois. Ils disent que le nom, après avoir été inventé comme on l'a vu plus haut, tomba ensuite dans l'oubli et fut finalement ressuscité par l'empereur. De cette manière un nom qui fut à l'origine abominable à tous devint finalement naturel et acceptable pour cette famille». Comme on le voit, le récit de Bruschius représente une tradition tout à fait différente et tout aussi arbitraire. Il est curieux de constater que cette abbaye de Weingarten possédait dès le XIe siècle une relique du Saint-Sang. C'est un point de contact supplémentaire avec Bruges, cf. H. ROMMEL, «Notice sur la relique du précieux Sang de Jésus-Christ à Weingarten (Wurtemberg). Sa présence à Bruges au XIe siècle», *Annales de la société d'emulation...*, t. 40, 1890, pp. 1-41.

30. J. DEVISSE, *Hincmar, archevêque de Reims 845-882*, Genève, Droz, 1975-1976, 3 vol., ici, t. I, p. 376.

d'irrationalité et d'ignorance» qui entourait les questions sexuelles compliquait à loisir les problèmes moraux et canoniques posés par le mariage. Dans un temps où l'on attribuait volontiers l'impuissance du mari à un charme magique, on pouvait de même — comme le fait le «prince Cornelius» de notre récit — supposer autant de pères différents aux sept jumeaux dont sa femme avait accouché. L'ignorance où l'on était des mécanismes exacts de la génération favorisait tous les phantasmes, et c'est encore un point où notre texte apporte son témoignage.

SAMENVATTING

Middeleeuwse legenden over veelvuldige geboorten. Nopens een eigenaardige passus in de *Vita Donatiani* (12de eeuw)

Men herinnert zich het geval van de zesvoudige geboorte te Blankenberge in 1983. Dergelijke zeldzame gebeurtenissen wekken de verwondering op en laten dikwijls sporen na in geschriften. Dit is het geval in de legendarische *Vita Donatiani*, waarin verhaald wordt, dat Licinia, de vrouw van prins Cornelius, hem zeven jongens tegelijk schonk, en nadien nogmaals negen jongens tegelijk, waaronder Donatianus, de latere bisschop van Reims, † 14.10.389 (?). Na de eerste veelvuldige geboorte vermoedde Cornelius overspel en de tussenkomst van meerdere vaders. Hij liet zijn vrouw streng afzonderen. Wanneer zij toch nogmaals aan negen jongens samen het leven schonk, was hij overtuigd van haar goede trouw en schreef het twee maal herhaald wonder toe aan Gods machtig ingrijpen, terwijl hij een symbolische betekenis hechtte aan de getallen zeven (de zeven gaven van de H. Geest) en negen (de driemaal heilige Drieëenheid). Dit eigenaardige verhaal vindt men in de letterkundige overlevering van dergelijke natuurfenomenen, — echte of tabelachtige, — aanwijsbaar tot in de bijzonderheden : veelvuldige geboorte bij herhaling, getallensymboliek, beschuldigingen van overspel. Uit het rijke erfgoed van *mirabilia* werd door de middeleeuwse geestelijke graag geput tot aanwending in stichtende levensbeschrijvingen.

(Samenvatting : B. Janssens de Bisthoven)

EEN RAADSELACHTIGE PRIESTERZERK TE MARIAKERKE

R. VAN BELLE°

In de lente van 1983 maakte Z.E.H. G. De Haene, medepastoor van het Duinenkerkje te Mariakerke-Oostende, het bestaan van een eigenaardige zerk bekend¹. De datum 1095 zorgde voor heel wat ophef en tal van veronderstellingen². De zerk werd in november 1984 aan een diepgaand onderzoek onderworpen³. Ze werd gelicht met de hoop de grafkelder met het gebeente van de aflijvige terug te vinden. Het resultaat bleef onder de verwachtingen. Men stootte wel op een onderliggende grafkelder, maar voor ons was het duidelijk dat de zerk niet op haar oorspronkelijke plaats lag doch op een latere datum haar huidige bestemming had gekregen. Deze grafsteen kunnen wij beschrijven als volgt.

Type : Vloerzerk met lijngravering en grafschrift in spaartechniek.

Lokalisatie : in de vloer met voeteinde tegen de absismuur, grotendeels bedekt door het verhoog van het barokke altaar, in de O.-L.-Vrouw Koninginkerk te Mariakerke (Oostende).

Overledene : onbekende priester.

Datering : 12 januari 1095. Ons inziens dateert evenwel de zerk onmiskenbaar uit de tweede helft van de 15de eeuw, vermoedelijk van 1495 (zie kommentaar verder).

° Zwaluwenstraat 1, 8000 Brugge.

1. *De Zeewacht*, 15-04-83, met gedeeltelijke foto van de zerk. Het bestaan van deze zerk wordt reeds gemeld door G. BILLIET, *O.-L.-Vrouw ter Duinen*, Oostende, 1980, blz. 3.

2. *De Zeewacht*, 9-11-84 ; *De Standaard*, 7-11-84.

3. *De Zeewacht*, 23-11-84 ; *Tijdingen*, 30-11-84 ; *De Zeewacht*, 28-11-84.

Ikonografie : priester in misgewaad, de handen gevouwen, staande onder een gotische nis. Zijn hoofd rust op een rijkelijk versierd kussen. Het gelaat is zeer geschonden. Boven het kussen is een spreekbanderol. De priester draagt een kazuifel, in het midden voorzien van een gaffelvormige sierband die bezet is met eikebladmotieven. Hij heeft aan de linkerhand een rijkelijk bestikte manipel. Van onder de kazuifel steekt een versierde stoel uit. Verder draagt hij een albe aan de benedenkant voorzien van een apparella met eikebladmotieven.

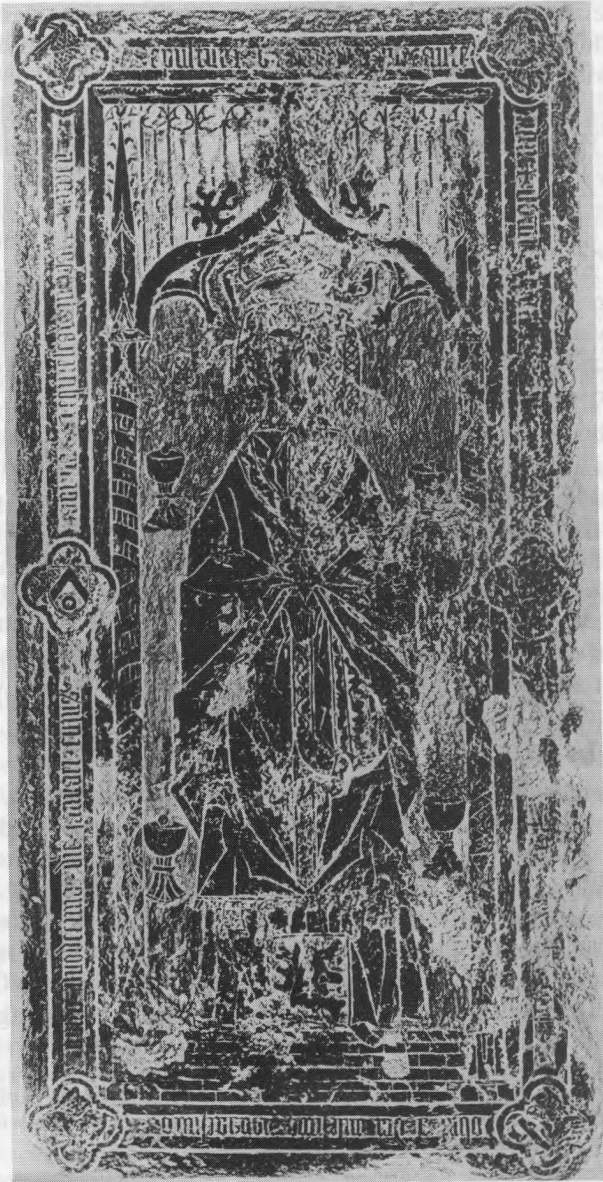
Op de zerk zijn er vijf kelken afgebeeld, waarvan één op de borst van de priester, de andere links en rechts van hem, zowel ter hoogte van de schouders als ter hoogte van de knieën. Uit de kelk rijst telkens een hostie met de gravering I†I, een stylering voor IHS, waarbij de H vaak bekroond is met een kruis. De nis heeft het uitzicht van een portaal en bestaat uit twee kolommen met kapitelen die een akkoladeboog schragen. De boog is van binnen voorzien van twee grote en twee kleine booglobben eindigend op een bladmotief. De akkoladeboog is van boven voorzien van twee grote hogels in eikebladvorm en eindigt aan de top met een kruisbloem (zeer verweerd). De kapitelen torsen fialen voorzien van hogels en hebben een eikel als topbekroning. Verder is de akkoladeboog bekroond met maaswerk voorzien van drielobben. De band boven het maaswerk vertoont een lopend eikebladmotief. De kolommen zijn deels versierd met geribde sierbanden en deels met geometrische motieven als stippen en bogen. De gebruikelijke tegelvloerafbeelding onder de voeten van de aflijvige is hier vervangen door een blokconstructie met gebrekkige perspectiefweergave. Op de hoeken zijn de evangelistensymbolen afgebeeld, gevat in vierlobben. De langsijden van het grafschrift zijn in het midden onderbroken door een vierlob met wapenschild.

Epigrafie : het grafschrift in gotisch letterschrift en in het Latijn luidt als volgt :

«Sepultura venerabilis viri aute (m) / d(omi)ni + dominus ... 1 ... qui / obiit a(nno) d(omi)ni milesimo nonagesimo / quito (sic) duodecima die januari (sic) cujus anima requiescat in pace amen».

Dit luidt in het Nederlands : «Graf van de eerbiedwaardige man en heer † de heer ... 1 ... die stierf in het jaar ons Heren duizend vijf en negentig de twaalfde dag van januari, wiens ziel in vrede moge rusten amen».

De tekst op de spreekbanderol is zeer gehavend. De bewaarde

Wrijfprent van de grafzerk van een anonieme priester uit Mariakerke (Oostende) met overlijdensdatum 1095 maar daterend van het einde van de 15de eeuw.

letterbeentjes laten geen duidelijke interpretatie toe. Het betreft vermoedelijk een vaker voorkomende aanroeping tot God of tot de maagd Maria⁴.

Heraldiek : enkel het wapenschild aan de rechterzijde bleef bewaard. Het is zwaar geschonden en kan ons inziens als volgt beschreven worden : op een veld een keper vergezeld van drie getongde riemgespen, twee in het schildhoofd horizontaal getongd, de gesp in de punt iets groter en vertikaal getongd. De kleuren en metalen zijn onbekend. Ondanks opzoekingen slaagden wij er niet in het wapenschild te identificeren. Bepaalde vorsers geven een andere beschrijving van het wapenschild : op een veld een keper vergezeld in het schildhoofd van twee bollen beladen met een ring (of twee concentrische cirkels) en een riemgesp in de punt⁵.

Techniek : Doornikse kalksteen in minder goede staat van bewaring. Dank zij behandeling met een twee-componentenhars werden de afsplitsende lagen vastgezet en versterkt. Wij wensen hierbij de heer F. Verkempinck en zijn ploeg te feliciteren, gezien door deze behandeling de zerk voor een verder verval werd behoed. De zerk toont ook sporen van sleet door betreding vooral aan de rechterkant. Wij menen niet dat de graffiguur opzettelijk werd verminkt. De schade is eerder te zoeken in de tendens die Doornikse kalksteen heeft om zich in lagen af te splitsen. De fijnere gravering van het gelaat heeft dit in de hand gewerkt.

Afmetingen : 2,89 m x 1,41 m.

Kommentaar : de datum op de zerk vormt een vraagteken. Het is evenwel duidelijk dat de zerk niet uit 1095 dateert. In de elfde eeuw kwamen grafzerken met figuren niet voor in onze streken. De bewoording van het grafschrift en de gotische stijl van de gravering wijzen naar verwezenlijking in de tweede helft van de 15de eeuw. Het maaswerk maar vooral de akkoladeboog wijzen in die richting. We kunnen enigszins de vergelijking maken met de zerk van Gheridt Foet († 1481) uit Tienen⁶. De priesterfiguur is gelijkaardig afgebeeld

4. Zie R. VAN BELLE, *Ikongrafie en symboliek van de beschilderde grafkelders en memorietaferele*, in *Handelingen van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk*, XLVIII, 1981, blz. 58 e.v.

5. F. VERKEMPINCK, *Van Stene tot Oostende*, dl. 3, blz. 893-897.

6. Afbeelding bij F.A. GREENHILL, *Incised Effigial Slabs*, dl. 2, London, 1976, afb. 6b.

en staat eveneens onder een akkoladeboog. De priester afgebeeld op de zerken van Jacob van der Elle († 1462) te Brugge alsook die van Willelmus († 1471) te Damme kunnen eveneens met die van de onbekende priester uit Mariakerke vergeleken worden⁷. Hun kazui-fel vertoont ook sierbanden met loofwerk. Bij nader toezicht zijn er evenwel duidelijke verschillen. Wat opvalt is dat de priester van Mariakerke zeer onbeholpen en hoekig getekend is. De verhoudingen van de figuur laten te wensen over. De schouders bezitten geen volume. De architectuur is niet symmetrisch. De kelken zijn primitief weergegeven. Het geheel doet nogal houderig aan en is zeker niet het werk van een eersterangsmeester. Het laag niveau van vakmanschap weerhoudt ons om de vervaardiging van deze zerk aan een Doorniks atelier toe te schrijven. Naar stijl en uitzicht menen wij een vervaardiging omstreekt het einde van de jaren 1400 te mogen vooropstellen, misschien 1495. Wat nu met de datum 1095 ? Wij denken dat de eenvoudigste oplossing het meest kans maakt. Ons inziens heeft de steenhouwer eenvoudigweg een vergissing begaan en heeft hij «milesimo nonagesimo quito» gekapt in plaats van «milesimo quadringentesimo nonagesimo quinto», dus 1095 i.p.v. 1495. Hij heeft trouwens andere vergissingen begaan bij het kappen, nl. «quito» i.p.v. «quinto» (er is geen afkortingsteken) en «januari» i.p.v. «januarii».

Herdenkt deze zerk één of meerdere personen gezien 5 kelken afgebeeld worden ? Wij denken dat de zerk op één persoon betrekking heeft, daar slechts één naam voorkomt. Het grafschrift vermeldde achter het woord *dominus* vermoedelijk de voornaam en de familienaam van de priester, gevolgd door de gebruikelijke vermelding «presbiter hujus ecclesiae Beatae Mariae Virginis qui obiit...» (in het Nederlands : priester van deze kerk van O.-L.-Vrouw, die overleed...). De uitgesleten spatie laat voldoende plaats over voor deze op veel priesterzerken voorkomende uitdrukking. Wat nu met de vijf kelken ? Priesters worden gewoonlijk met één kelk op de borst afgebeeldt. De kelk is het symbool van het priesterschap. De zerk verbeeldt het eeuwigdurende priesterschap van de aflijvige en is als 't ware een illustratie van Hebr. 5,6 «Tu es sacerdos in aeternum

7. Afbeeldingen respectievelijk in V. VERMEERSCH, *Grafmonumenten te Brugge vóór 1578*, dl. 2, Brugge, 1976, afb. 109 ; L. DEVLIEGHER, *Damme*, Tielt-Utrecht, 1971, afb. 109.

secundum ordinem Melchisedech⁸). De afbeelding van vijf kelken is ongebruikelijk en zou een symbolische verwijzing kunnen zijn naar de vijf wonden van Christus. Zeker is dit niet⁹. Typisch voor heel wat Vlaamse zerken is de dualistische afbeelding van de aflijvige, nl. rechtstaande onder een gotisch portaal en terzelfdertijd als liggende figuur, het hoofd rustend op een kussen¹⁰. Deze afbeelding is doelbewust symbolisch geladen. Het is de uitdrukking van twee concepten omtrent het verder bestaan van de aflijvige na de dood. De in slaap verzonken figuur drukt het vaste geloof uit van de aflijvige in het leven na de dood. Hij is als 't ware in slaap verzonken, in afwachting van de algemene wederopstanding op het einde der tijden. Anderzijds is hij afgebeeld onder een kerkelijk portaal. De aflijvige als uitverkorene schrijdt het hemels Jerusalem binnen. Hij loopt hier in feite zijn redding vooruit.

Onze hypothese is dat deze zerk een priester of een pastoor van Mariakerke bedekte, overleden in 1495.

Andere hypothesen werden reeds verdedigd, o.m. dat de zerk postuum werd opgericht, na een eventuele ontgraving, ten einde een belangrijke persoon overleden in 1095 te herdenken¹¹. De vraag stelt zich of er in 1095 wel een kerk bestond te Mariakerke en wie deze uiteraard belangrijke figuur mag zijn ? E.H. De Haene stelde als mogelijke kandidaat voorop : Arnoldus, tweede abt van de abdij van Oudenburg en neef van de H. Arnoldus van Soissons¹². Zijn exacte sterfdatum is niet gekend maar zou omstreeks 1095 te situeren

8. Hebr. 5,6 «Gij zijt voor eeuwig priester, naar de wijze van Melchisedech».

9. Er is nog een (ongepubliceerde) grafzerk bekend te Brugge (Torenbrug) met afbeelding van 5 kelken. De kelken en het grafschrift waren van koper en zijn verdwenen. Wij danken Z.E.H. J. Lavaert voor deze verwijzing.

10. V. VERMEERSCH, *a.w.*, dl. I, blz. 146 e.v. ; R. VAN BELLE, *a.w.*, blz. 58 e.v.

11. F. VERKEMPINCK, *a.w.*, dl. 3, blz. 890. Zo werd priester Mattheus, weldoener van het St.-Janshospitaal, overleden in 1223, ontgraven en in 1356 in een nieuwe grafstede bijgezet : V. VERMEERSCH, *a.w.*, dl. 2, blz. 47. Te Auchy-lez-Hesdin (N. Fr.) kreeg Ingelram, graaf van Hesdin en weldoener van de abdij, overleden in 1100, rond 1270 een nieuw graf : R. VAN BELLE, *De grafzerk van Ingelram, graaf van Hesdin, te Auchy-lez-Hesdin*, in *Ons Heem*, 33, blz. 258-262.

12. *De Zeewacht*, 28-12-84. Ons bezwaar hiertegen is dat wij niet inzien waarom Arnoldus te Mariakerke zou zijn bijgezet geweest. Een abt wordt trouwens op een zerk altijd met zijn waardigheidstekens afgebeeld, nl. met mijter en staf. Wij hebben hier duidelijk een priesterafbeelding.

zijn¹³. Mr. F. Verkempinck stelde als alternatieve hypothese dat misschien moedwillig een grafzerk werd vervalst¹⁴. Indertijd werden vaker schriftelijke akten vervalst om bepaalde rechten veilig te stellen. Als alternatief brengt de heer F. Verkempinck de grafzerk in verband met de stichting van Jacobus Lauwers van 1566¹⁵. De zerk lijkt ons evenwel qua stijl van het einde van de jaren 1400. Bovenvermelde hypothesen lijken o.i. niet zo overtuigend^{15bis}.

Het spreekt vanzelf dat slechts belangrijke en kapitaalkrachtige personen zich zulk een statuszerk konden veroorloven. De pastoor of priesters die omstreeks 1495 te Mariakerke het herderschap waarnamen zijn niet gekend. Wij hebben slechts de naam aangetroffen van een Quirinus de Rackere die in 1463 naar Mariakerke overging¹⁶. Hoe dan ook, de identificering van het wapenschild zou de oplossing moeten brengen. Wij hebben ook geen melding gevonden van deze zerk in grafschriftenverzamelingen over de kerken van West-Vlaanderen¹⁷. Wat haar huidige plaats betreft, nl. met het voeteinde tegen de absis in het koor, is het duidelijk dat dit niet de oorspronkelijke plaats van de zerk is. Vermoedelijk lag zij in de middenbeuk, vóór het koor. Bij de vernieuwing van de vloer in 1795 kreeg zij waarschijnlijk haar huidige ligging. De zerk is omringd door een aantal vierkante vloerstenen uit Doornikse kalksteen die o.i.

13. *Monasticon Belge*, dl. 3, Luik, 1940, blz. 58.

14. F. VERKEMPINCK, *a.w.*, dl. 3, blz. 886.

15. *Ibidem*, blz. 892.

15bis. De grafzerk van Mariakerke vertoont eveneens veel gelijkenissen met de inmiddels verdwenen koperen grafplaat van Joos Van Clichthove, gestorven in 1494, eertijds in de O.-L.-Vrouwekerk te Nieuwpoort. De afgebeelde priester, hier staande onder een korfboog, is sterk gelijkvormig (afb. zie *Gedenkboek K.R. Berquin*, Nieuwpoort, 1963, p. 69). Ook het grafschrift is praktisch identisch, nl. : «Sepultura venerabilis viri ac domini, domini Judoci de Clichthove qui obiit anno domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto vicesima nona die septembris cujus anima requiescat in pace amen». Deze elementen vormen o.i. bijkomende argumenten voor de vooropgestelde datering van 1495.

16. E. VLIETINCK, *Het oude Oostende en zijne driejarige belegering (1601-1604)*, Oostende, 1897, blz. 26.

17. Werden onder meer geraadpleegd : J. BETHUNE, *Epitaphes et monuments des églises de Flandre au XVIe siècle*, Brugge, 1900 ; J. LE BOUCQ, *Epitaphes des Flandres, Pays Bas & Nord de la Flandre*, 1551 ; B.K.B., *Fonds Merghelinck*, Hs. 34.

deel uitmaakten van de vroegere bevloering en die trouwens vroeger algemeen in de kerken voorkwamen¹⁸.

18. Wij wensen hierbij Z.E.H.G. De Haene te danken voor al de moeite die hij zich getroostte ten einde het vervaardigen van een wrijfprent mogelijk te maken. Een speciale dank gaat naar de heer F. Verkempinck en zijn ploeg die zorgden dat onze werkzaamheden in de beste omstandigheden konden uitgevoerd worden alsook voor de informatie en dokumentatie die ons ter beschikking werd gesteld. Last but not least danken wij P. De Brabander die ons hielp bij het lastig kalkeerwerk.

PLEIDOOI VOOR EEN CONSTITUTIONELE BISSCHOP VAN IEPER, 1798

B. JANSSENS de BISTHOVEN^o

Op 12 juli 1790 had de «Constitution civile du clergé» een Franse nationale kerk ingericht met bisschoppen, die door de burgerlijke instanties werden benoemd. Na de annexatie van de Oostenrijkse Nederlanden bij Frankrijk in 1794, werden de Franse wetten ook bij ons van kracht. De republikeinse eed, op straf van verbanning geëist, werd slechts door een minderheid van priesters afgelegd. Alleen deze laatsten, de beëdigde priesters, mochten de kerken bedienen en de eredienst uitoefenen. De beëdigde aartsdiaken van St.-Omer en pastoor van Lestrem, — op 28 kilometer ten zuiden van Ieper, — schreef de volgende brief naar zijn beëdigde Belgische confraters :

Lestrem, ce 15 juillet 1798, an 6 R

Cher et honoré Confrère,

Quoique je n'aie l'avantage de vous être connu, la cause qui m'a porté à vous écrire me fait espérer que ma lettre ne vous sera pas indifférente. La persécution que des hommes immoraux et désavoués par le Gouvernement ne cessent de diriger lourdement contre l'Eglise de J.C. doit faire sentir à tous ses ministres la nécessité de se réunir pour s'opposer aux principes d'une philosophie intolérante qui ne tend qu'à démoraliser. Assez et trop longtemps les ennemis de notre Sainte religion se réjouissent des divisions qu'ils ont excitées parmi les ministres d'un même Dieu, les intérêts de l'Eglise doivent l'emporter sur tout autre considération. Les témoignages que l'on m'a rendu de vos talents et de votre zèle me donnent lieu de croire que mes premières démarches ne seront pas infructueuses.

La viduité de votre église épiscopale doit vous faire craindre que l'ancien ennemi ne prévale, comme dit St.-Grégoire le Grand à l'évêque de Ravenne, le presbiterianisme que l'on cherche à introduire parmi vous afin d'abolir la

^o Ere-archivaris van het bisdom Brugge ; voorzitter van het Genootschap voor Geschiedenis ; Langestraat 21, 8000 Brugge.

hiërarchie spirituelle qui perpétue l'unité de la foi, l'insubordination dans laquelle ne sont que trop bien disposés ceux qui par orgueil ou par inconduite ont toujours détesté des supérieurs, le respect pour les anciens canons qui ne permettent pas que l'église soit vacante plus de 3 mois, vous ont déjà fait penser, sans doute, aux moyens de vous donner un évêque, et je me félicite d'avoir à vous offrir le secours de l'église de France qui s'intéressera toujours au sort de ses voisins.

Les évêques de cette grande église, convaincus de la solidarité de l'épiscopat et affligés de la viduité où se trouvent maintenant les églises de la Belgique me chargent d'établir une correspondance avec les pasteurs de ces différentes églises afin d'aviser aux moyens de remplir au plus tôt tous les sièges qui se trouvent vacants. Vous avez parmi vous plusieurs savants dont la conduite répond aux talents et qui ne peuvent qu'honorer le siège auquel il seront appelés. Quelques uns ont écrit au concile national de France ; il nous ont assuré que la plupart des curés ont senti la nécessité de ramener l'ancienne discipline de l'église pour sauvegarder la religion, et nous n'avons pas douté de leur rapport, lorsque nous avons vu votre soumission aux lois et aux autorités qui nous gouvernent ; un reste de respect humain ou de crainte a pu vous retenir jusqu'à présent dans le silence sur les abus dont vous avez gémi avec nous, mais maintenant que le nouvel ordre de choses est établi d'une manière irrévocable nous ne doutons pas qu'il se trouve parmi vous assez d'énergie pour appeler les droits primitifs des églises dans le choix de leurs pasteurs : *qui profuturus est omnibus ab omnibus eligatur* : St.-Leo Magnus, Epist 86, C 6°. J'attends tout de la miséricorde de Dieu et de votre zèle ; daignez me répondre et me marquer la disposition de vos vénérables collègues. Je vous servirai d'intermédiaire auprès des évêques de France, jusqu'à ce que vous jugiez à propos de leur écrire directement.

J'ai l'honneur d'être avec attachement et respect, votre frère en J.C. et votre collègue dans le saint ministère.

(S) Waremghem, Archidiacre de St.-Omer et curé de Lestrem.

Mon adresse : Au Citoyen Curé de Lestrem près d'Estaire, à Estaire, département du Nord.

Volgens de aantekeningen op deze tekst, in het archief van het bisdom bewaard (nr. B 176), was er een zegel met handschrift «Eglises du Pas-de-Calais» en werd de brief in meerdere exemplaren naar elke beëdigde priester van het bisdom Ieper per post gezonden. De auteur had blijkbaar van hogerhand opdracht gekregen zich in contact te stellen met de beëdigde priesters van Ieper, om hen ertoe te bewegen een constitutionele bisschop te aanvaarden, aangezien bisschop Alexander de Arberg niet meer in dienst was. De brief is een merkwaardig document voor de kerkgeschiedenis tijdens het Frans bewind.

HET OUDSTE REGLEMENT VAN HET SINT-KATHELIJNEBEGIJNHOF TE AARDENBURG

L. DEVLIEGHER^o

In de loop van de 13de eeuw werden in het vroegere graafschap Vlaanderen talrijke begijnhoven gesticht ; Gent, Brugge, Kortrijk en Ieper zijn daar wel de bekendste voorbeelden van ¹. In de oprichting ervan hebben de Vlaamse gravinnen Johanna van Konstantinopel (1200-1244) en haar zuster Margaretha van Konstantinopel (1202-1280) een grote rol gespeeld ; ook later heeft het Vlaamse gravenhuis de begijnen dikwijls begunstigd. In hoever dit ook voor het begijnhof van Aardenburg het geval geweest is, weten we niet. Een bewijs van de grafelijke steun is o.i. te vinden in de oorkonde uit 1499 waarbij het vroegere begijnhof «daer beghinen gewoont ende hem ghehouden hebben ende nu niet bewoont van persoonen omme den dienst gods daer gefondeert te mogen doene, ...» aan de Grauwzusters (Derde Orde van de H. Franciscus) gegeven werd en waarin van de graaf van Vlaanderen vermeld wordt «... in wiens

^o Dr. in de kunstgeschiedenis en de oudheidkunde, werkleider bij de Provinciale Dienst voor Cultuur van West-Vlaanderen ; ten Hove 17, 8200 Brugge.

1. Enkele algemene werken die een inzicht geven in de begijnenbeweging in de Nederlanden : L. PHILIPPEN, *De Begijnhoven. Oorsprong, geschiedenis, inrichting*, Antwerpen, 1918 ; ID., *Het ontstaan der begijnhoven*, Antwerpen, 1943 ; ID., *Onze begijntjes. Hun naam. Hun leven*, Antwerpen, 1944 ; A. MENS, *Oorsprong en betekenis van de Nederlandse Begijnen- en Begardenbeweging*, Antwerpen, 1947 ; W.F. DENSLAGEN, *Begijnhoven in Noord-Nederlandse steden*, in *Bulletin KNOB*, 77(1978), blz. 205-224 ; F. KOORN, *Begijnhoven in Holland en Zeeland gedurende de Middeleeuwen*, Assen, 1981 ; R.M. QUINTIJN, *Normen en normering van het begijnenleven. Vergelijkende studie van de begijnenregels in de Nederlanden van de XIIIe tot de XVIIIe eeuw*, licentiaatsverhandeling RUG, 1984.

protectie ende beschermenisse voors. hof ende plaetse altijts gestaen ende geweest heeft»².

De vroegste vermelding van het Aardenburgse begijnhof stamt uit 1249. Het begijnhof lag toen ten zuiden van het centrum, naast de Ee, maar buiten de stadsomwalling van het begin van de 12de eeuw. Toen ca. 1299 de nieuwe stadsvesten gegraven werden, kwam het begijnhof tegen de grachten, maar binnen de stad te liggen³.

Wanneer het eerste reglement en statuut voor het Aardenburgs begijnhof uitgevaardigd werd, is niet bekend. In de oorkonde uit 1452, die hier uitgegeven wordt, lezen we dat in 1334 een reglement werd opgesteld door P. Beynjaert, baljuw van de Vlaamse graaf — wat wellicht op de tussenkomst van de graaf wijst — samen met de grootmeesteres en de oudere begijnen. Dit reglement werd vernieuwd en aangepast in 1452 door baljuw Clais Fierins⁴, in aanwezigheid van meester Adriaan vander Schuere, en dit op vraag van Cornelis Wisse, de pastoor van Aardenburg, Andries Danckaert, kapelaan van het begijnhof, de grootmeesteres, de oudere begijnen en de ganse gemeenschap.

Vooraf mag hier aangestipt worden dat een begijnhof een zelfstandige gemeenschap vormt die een eigen reglement bezit. Er bestaat geen algemene begijnenregel, die te vergelijken zou zijn met orderegels van de kloosterorden. Toch behandelen de statuten van de begijnhoven uiteraard meestal gelijkaardige onderwerpen, de ene uitgebreider dan de andere.

2. Oorkonde in het Bisdomarchief te Brugge, dossier F 2 (Aardenburg). Zie ook H.Q. JANSSEN, *Het begijnhof te Aardenburg, hervormd tot een klooster van de derde orde van St. Franciscus*, in *Bijdragen tot de oudheidkunde en geschiedenis van Zeeuwsch-Vlaanderen*, 1 (1856), blz. 332-343 (oorkonde uit 1499 : blz. 323-326), evenals L. CEYSSENS, *Eenige oorkonden over het Begijnhof van Aardenburg*, in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis «Société d'Emulation» te Brugge*, 78 (1935), blz. 59-102. Op blz. 59 schrijft Ceyssens dat het begijnhof in 1499 verging tot de Derde Orde van Sint-Franciscus. Dit geeft ten onrechte de indruk dat de instelling overging, terwijl het in werkelijkheid de niet meer bewoonde begijnhofgebouwen waren die overgedragen werden.

3. DE VRIES, *The early history of Aardenburg to 1200*, in *Berichten R.O.B.*, 18 (1968), blz. 227-260.

4. Clais Fierins was baljuw van Oudenburg (1446-1449), baljuw van Aardenburg (1449-na 18 juli 1450), en schout van Brugge (1456-1468) : J. VAN ROMPAEY, *Het grafelijk baljuwsambt in Vlaanderen tijdens de Boergondische periode*, Brussel, 1967, blz. 617, 621, 641.

De begijnen leggen geen eeuwige geloften af. De gelofte van gehoorzaamheid aan het bestuur en aan de regel, evenals de gelofte van kuisheid gelden enkel voor de periode waarin ze het hof bewonen. De begijnen leven evenmin in armoede ; ze leiden wel een eenvoudig leven. Daar ze in hun eigen levensonderhoud voorzien, hebben ze — alhoewel levend in een afgezonderde gemeenschap, maar niet in een slotklooster — ook meer bewegingsvrijheid⁵.

Het reglement uit 1334/1452 begint met enkele toelatingsvoorwaarden die in de onderscheiden begijnhoven niet zo heel veel van elkaar verschillen. In Aardenburg moest de aspirant-begijn 18 jaar oud en gezond zijn, geen schulden hebben, geen andere geloften afgelégd hebben, onbesproken maagd of weduwe zijn, beschikken over renten of een handwerk kennen.

Uiteraard wordt in de regel veel belang gehecht aan de *vroomheid*, de essentie van het begijnleven. Vroomheid wordt a.h.w. veruiterlijkt door het bijwonen van de liturgische diensten, het lezen van de getijden, het vasten, het kommuniseren. *Kuisheid* is een belangrijk punt. De toekomstige begijnen moeten de vaste wil hebben «reynichede van lichamen te behoudene». Daarom wordt het contact met mannen zo veel als mogelijk beperkt (bijv. tot de ziekenzorg van naaste verwanten en nauwe vrienden van de familie). Ook het

5 De motieven die meespeelden bij de intrede in een begijnhof worden duidelijk omschreven in een memorie ten voordele van de twee Gentse begijnhoven, aangeboden aan afgevaardigden van de bisschop van Doornik op 14 mei 1328 (J. BETHUNE, *Cartulaire du béguinage de Ste-Elisabeth à Gand*, Brugge, 1883, blz. 73-76). De paragraaf «De motivis fundandi beghinagia» luidt in vertaling als volgt : «Overwegende dat in hun gewesten veel vrouwen geen kans maken op een huwelijk volgens hun stand en deze van hun verwanten, overwegende dat dochters van eervolle mannen, zowel uit de adel als van mindere rang, die kuis willen leven, niet gemakkelijk in de kloosters kunnen intreden wegens hun aantal of de armoede van hun familie, overwegende dat, zonder geschikt hulpmiddel, eerzame maar verarmde meisjes en jonkvrouwen moeten bedelen of een beschamend leven leiden, hebben Johanna en haar zuster Margareta, opeenvolgend gravinnen van Vlaanderen en Henegouwen, door goddelijke ingeving en na raad van bisschoppen en andere eerzame mannen ingewonnen te hebben, in verschillende plaatsen van Vlaanderen grote onderkomens, met name begijnhoven («beghinarum curie») gesticht waarin de voornoemde vrouwen opgenomen worden om daar, door of zonder gelofte, met elkaar kuis te leven, en, zonder schaamte voor hen of hun familie, door gepaste handenarbeid, eten en kledij te verdienen». Die tekst wordt hernomen in de inleiding van de oorkonde uit 1354 van graaf Lodewijk van Male, waarin hij vernieuwde statuten geeft aan het Gentse Sint-Elisabethbegijnhof (BETHUNE, *o.c.*, 89-92).

uitgaan in of buiten de stad, het buitenhuis slapen of het deelnemen aan feesten is — o.a. wegens de gevaren die dit alles voor de kuisheid kan meebrengen — aan speciale toelating van de grootmeesteres onderworpen. De vele lijnen die het reglement daaraan wijdt, zijn er een bewijs voor dat streng toezicht op het uitgaan niet onnodig was, wilde het begijnhof geen «duiventil» worden.

In de samenleving van de begijnen is *gehoorzaamheid* en onderdanigheid aan de biechtvader en aan de grootmeesteres van essentieel belang. Ook aan de vreedzame omgang van de begijnen onderling wordt aandacht geschonken.

Een aantal bepalingen betreffen de *kledij* die sober moest zijn, zowel in kleur (grauw, zwart, wit of grijs) als in opmaak. De kledij is immers een weerspiegeling van de eenvoudige levenswijze.

Om het begijnenleven in goede banen te houden, zijn een aantal strafbepalingen voorzien waarvan de zwaarste de uitsluiting uit het hof is.

In het reglement is, jammer genoeg, niets opgenomen over de stichting van het begijnhof. Over de werking van het bestuur vernemen we ook niet veel ; er is een grootmeesteres en een raad van oudere begijnen («de goede houderlijnghen»), verder een kapelaan belast met de zielzorg. Over de materiële levenswijze (werken, wonen, ontspannen), over de instellingen (bijv. de infirmerie) of over de bedrijfsgebouwen (bakkerij, wasserij) wordt niets gezegd.

BIJLAGE

10 maart 1452 n.s. Baljuw Clays Fierin vernieuwt de uit 1334 daterende statuten van het St. Kathelijnebegijnhof te Aardenburg.

Origineel (?) op perkament, H. 36 cm, B. 47,5 cm, geen zegels, plooi met gleufjes voor de staarten is aanwezig. Op de rugzijde : Regulen, ordinnantien ende statuten die waren de statuten van het hof van St Cathelijne van de beghinnen tot Aerdenburgh de anno 1451.

Brugge, Archief van het Bisdome, F 2.

Dit zijn de reghelen, ordinancien ende statuten vanden hove van Sinte Kathelijne ten beghijnen in Ardenburch die waren gheordineert ende ghemaect int jaer ons heeren duust driehondert viere ende dertich bij Pieter Beynjaert doen bailliu zijnde van mijns gheducths heeren weghe grave van Vlaendren bin zijner stede van Ardenburch ende bij den groten meestrigghen vanden voorseiden hove die in dien tijden waren ende den goeden houderlijngghen. Ende ter heeren gods ende ter salicheyt der beghijnen int voorseide hof resideerende so zijn zij vernieut ende versterct ende eeneghe goede poynten daer toe ghestelt die van node zijn ter heeren vanden hove ende ter salicheyt van hemlieden. Twelke es ghedaen bij onsen waerden bailliu Clays Fierin onder wijens protectie wij staen als nu uter name mijns gheduchs heeren sherthoghen van Bourgoingnen, grave van Vlaendren ter presencien van meester Adriaen vander Schuere als ons waerde vrient zijnde. Twelke ghedaen ende versocht es bijden heeren Cornelis Wisse doe prochepape ende bijchtvadre van hemlieden zijnde, ende dheer Andries Danckaert capellaen zijnde vanden voorseiden beghijnhove ende bij den groten meestrigghen die doe waren ende den goeden houderlijngghen ende bijden ghemeenens gheselschepe vanden hove. Inden eersten die schier an doen sullen ofte beghijnen ontfanen worden, die moeten zijn achtien jaer hout ende zij ne moeten gheene smettelicke ziekte onder hemlieden hebben diemen den heyleghen toe scrijft ende zij en moeten niet belast zijn van sculden. Item zij en moeten niet belast zijn van beloften, ende wesen van fame ende name goede zuvere maechden ofte goede tamelicke wedewen onghelameert. Item zij moeten hem weten te bedraghene up haer hantghewerc of up haer rente. Item ghij moet hebben vulmaecten wille reynichede van lichamen te behoudene ende van samen toter doet toe ende alle die naervolghende poynten ende dat voorseid zijn vanden voorseiden hove wel ende duechdelic te onderhoudene, te bewachtene ende te vulcommene. Item ghij moet onderdanich zijn huwen bijchtvadre ende den groten meestrigghen in allen goeden duechdelicken saken angaende der salicheyt vander zielen ende der heeren vanden hove. Item ghij en moet huwen bijchtvadre of den groten meestrigghen in hare jehgewoordicheyt niet qualich of scoffierlic toespreken noch achter hemlieden niet spreken daer zij of souden moghen te begriepen staen. Item ghij moet huwende ende alle huwe ghewerken ordinee-

ren laten ende doen bij rade van huwen bijchtvader ofte den groten meestrigghen. Item ghij moet houden vive adventen siaers Paesschen, Sijnxen, alf houst, Alder Heyleghen messe ende middenwinter. Ende voort zo moetti vasten alle die vrijndaghen vanden jare ende de gheboden vastendaghen vander heylegher kerken. Item ghij zijt verbonden te houdene alle daghe onse vrouwe ghetijde up dat ghijt cont, en cont ghijs niet so suldi lesen telken ghetijde zeven paternostren ende also vele Ave Maria. Item ghij moet alle daghe messe horen ende als ghij uter stede zijt moecht ghijt doen. Item als ghij int hof zijt, so moet ghij alle daghe tallen ghetijden commen, also te mattene, te hoochmesse ende te vespere of ten dade noet van ziecheden of andre gheoorloofde nootsaken. Item ghij moet alle vertyenachte te bijchten gaan. Item ghij ne moet gheene waerlicke abijten draghen ofte van waerlicker verwen ende ghij ne moet gheen andre verwe draghen dan grau, zwart, wit of schyer. Item ghij ne moet gheene graewe ruggen draghen noch ghefineert bont noch mannen voerijnghe ghevoedert in hulle cleederen, noch gheene voerijnghe diemen beneden den cleede of an die hantgaten zyen mach. Item ghij moet tamelic ende oncostelic zijn van al hullen ghewaen ende cleedinghen ende simpel van pareersele ende gheen carso draghen daer en sij een laken over. Item ghij en moet deen den andren niet diffameeren met quade woorden noch met loghenen. Item ghij en moet deen sanders noet niet nemen. Item ghij ne moet niemens goed aanvaerden van binnen of van buten den hoven zonder weten ende oorlof vanden groten meestrigghen. Item ghij ne moet niemant anvaerden met hu te wonene van binden hove of der buten zonder weten ende oorlof vanden groten meestrigghen. Item van dijngghen die binden hove gheskien die en moet ghij niemant te kennen gheven buten hove of der binnen daer eeneghe moyte of onghenouchte of commen mochte. Item ghij en moet gheene mannen achterwaren van hare siecheden ten zijn hu vader of broeder of hoom of so naer mach of goet vriend dat ghijs met heeren niet laten en moocht ende dat bij consente ende oorlove vanden groten meestrigghen. Item ghij en moet uten stede niet gaen sonder oorlof vanden groten meestrigghe ende sonder gheselnede ende weder commen ten al sulken tijde so men hu bevelen sal. Item ghij en moet snoenens niet huut gaen emmer alleene sonder oorlof ende consent vanden groten meestrigghen ende altoos weder te vesperen commen ende savons so ne moet ghij niet huut gaen heten. Item ghij ne moet ute steden niet gaen up hoghe feestelicke tijden ten ware sonderlijnghe noot ende oorlove vanden groten meestrigghen. Item ghij ne moet niet ter brulocht gaen noch te kercganghe, noch keermesse als ghijs eenichsins ontsitten moecht ende alst emmer wesen moet so moet ghij gaen met sonderlinghen oorlove vanden groten meestrigghen met eender gheselnede ende zeere corts wederkeeren. Item ghij ne moet snachs inde stede niet slapen sonder oorlof ende kenlicken noet. Item ghij moet savons te perdoen tijde int hof zijn ende daer naer niet ute gaen sonder noot ende oorlof vanden groten meestrigghen. Item ghij ne moet snuchtens niet ute gaen voor

matten gheloot es of ten dade noot ende dat met oorlove vanden groten meestrigghen. Item ghij en moet eeneghe mannen personen in solders, in cameren noch in eeneghe plecken binnen den hove heymelicken leeden noch houden bij daghe noch bij nachte te naer dat si in maechschepen stonden, zonder weten en oorlof vanden groten meestrigghen en sonder kenlicken noot. Ende waert bij also dat ghij in eenich van al desen voorseiden punten in ghebreke waert so sult ghij staen ter correctien vanden grooten meestrigghen ende den prochepape ende bijchtvadere ende ter discrecien vanden goeden houderlyngghen van den voorseiden hove. Item waert bij also dat bijder graciën gods niet zijn en sal dat bij hulder quader antierynghe ofte suspecten sprekent ofte van vleesschelicke te mesdoene ofte bij eeneghe andre lachtere, quade name ende fame van haer rese ofte gheseyt wierde ofte u selven ter warelt betrectet so saldi verbueren thof, huus ende erve tbeste bedde ghestoffert ende een pond grote voor de scande ende dat te ghevene eer ghij of yemant van uwen wegghen yet uten hove doen salt van dat hun toebehoort. Ende ghij sult of legghen hu abyt ende nemmermeer int hof wonen ende binnen drie jaren int hof niet commen naer den tijt dat ghijt verbuert hebt. Item bij also dat eeneghe beghijne bijder ghiften gods trocke in een clooster om hueren staet te verhoghene so salmen haer huus ende erve een jaer lanc daer naer te haren bouf houden. Ende comt soe niet binnen den jare haer excusacie doende mids eerlic huer ghedreghen hebbende dit voorseide jaer so sal soe ghepriveert bliven van haren huse, erve ende hove ten eeuwewegghen tijden ende daer niet meer rechts an hebben. Ende omme dat alle dese punten voorscreven soudn bliven goet, vast ende van waerden, so zijn dese lettren ghezeghelt beghijnhofs zeghele huuthanghende. Dat was ghedaen den tiensten in maerte int jaer ons heeren duust vierondert een ende vichtich⁶.

6 Verklaring van de moeilijkste woorden en uitdrukkingen :

schier : grijs ; *ziekte die men den heiligen toeschrijft* : heilig vuur, belroos ; *zich bedragen* : in zijn levensonderhoud voorzien ; *schoffierlic* : krenkend ; *advent houden* : te kommunie gaan ; *hantgat* : split ; *pareersele* : versiering ; *carso* : carsey, grof gekeperd laken ; *diffameren* : lasteren ; *achterwaren* : bewaken ; *ontsitten* : ontgaan ; *ten dade noet* : tenzij het nodig is ; *waerlijk* : werelds ; *achter hemlieden spreken* : achter de rug spreken ; *noet nemen* : noodzakelijke dingen (af)nemen ; *savons te pardoen tijde* : 's avonds als het angelus geluid wordt ; *antieringe* : omgang ; *lachter* : schande ; *matten* : metten ; *te begrije staen* : beoordeeld worden.

CORNELIS LUET BRUGSE DRUKKER UIT DE 17e EEUW ?

Albert SCHOUTEET°

In zijn voortreffelijk overzicht van de geschiedenis van de Brugse drukkers : *Recherches sur les imprimeurs brugeois*, in 1928 te Brugge uitgegeven, vermeldt A. Visart de Bocarmé op p. 54 ook Cornelis Luyt, Luet of Leut. Hij schrijft dat deze Cornelis te Amsterdam werd geboren en nog minderjarig was toen hij op 20 juli 1689 verzocht om als lid van het Brugse librariërs-gilde aanvaard te worden. Hij steunde zijn verzoek met te zeggen dat hij een leertijd van vier jaar als boekbinder te Amsterdam had doorgemaakt en daarenboven nog anderhalf jaar in de leer was geweest bij de weduwe Clouwet te Brugge. Zijn verzoek werd echter afgewezen om reden van zijn minderjarigheid. Kort daarna huwde hij met Johanna van den Steene, weduwe van Maarten Verhulst en werd daardoor ipso facto meerderjarig. Nu herhaalde hij zijn verzoek, maar het werd andermaal door het bestuur van de librariërs afgewezen, ditmaal omdat hij geen leertijd van twee jaar te Brugge had doorgemaakt. Eindelijk werd hij op 15 december 1689 toch als librariër aanvaard, nadat hij had laten blijken leerknecht geweest te zijn van de Brugse meester Elias Meeuwe. En Visart voegt daaraan toe geen enkel drukwerk van Cornelis Luet ontmoet te hebben¹, waardoor hij uitdrukkelijk laat uitschijnen dat Cornelis Luet drukker zou geweest zijn. Wellicht vond hij daarbij steun in het feit dat zowel de weduwe Clouwet als Elias Meeuwe drukkers te Brugge waren.

Tussen zijn eerste verzoek om lid van het librariërs-gilde te worden, op 20 juli 1689, en zijn aanvaarding op 15 december van hetzelfde jaar, verliepen dus nog geen zes maanden.

° Ere-stadsarchivaris ; E. de Neckerestraat 10 bus 2, 8000 Brugge.

1. «Nous n'avons pas rencontré d'impressions sorties de ses presses».

Alhoewel Visart geen bronnen vermeldt, toch weten we dat zijn gegevens werden ontleend aan een gerechtelijke uitspraak van burgemeesters en schepenen van Brugge in een zaak die door Cornelis Luet tegen het gildebestuur werd ingespannen en aan het archief van hetzelfde librariërs-gilde. Deze dokumenten mogen hierna in bijlage volgen.

Aan de hand van deze bescheiden kunnen de bijzonderheden in verband met Cornelis Luet enigszins worden aangevuld.

Het eerste verzoek van Cornelis Luet om in het librariërs-gilde opgenomen te worden, werd niet op 20 juli 1689 door het bestuur van het gilde afgewezen, maar reeds in de zitting van 4 juli daaraan voorafgaande. Volgens Cornelis Luet gebeurde de afwijzing omwille van zijn minderjarigheid en volgens het gilde omdat ze «bevindende hem niet voldaan te wesen volgens de cueren», wat feitelijk op hetzelfde neerkomt.

Een paar dagen later, op 7 juli, treedt Cornelis Luet in de echt met Johanna van den Steene, weduwe van de in hetzelfde jaar 1689 overleden Brugse drukker Maarten Verhulst².

Daarop opent Cornelis Luet een winkel, wat gelijk staat met het optreden als vrijmeester. Maar het gilde neemt dit niet en protesteert op 11 juli daaraanvolgende «aenghaende van de non-openinghe van de winkel ende vry worden», met andere woorden : er wordt geëist dat de winkel zou gesloten worden en aan Cornelis Luet zou verboden worden als vrijmeester op te treden.

Tegen de eis van het gildebestuur spant Cornelis Luet een proces in voor de Brugse schepenbank. Hij laat daarbij opmerken dat hij gedurende vier jaar leerling-boekbinder is geweest in zijn geboortestad Amsterdam en legt daarvan een attest over afgeleverd door zijn leermeester. Daarenboven beweert hij gedurende anderhalf jaar in dienst te zijn geweest van de weduwe van Johannes Clouwet, wat met een attest van haar zoon, Gregorius Clouwet, wordt gestaafd. Zowel de weduwe Clouwet als haar zoon Gregorius waren vrijmeesters van het librariërs-gilde³. Hij weerlegt ook de reden van de

2. Zie bijlage 4. - Over Maarten Verhulst en zijn vrouw Johanna van den Steene, zie : A. Visart, *a.w.*, p.54.

3. Over Johannes Clouwet en zijn weduwe, alsmede over hun zoon, Gregorius Clouwet, zie : A. Visart, *a.w.*, p. 40, 44, 54.

afwijzing door het bestuur van het gilde op 4 juli van zijn verzoek tot het bekomen van het lidmaatschap, want van minderjarigheid kan geen sprake zijn vermits hij intussen is gehuwd met een Brugse poorteres, namelijk : Johanna van den Steene, weduwe van Maarten Verhulst, die een vrije boekbinder was, waardoor hij ipso facto zowel meerderjarig als volwaardig poorter van Brugge was geworden. Een nieuw verzoek om als lid van de librariërs aanvaard te worden werd niettemin andermaal afgewezen en hem werd tevens verboden een winkel te openen. Zijn eis luidde derhalve, dat deken en bestuur van de librariërs zouden veroordeeld worden hem als vrijmeester-boekbinder in hun gilde op te nemen en dat de sluiting van zijn winkel zou teniet gedaan worden.

Daar tegen repliceerde het gildebestuur, dat Cornelis Luet niet de voorwaarden vervulde om als lid te kunnen aanvaard worden. Het overgelegde attest van zijn leermeester te Amsterdam was van gener waarde, want het vermeldde niet eens de kwaliteit van de attestant. Ook ontbrak een geldig attest van goed gedrag en zeden, en vooral van rechtgelovigheid, zoals door de koninklijke edikten was vereist. Overigens had Cornelis Luet zich nooit als leerknecht in de gildeboeken laten registreren, wat een essentiële voorwaarde was voor het bekomen van het lidmaatschap. Wat ten slotte zijn vrouw betreft, kon niet aangetoond worden dat zij lid was van het librariërgilde en zelfs al had zij deze hoedanigheid door haar huwelijk met Maarten Verhulst bekomen, dat was door diens dood vervallen.

De uitspraak van burgemeesters en schepenen, d.d. 20 juli 1689, viel uit in het nadeel van Cornelis Luet. Het arrest luidde : de aangevoerde argumenten door de aanlegger waren «niet ontfanghelic nochte ghefondeert», zodat het gildebestuur werd vrijgesproken en onze Cornelis werd veroordeeld tot de kosten van het geding.

Ingevolge deze gerechtelijke uitspraak van de schepenenbank d.d. 20 juli 1689, werd nog dezelfde dag door het bestuur van de librariërs aan Cornelis bevolen zijn winkel te sluiten op boete van vijf schelling. Onze Cornelis schijnt daar niet onmiddellijk gevolg aan gegeven te hebben, want 's anderendaags hernieuwde het gildebestuur zijn bevel tot sluiting van de winkel, ditmaal op boete van tien schelling.

Hoe ten slotte het geschil tussen beide partijen precies werd bijgelegd, weten we niet. Maar zo veel is zeker dat Cornelis Luet twee dagen later, op 23 juli, in de gildeboeken werd ingeschreven als

leerknecht en een bedrag van tien schelling aan het gilde betaalde. Ongeveer vijf maanden nadien, op 13 december 1689, richtte Cornelis Luet zich in een rekwest tot burgemeesters en schepenen en vroeg om de meesterproef te mogen afleggen. Het gilde stemde daarin toe en beval een in-folio in te binden in een zogenaamde Franse band. Amper twee dagen nadien, op 15 december, legde Cornelis Luet zijn meesterproef ter beoordeling voor aan deken en eed van het gilde, die gunstig reageerden zodat onze Cornelis als meester-boekbinder in het librariërgilde werd opgenomen.

Cornelis Luet bleef lid van het librariërgilde tot in 1695 en betaalde al die tijd regelmatig zijn jaarlijks gildegeld. Voor het laatste dienstjaar 1694 december 21 - 1695 december 27, betaalde hij echter slechts de helft van het gildegeld, zijnde het bedrag voor een half jaar lidmaatschap. Daaruit mag besloten worden, dat hij toen uit het gilde is getreden. Wat daar toe aanleiding heeft gegeven, blijft voor ons een raadsel. De meest aanvaardbare veronderstelling is dat hij toen de stad Brugge heeft verlaten.

Blijft de vraag of Cornelis Luet wel drukker is geweest zoals Visart duidelijk suggereerde.

Op deze vraag menen we negatief te mogen reageren. Enerzijds weten we dat Cornelis Luet als boekbinder in de leer is geweest, dat hij als boekbinder de meesterproef aflegde, en dat hij als boekbinder in het librariërgilde werd opgenomen. Anderzijds wordt er nergens enige drukkersactiviteit van hem aangetroffen en van de toekenning van een drukkersoctrooi, wat een essentiële noodzaak was om als drukker te mogen optreden, is niet het minste spoor te vinden. Gebruikelijk was wel, dat drukkers en boekbinders tevens als boekhandelaar of uitgever optraden. In die zin menen we dat het boekje, waarvan de tekst van het titelblad hierna in bijlage wordt meegedeeld, moet gezien worden. Het is zeer zeldzaam want alleen het in ons bezit zijnde exemplaar is ons bekend. Het vermeldt geen eigenlijk drukkersadres. Alleen wordt aangegeven dat het kan aangekocht worden bij Cornelis Luet, wonende in de Breidelstraat te Brugge. Het werd in 1691 gedrukt en draagt de goedkeuring van A. Hoefslach⁴, als kerkelijk boekenkeurder van het bisdom Antwerpen, zodat het boekje blijkbaar niet te Brugge maar in Antwerpen werd gedrukt.

4. Antonius Hoefslach, S.T.L., werd geboren in Westfalen. Op 16 november 1665

BIJLAGEN

1

1689 juli 20. — *Uitspraak van schepenen van Brugge in de zaak van Cornelis Luet tegen het bestuur van het librariërs-gilde van Brugge : het verzoek van de aanlegger om tot lid van het gilde aanvaard te worden, wordt afgewezen.*

Op het verzoogh by requeste aen den collegie van schepenen der stede van Brugghe ghedaen by ende van wegghen Cornelis Luet, gheboren van de stadt van Amsterdam, dat hy binnen deselve stadt hadde gheëxerceert den styl van bouckbinden den tyt van vier jaeren volghens d'attestatie van synen meester overgheleyt in justitie gelick den suppliant desselfs functie alhier binner deser stede oock hadde gheëxerceert den tyt van een jaer en half ten huuse van de weduwe van Joannes Clouwet volghens de attestatie van Gregorius Clouwet, haeren sone, oock overgheleyt in justitie, wesende den suppliant van intentie in de voornoomde functie te continueren alsmede hem daerinne als vrye meester te laeten admitteren, daertoe hy hem hadde ghepresenteert aen deken ende eed librariërs deser stede den vierden july seshthienhondert negenentachtentich met presentatie van preuve inghevolghe van hemlieden ceuren te doene alsmede te betaelen de rechten daeranne dependerende sonder dat het denselven deken ende eed ghelieft hadde den suppliant daertoe t'admitteren maer alleenelick hem ghevende voor andwoorde dat sy den suppliant obsterende syne minorityt niet en vermochten te admitteren, doende hem voor haerlieder vergaderinghe betaelen acht schellinghen grooten tsydert wanneer den suppliant was commen te trauwen met Joanna vanden Steene, weduwe van Martinus Verhulst, vry boeckvercooper deser voorseyde stadt, daerdoore hy was bedeghen syn selfs man, danof an de voornoomde deken en den eed de kennisse ghedaen wesende ende den suppliant hem aen hemlieden andermael ghepresenteert tot becommen de voornoomde admissie dewelcke op eenighe frivole pretexten sulcx andermael refuseerden ende hemlieden soo veere verwoorderden dat sy door hemlieden klercq den wynckel van den suppliant hadden doen sluyten daer dat syne huysvrauwe es eene weduwe van eenen vrye boeckbinder teenemael qualick ende captieuselicke reden waeromme den suppliant resolveerde hem te adresseren aen desen voornoomden collegie, tselve biddende believe ghedient te wesen de voorn. deken ende eedt librariërs te ordonneren ende dies noodt synde te condemneren dat sy den suppliant tot den vrydom in hemlieden neeringhe als boeckbinder souden hebben te

werd hij benoemd tot kannunik gegradueerde, in 1666 tot president van het bisschoppelijk seminarie en tot librorum censor, in 1699 tot vicaris generaal van het bisdom Antwerpen. Hij overleed op 13 juli 1707. Zie : Fl. Prims, *Geschiedenis van Antwerpen*, dl. VIII, 3e boek, p.60, Antwerpen, 1943.

admitteren met presentatie van te betalen de rechten daertoe staende alsmede te doen de preuve by hemlieden ceuren gherequireert, condemnende deselve deken ende eed ter causen van hemlieden refuys in alle costen, schaeden ende interesten daerdoore gheleden ende te lyden met costen. Ende alsoo het sluyten van den wynckel was eene peure captie van deken ende eed, den suppliant versochte om consent dat hy deselve soude moghen openen ten minsten op seker. Twelcke doende etc.

Welcke voornoomde requeste by appostille marginale van daten neghensten july sesthienhondert neghentachtentich, onderteekent : G. vander Woestyne, ghelast was ghehoort te worden aen partye om daerjehens te segghen in camere daechs naar d'insinuatie namentlick op de versochte openynghe van den wynckel.

Inghevolghe van welcken voorgeschreven appostille den suppliant de voornoomde verweerders in den voornoomden collegie hadde ghedaen dachvaerden met copie requeste alwaer den procureur Spillebeen over deken ende eed librariërs ende schoolmeesters verweerders diende van schriftelicke antwoorde. Waerop gheresolveert wiert de saecke te bedinghen.

By welcke voorschreven schriftelicke andwoorde de verweerders onder andere seyden dat den heesschere sonder eenich 't alderminste fundament hem quam beclaeghen over het refuys van hem vry te maken ende het sluyten van syn winckel nietjeghenstaende hy ghepresenteert soude hebben syn preuve te doen ende de rechten te betaelen anghesien dat niemant tot het voornoomde vrydom admitteerlick en was tensy dat hy alvooren voor vrye leerknecht bekent was gheweest te boeck ende daertoe hadde betaelt thien schellinghen grooten naer het disposityf van het sevenste article van de ceuren ende de ampliatië daeroppe by den collegie uuytghegheven op den drientwintichtsten lauwe sesthienhondert sevenentachtentich, onderteekent : C. Van Volden, sulcx dat geen regard en dede te nemen op de telle quelle attestaties by den voornoomden heesschere overgheleyt in justitie, want wat danof wesen mach ofte niet het blyft vastestaen dat by faulte van als leerknecht hem te boecke t'hebben doen stellen niet en conde verstaen worden den dienst daerby vermelt t'hebben gedaen om tot eenich vrydom te gheraecken sed tanquam simplex mercenarius werckende voor idereen die hem te wercke stellen ende betaelen wilt de voorn. verweerders ontkenen wel ende expresselick dat hy heesschere syn leerstal by eenighe vrye ende ghesworen boeckvercoopers soude hebben voldaan ghelick nochtans by de ordonnantien van desen collegie expresselick wiert gherequireert de voornoomde verweerders lieten staen dat de voorseyde attestatien oock niet en waeren behoorlick ende wettelich jae selfs niet inhoudende de qualiteyt van den persoon die tot Amsterdam verleent hebbende, voorts dat het oock niet en was ghebleken van 's heesschers comportedemte ende goedt leven principalicken in het stuck van de religie soo de placcaeten van de Majesteyt verheeschen tgone alhier superabundantelicken wiert gheallegiert als ter

intentie van de verweerders peremtoir wesende dat hy, heeschere, noyt bethoonen en soude als leerknecht te boecke te wesen ghestelt. Dienvolghende en wasser gheen materie om te laeten openen 's heesschers wyndel daer hy nochte syn huysvrauwe van eenich vrydom en waeren voorsien deselve 's heesschers huysvrouwe nimmermeer verifien soude dat Martinus Verhulst, haeren eersten man, van octroy voorsien was gheweest ende al waer het saecke dat hy octroy ghehadt hadde soo soude syne weduwe commende te ertrauwen met een onvryen persoon het vrydom quite wesen soo claelicke ghestatueert staet by het vyfde article van de voonomde ceuren. Midsdien de verweerders concludeerden ten fyne den heeschere in syn versoeck by requeste verclaert soude worden niet ontfanghelick ende onghefondeert immers voor alsnoch te vroug op, met costen.

Waerjehens den voornomden heeschere diende van schriftelicke replicque ende den voorschreven procureur Spillebeen over de verweerders doende daernaer van schriftelicke duplique dewelcke in desen niet en syn gheinsereert nemaer en is maer dienende voor resumptie ende ghevolghentlick is de saecke met het dienen van deselve duplicque ghesloten in 't advys.

Soo wiert dienvolghende by vonnisse van schepenen d'heeschere verclaert, soo sy hem verclaeren by desen, in de conclusien by requeste 's verweerders laste ghenomen voor alsnoch te wesen niet ontfanghelick nochte ghefondeert, condemnerende hem voorts in de costen van den processe.

Actum twintichsten july sesthienhondert neghenentachtentich.

(Getekend :) Ch. van Volden

(Aantekeningen op de rug van het laatste blad :) Acte contra Cornelis Luyt ; 1689.

- Brugge, Rijksarchief, *charters blauw*, nr. 8526.

2

1689 juli 4 - december 19. - *Uittreksels uit het resolutieboek van het Brugse librariërs-gilde in verband met Cornelis Luet.*

Actum ter ordinaire vergaedinghe den 4 july [1689].

Eodem compareert Cornelis Lueet, denwelcken hem presenteert tot het doene van de preuve van librarie. Deken ende eedt bevindende hem niet voldaan te wesen volghend de cueren, rejecteren hem.

(*In margine* ;) Rejectie van Cornelis Lueet.

Actum ter exterordinaire vergaedinghe den 11 juli (1689).

Daer wordt gheresolveert requeste te presenteren jeghens Cornelis Luet aenghaende van de non-openinghe van de winckel ende vry worden.

Den 20 juli is Cornelis Luet verclaert niet ontfanghelyck met costen by vonnesse van burghemeesters ende schepenen.

Denselven dito is met resolutie van deken ende eedt de winckel te doen sluyten van Cornelis Luet op de boete van vyf schellynghen.

Den dito 21 andermael gheordonneert de winckel te doen sluyten van Cornelis Luet op de boete van thien schellynghen.

Den 23 dito heeft Cornelis Luet hem laeten opteekenen te boucke als lerknecht ende betaelt thien schellynghen.

Actum ter exterordinaire vergaedinghe den 19 desembre [1689].

Eodem compareert Cornelis Luet ende presenteert hem ter preuve ter cause by requeste ghepresenteert van dat XIIIen desembre aen mynheeren van den collegie deser voorseyde stede. Wort van deken ende eedt gheaccepteert ter preuve mits dat hy sal maeken een bouck in Franschen bandt in folio.

Op den 15 desembre heeft Cornelis Luet overghebracht syn preuve ende is gheaccepteert als bouckbinder ende heeft betaelt als vremde.

(In margine :) Vrydom van Cornelis Luwet.

Op fol. 58 v. komt de handtekening voor van Cornelis Luet onderaan een resolutie d.d. 15 okt. 1693.

- Brugge, Rijksarchief, *fonds van de ambachten*, nr. 204, fol. 27 v., 29, 30.

3

1689-1695. *Aantekeningen uit de rekeningen van het Brugse librariersgilde betreffende betalingen van gildegeld door Cornelis Luet.*

Rekening over het dienstjaar 1688 dec. 27 - 1689 dec. 27 :

... (Rubr.) Anderen ontfanck van vrydommen :

... Item, het vrydom Cornelis Luet, librariër, vremde : 8.0.0. lb.

Rekeningen over de dienstjaren 1689 dec. 27 - 1690 dec. 27 ; 1690 dec. 27 - 1691 dec. 27 ; 1691 dec. 27 - 1692 dec. 22 ; 1692 dec. 23 - 1693 dec. 21 ; 1693 dec. 21 - 1694 dec. 27 ; 1694 dec. 27 - 1695 dec. 27.

CORT BEGRYP
VAN HET SELDSAEM
LEVEN
VAN DEN
H. JOANNES
VAN GODT.

Stichter der Spaensche Hospitaelen,
ende besonderen Naervolger der
Celle-broeders Ordre, soo in de
Siecken ende besmette met de
Peste te dienen, als in de Dooden
te begraeven, oock onder den
Regel van den Heyligen Vader
AUGUSTINUS.

GHETROCKEN

*Vyt verscheyde Auteurs ende Taelen, ende nu
over-gheset in het Neder-duytsch door*

FRANCISCO ESPADAÑA den jonghen.

Men vindtse te kooptot BRUGGHE
By *Cornelis Lut* in de Breydelstraete.

(Rubr.) Ontfanck van manspointinghe.

- ... Cornelis Luwet : 0.2.6 ()
- ... Cornelis Luet : 0.5.0
- ... Cornelis Leuth : 0.5.0
- ... Cornelis Leut : 0.5.0
- ... Cornelis Leut : 0.5.0
- ... Cornelis Leut debet 1/2 jaer : 0.2.6

- Brugge, Rijksarchief, *fonds van de ambachten*, nr. 209 :
rekeningen van het librariërgilde over 1655-1695, fol. 271, 278
v., 289 v., 306 v., 317 v., 333 v., 345 v.

4

1689 juli 7. - *Huwelijksakte van Cornelis Luet met Johanna van den Steene*.
1689, 7^a Julii juncti sunt in ecclesia Sti. Donantiani Cornelius Cuyck (*sic*) et
Joanna van den Steene ; testibus Christiano van der Steene et Francisco
Haghebaert.

- Brugge, Stadsarchief, *Doop-, trouw- en begraafboeken, Sint-
Donaaskerk*, nr. 7, sub dato.

5

Boekje dat in 1691 werd gedrukt en te koop was bij Cornelis Luet te Brugge.
Cort begryp van het seldzaem leven van den H. Joannes van Godt, stichter
der Spaensche hospitaelen ende besonderen naevolger der Celle-broeders
Orde, soo in de siecken ende besmette met de peste te dienen, als in de
dooden te begraeven, oock onder den regel van den heyligen vader
Augustinus. Ghetrocken uyt verscheyde autheurs ende taelen ende nu
over-gheset in het Neder-duytsch door Francisco Espadaña den jonghen.
Men vindste te koop tot Brugge by Cornelis Lut in de Breydel-straete.

- In 4°, 32 gen. blz. - Goedkeuring d.d. 9 juni 1691 gegeven
door A. *Hoefslach*, L. C. - Op-gedraeghen aen de eerw. deught-
rycke ende voorsienighe Broeders in Christo : Br. François De
Neve, pater van 't Convent binnen Brugghe : Br. Philips
Kanjemacke. Br. Jooris Wildens. Br. Arnoldus de Winter. Br.
Leopoldus Pontys. Br. Jan Baptiste de Corte. Br. Alexius van
Boven.

BOEKBESPREKINGEN

PIERRE RUELLE, *Le dialogue des créatures. Traduction par Colart Mansion (1482) du Dialogus creaturarum (XIVe siècle)*. (Académie Royale de Belgique, Classe des Lettres, Collection des Anciens Auteurs Belges) Brussel, 1985, 440pp.

Deze uitgave, in de *Collection des Anciens Auteurs Belges*, brengt de Franse omzetting door Colart Mansion (1482) van de 14e-eeuwse *Dialogus creaturarum*, zonder dat een fatsoenlijke Latijns (ingekorte) versie tot nu voor handen is. Het lag niet in de bedoeling een juxtalineaire tekst te brengen, wel de versie Mansion, bewaard te Wenen (Osterr. Nat. Bibl. 2572), rijker en dichter bij de 15e eeuw dan de exacte gelijktijdige vertaling te Parijs (B.N., Nouvelles Acquisitions fr. 151), uit het bezit van Charles de Croy en nooit uitgegeven.

Een boeiend en accuraat werk, met op de pag. 363-423 een overvloedig *Glossaire* van het 15e-eeuwse Frans van Mansion, dat niet onder Vlaamse invloed staat, wat C. Carton destijds met vele voorbeelden wilde demonstrenen. Mansion blijkt een eigen stijl te hebben ontwikkeld, een overvloed aan synoniemen te gebruiken, niet exact te zijn in zijn overzetting en via interpolaties moraliserend op te treden, zijn syntaxis is dikwijls minder helder dan zijn Latijns model. Zijn taalmodel wordt op de pag. 61-67 uitvoerig bestudeerd om als conclusie te stellen dat zijn taal Picardisch moet zijn, wat overeenkomt met wat over Mansion bekend was.

In de bibliografie is het verrassend namen als Scourion, Coppieters 't Wallant, Van Praet, Carton, Weale, Visart, te blijven aantreffen waar duidelijk Claudine Lemaire de enige referentie moet zijn. Op pag. 49 wordt Franz (sic) Debrabandere prof. van de universiteit van Den Haag genoemd, en op pag. 47 A. Vandewalle conservator van het Rijksarchief te Brugge.

Wat de biographica betreft wordt op de pag. 41-44 een overzicht gebracht van de 24 edities aan Mansion toegeschreven. Alleen tot nr. 7 wordt een datum vooropgesteld. Van de nrs. 2 (1477) en 4 (1484), wordt hij, naast de *Dialogus* hier, als auteur aangeduid. Hij was dit duidelijk ook van het

Evangile des Quenoilles (s.d.), en van de *Pénitence d'Adam* (na 1472). Het is verder nuttig te vermelden dat de rekeningen van de Kerkfabriek van St. Donaas Mansion als huurder vermelden vanaf november 1476 tot 1483, à rato van 19 £. 4 sch. par. per jaar. Zijn voorganger in dit pand was Maurits de Haec ; zijn opvolger Jan Gossin.

Hiermee werd uiteraard niets gezegd over de literaire en kunsthistorische waarde van deze vertaling voor de 15e eeuw in de Bourgondische en Brugse cultuur. Het zou even boeiend zijn zo snel mogelijk de C. Carton-uitgave 1859 van *Het Boeck van al 't gene datter gheschiedt is binnen Brugghe, 1477-1491* een uiteindelijk wetenschappelijke uitgave te bezorgen.

A. DEWITTE

M. COORNAERT, **Dudzele en Sint-Lenaart**. Dudzele, De vrienden van het Ambacht Dudzele, 1985, 640 pp., ill, ktn.

Dit belangrijk en omvangrijk werk over Dudzele is opgesteld volgens een door de auteur reeds verschillende malen met succes beproefd recept¹. Ook nu weer krijgt de lezer twee delen, een historisch en een toponymisch. Beide delen zijn bijzonder grondig en waardevol. Het toponymisch deel is geïllustreerd met een vijftal kaarten waarvan een grote buitentekstkaart, die het mogelijk maakt ieder toponiem nauwkeurig te situeren. Er is evenwel geen systeem voorhanden dat toelaat om van een kadastraal perceel te bepalen of het een toponiem heeft en wat desgevallend dit toponiem is. Het historische deel van zijn werk deelt Coornaert volgens zijn reeds bekende methode in vier hoofdstukken in : de parochie Dudzele vóór 1600 ; de 17de en de 18de eeuw ; de feodale rechten in Dudzele en de gemeente Dudzele in de 19de eeuw. Het eerste en tweede hoofdstuk omvatten dus ook — en terecht — de geschiedenis van de burgerlijke, naast die van de kerkelijke parochie. Coornaert werkt grondig en met bijzonder veel zin voor het detail, maar, en dit is een risico eens men gaat werken volgens schema's, heeft soms de neiging zijn exposé op te bouwen als een aaneenschakeling van de door hem genomen nota's. Hierbij komt de verwerking van het vele materiaal tot een «geschiedkundige studie» wel eens in het gedrang evenals het in rekening brengen van reeds door anderen gepresteerd werk. Zo publiceert Coornaert op pp. 148-151 opnieuw de Statuten van de Sint-Sebastiaansgilde te Dudzele, niettegenstaande hij zelf vermeldt dat Viaene en Schouteet deze tekst

1. Van dezelfde auteur : *Uitkerke* (1967), *St-Pieters-op-de-Dijk* (1972), *Knokke en het Zwin* (1974), *Heist en de Eiesluis* (1976), *Westkapelle en Ramskapelle* (1981).

reeds uitgaven. Op pp. 300-302 wordt een oorkonde van 2.2.1297 gepubliceerd. Dezelfde tekst vindt men in het *Corpus Gysseling* I, 4, pp. 2354-2356, maar deze uitgave is de auteur blijkbaar niet bekend. Als voorbeeld van wellicht overdadige opsommingen en citaten willen wij hier aanhalen : pp. 55-62 waarop hele delen van het landboek van de watering van Reigaarsvliet tekstueel worden overgenomen ; pp. 91-94 waar uit de kerkrekeningen omzeggens alle posten die slaan op het onderhoud van de kerkwegels geciteerd worden ; pp. 96-104, waar de statuten van het Koor van Dudzele afgedrukt staan, niet alleen in het Latijn, maar ook nog eens in vertaling. Ook de manier van verwijzen beantwoordt aan een zeer persoonlijk systeem : zo wordt in de lopende tekst herhaaldelijk verwezen naar SD (= Sint-Donaas) of KRD (Kerkrekeningen Dudzele) of in het notenapparaat naar A of H (zonder te vermelden dat het hierbij telkens gaat om een reeks uit het archief v.h. Bisdom, terwijl deze sigels evenmin bij de afkortingen opgelost worden).

De nauwgezetheid en de grondigheid waarmee de auteur zijn bronnen onderzoekt brengen hem ertoe datgene te negeren wat hem onbelangrijk lijkt : zo is de auteur terecht opgetogen over de informatie hem verstrekt door het reeds vermelde landboek van de watering van Reigaarsvliet, maar bekommert hij zich blijkbaar niet in het minst om de nochtans talrijk bewaarde Staten van goed voor Dudzele, een eerste-rangsbron voor de sociaal-economische geschiedenis.

Dit nieuwe boek van Coornaert is keurig uitgegeven en geslaagd en overvloedig geïllustreerd.

Het werk van Coornaert is een «mijn» van gegevens, een werk waar men niet omheen kan, juist zoals men dat niet kan met de *Inventaire des archives de la ville de Bruges* door Gilliodts-van Severen. Dit is geen geringe lof. En toch... ook Gilliodts was geen historicus.

J. MERTENS

J.L. MEULEMEESTER, Jacob van Oost de Oudere en het zeventiende-eeuwse Brugge. Brugge, Westvlaamse Gidsenkring, 1984, 475 blz., 288 afb.

Toen te Antwerpen de schilderskunst met Rubens, van Dijck en Jordaens het hoogste peil bereikte, moest Brugge het stellen met een meester van veel lagere rang, Jacob van Oost. Alhoewel reeds enkele studies aan deze meester gewijd zijn geworden, o.m. door prof. dr. ir. R.-A. d'Hulst, ontbrak toch een monografie over van Oost die deze zo produktieve schilder recht laat wedervaren. Inderdaad, niet enkel grote kunstenaars zijn een grondige

studie waard ; voor de kennis van het kultureel milieu is het onderzoek naar het reilen en zeilen van kleinere meesters niet minder belangrijk. Hun houding tegenover hun beroemde collega's kan ons heel wat leren over de heersende kunstmode en over de duur en nawerking ervan, evenals over de manier waarop invloeden ondergaan en verwerkt worden.

Het boek dat lic. J. Meulemeester aan Jacob van Oost de Oudere wijdt, wil kennelijk meer zijn dan een monografie. Het boek begint zelfs met het minst originele hoofdstuk dat handelt over Brugge in de 17de eeuw (blz. 21-127) en waarin een overzicht wordt gegeven van de geschiedenis en alle kunstdisciplines. Alhoewel het een overzicht is dat men in geen enkel boek zo uitvoerig aantreft, mag men zich toch de vraag stellen of het, op deze manier opgevat, hier wel op zijn plaats is. Het blijft meer een naast elkaar plaatsen van per kunsttak geklasseerde werken, waarbij men geen beeld krijgt van de kunstevolutie in het 17de-eeuwse Brugge.

In het hoofdstuk over het leven van J. van Oost luidt de eerste zin iets misleidend «Er was over de geboortedatum van J. van Oost tot voor deze studie niets met zekerheid bekend». Eigenlijk is die geboortedatum ook nu nog niet gekend, want de datum die de auteur gevonden heeft — 1 juli 1603 — is de dag van zijn doopsel in de voormalige Sint-Walburgakerk te Brugge. Maar «ca. 1 juli 1603» is in ieder geval een grote stap vooruit in vergelijking met vroegere voorgestelde geboortedata die tussen 1595 en 1605 lagen.

van Oost was een zeer produktief kunstenaar die in zijn tijd ongetwijfeld de belangrijkste Brugse schilder was. In zijn werken heeft hij veel invloeden van andere meesters verwerkt, en ook heel veel ontleend. Dit gebeurde zowel bij Italiaanse meesters als Carracci en Caravaggio — waarvan hij de werken tijdens zijn Italiaanse reis zal gezien hebben — als bij Rubens en van Dijck. En dan ziet men duidelijk hoe het werk van van Oost kwalitatief dikwijls te kort schiet en beperkt blijft tot mooie en kleurige doeken, degelijk maar zonder dramatische kracht. Zijn echte persoonlijkheid komt daarentegen meer tot uiting in de portretten waarvoor hij heel wat opdrachten kreeg.

De uitvoerige catalogus van zijn werk bevat 45 zekere werken (A 1-A 45) die ofwel bewaard ofwel op een andere manier bekend zijn. Nog eens 99 werken (B 1-B 99) worden stilistisch toegeschreven. Twijfelachtige, niet te aanvaarden en niet-kontroleerbare werken zijn goed voor nog eens 267 exemplaren. Van al deze werken wordt telkens zoveel mogelijk documentatie opgegeven, wat een uitvoerig onderzoek onderstelt.

Het is altijd vervelend dat in een recensie ook enkele kritische opmerkingen verwacht worden. Er worden er hier enkele geformuleerd i.v.m. het Brugse Vrije, zonder dat ze afbreuk willen doen aan onze oprechte waardering voor deze studie over van Oost. Onder de 94 documenten die afgedrukt worden, vinden we onder nr. 45 de tekst van een betaling uit 1640 door het Brugse

Vrije aan van Oost, die F. Priem in 1847 reeds vermeld heeft (niet *gepubliceerd*, zoals de auteur schrijft). De tekst is echter slecht gelezen, en luidt in werkelijkheid als volgt : «Jacques van Oost meester schilder, ses ponden grooten over het schilderen van het wapen vanden Lande op een panneel ende het verschilderen van ander wapenen, hij ordonnantie van 30en juny 1640 ende quictantie, valet 72 lb. p.» (Brugge, Rijksarchief, Brugse Vrije, reg. 380, f°196v.). Priem vermeldt nog een tweede tekst, ditmaal uit 1637, die in het boek niet opgenomen is : «Meester Jacob van Oost sessentwintich ponden grooten over de weerde van een stuck schilderie bij hem voor den Lande ghemaect, bij ordonnantie vanden 28en ougst 1637 ende quictantie, valet 312 lb. p.» (Brugge, Rijksarchief, Brugse Vrije, reg. 378, f°188). Zou die tekst soms slaan op het schilderij B 8 «Het wapen van het Brugse Vrije» bewaard in het Provinciaal Museum Het Brugse Vrije ? Terloops mag er hier op gewezen worden dat de letters S.P.Q.F. op dit schilderij niet betekenen «Senatus Populusque Francorum», zoals beweerd op blz. 301, maar wel «Senatus Populusque Franconatus» (Franconatus betekent hier : van het Vrije).

Luc DEVLIEGHER

L. SIMONS, Vlaamse en Nederduitse literatuur in de 19e eeuw. II. Vertalingen, receptie, beïnvloeding. Gent 1985. (Kon. Acad. voor Nederlandse Taal en Letterkunde, VI reeks, nr. 112 bis).

In 1982 verscheen het eerste deel — Van Verlooy tot Gezelle* — van deze studie. Drie jaar later wordt het tweede deel aangeboden. Hierin besteedt Ludo Simons specifiek aandacht aan de Vlaamse vertalingen vanuit het Nederlands, de Nederduitse vertalingen van Vlaamse literatuur en aan de wederzijdse receptie en beïnvloeding.

In een eerste onderdeel wordt een uitvoerige bespreking geboden van de Vlaamse vertalingen van Nederduits werk. Ze worden gegroepeerd per vertaler en aangevuld met een aantal vertaaltechnische beschouwingen en verwijzingen naar de motivering van de vertaler. Meteen wordt duidelijk dat Klaus Groth het leeuwenaandeel van de vertalingen krijgt. Het mag ook geen verwondering wekken dat de Vlamingen die als vertaler optreden, namen dragen die ook reeds in deel I opdoken. Dit geldt in de eerste plaats voor C.J. Hansen, de draaispil van de Aldietse beweging, die tussen 1858 en

* voor de bespreking van deel I zie : Handelingen CXX (1983) 3-4, 240-242.

1873 werk van K. Groth laat verschijnen o.a. uit de dichtbundel *Quickborn* en het verhaal «De Roodgieter Meester Lamp en zijne dochter».

Ook Pol de Mont duikt opnieuw op, nu met ruim 20 gedichten die grotendeels ter illustratie van artikels over K. Groth gebruikt worden (o.a. in *De Vlaamsche Kunstbode* 1878 en in *De Toekomst* 1891). G. Gezelle vertaalde een 3-tal gedichten waarvan echter slecht 1 bij zijn leven gepubliceerd werd. Rosa en Virginie Loveling maakten vooral prozawerk van Groth in Vlaanderen bekend.

Minder belangrijke vertalers waren E. Hiel en Karel de Flou die tijdens een kortstondige belangstelling voor de Aldietse beweging in de jaren 1876-78 een vijftal vertaalde gedichten van Groth liet verschijnen in de Brugse 'Halletoren'. Voor de Flou was dit eerder een jeugdige bevestiging zonder veel impact. Eén gedicht kende verschillende vertalingen en is nog altijd terug te vinden in verzamelingen van Vlaamse liederen nl. *Mijn Moederspraak*. C.J. Hansen zorgde voor een Aldietse tekst die door P. Benoit op muziek gezet werd. Benoit garandeerde Hansen dat steeds zijn tekst zou gebruikt worden. Het lied kende, ook in het buitenland, o.a. in Frankrijk een groot succes. Julius Sabbe verscheen echter als kaper op de kust met een Nederlandse vertaling die door Hansen hardnekkig en met succes — omwille van de overeenkomst met P. Benoit — bestreden werd. Eens P. Benoit en Hansen echter van het toneel verdwenen waren, haalde Julius Sabbes tekst het, niet omdat die zoveel beter of poëtischer was dan de Hansensversie, wel omdat Sabbes vertaling veel beter bij de melodie aansloot. Ook Th. Sevens bezorgde een vertaling van 'Mijn Moederspraak'.

Algemeen bekeken kan toch niet hoog van de toren geblazen worden vermits men moet concluderen dat de 'Quickborn' van Klaus Groth niet eens een volledige vertaling kende in Vlaanderen. Veel was dan nog bedoeld als gebruiksvertaling (ter illustratie van ...) en meestal van een vrij inferieure kwaliteit. Dank zij vooral de gezusters Loveling was de situatie van het proza iets beter.

En toch is dit 90 % van het vertaalwerk want voor alle andere Nederduitse auteurs is de oogst, die L. Simons ons biedt, beperkt tot 1 verhaal(tje) en 9 gedichten. Het betreft werk van schrijvers die anno 1986 illustere onbekenden geworden zijn, zoals F. Eggers, L. Giesebrecht, A. Schirmer, O. Palleske, W. Friche, D. Wellenkamp en W.F.O. von Baudissen. De vertalers F. De Cort, J. Van Droogenbroeck, V. de la Montagne, A.J. Cosyn en A. Sauwen stonden allemaal op één of andere wijze in contact met het Aldietse milieu in Antwerpen of Brussel. Naast poëzie verschijnt er één Platduits sprookje van J. & W. Grimm. Een erg matige oogst die niet eens representatief kan genoemd worden voor de produktie van het Nederduits gebied. Alhoewel het duidelijk is dat dit vertaalwerk stoelde op een taalnationalistische belangstelling waardoor de kleine volken van Europa

aandacht hadden voor elkaars produktie, kan toch moeilijk gesproken worden van een kwaliteitsgerichte keuze.

Ook bij de Vlaamse literatuur die voor het Nederduits gebied vertaald werd, overheerste Klaus Groth. De baanbreker, de theoreticus — wellicht daarom geliefd in Vlaanderen — kende 'voldoende' Nederlands en was, dank zij zijn contacten, op de hoogte van de Vlaamse literaire produktie. Zeker de laatste bewering wordt tegengesproken wanneer men weet dat K. Groth 4 gedichten van F. De Cort vertaalde, 1 gedicht van Th. Coopman en 5 gedichten van P. de Mont. Naast K. Groth zorgde E. Giesecking voor een bedroevend slechte vertaling van 3 prozastukken van P. de Mont.

Staat het vast dat Vlaanderen meer vertaalde uit het Nederduits dan omgekeerd, dan moet — in het algemeen — toch vastgesteld worden dat de oogst klein is, niet representatief en kwalitatief zwak. Meer dan een bewijs van een relatieve, wederzijdse belangstelling is het niet. Natuurlijk bereiken ook de uit Nederland afkomstige vertalingen ons. De bewering dat de beide talen dicht genoeg bij elkaar stonden zodat de originelen eveneens konden gelezen worden, wordt mijns inziens, begaafde uitzonderingen niet te na gesproken, door de kwaliteit van de vertaling ontkracht.

Een erg moeilijke vraag waarop L. Simons een antwoord wil geven, betreft de receptie in Vlaanderen en vice versa. Vóór 1852, verschijningsdatum van de 'Quickborn' is de Nederduitse problematiek bij ons weliswaar bekend maar erg beperkt. Na 1852 groeit de naam van K. Groth eerst binnenskamers o.a. bij C.J. Hansen en ook bij Guido Gezelle die, volgens H. Verriest, werk uit de 'Quickborn' voorleest in zijn Roeselaarse 'wonderklasse' (1857-58). Nadien is er voor Groth een lezerspubliek ontstaan. Hij wordt ook als 'dialectdichter' meer dan eens betrokken bij de polemiek rond het Westvlaams particularisme. In zijn totaliteit resulteert dit in 1 boek over K. Groth, zes kritische opstellen en recensies, 2 bezoeken aan en 2 openbare huldgingen in Vlaanderen en wat vertalingen. Tussen 1860 en 1900 wordt Groth ook regelmatig vermeld in vrijwel alle Vlaamse tijdschriften en op de Nederlandse congressen. Dat Klaus Groth daarmee een 'welhaast nationale figuur' was in Vlaanderen lijkt mij toch wel erg hoog ingeschat.

De vraag naar Groths invloed op Vlaanderen krijgt vanwege de auteur een realistische beoordeling 'minimaal' mee. F. de Cort, R. & V. Loveling en P. de Mont kenden uiteraard Groth en waardeerden zijn werk. Dit betekent echter nog geen 'invloed', laat staan dat men van epigonen kan spreken.

Waar in Vlaanderen de belangstelling voor de Nederduitse literatuur grotendeels samenviel met Klaus Groth, was dit in Nederland met Fritz Reuter. Na 1900 vangt ook Reuter bij ons zijn deel, stijgt de naam van J. Brinckmann, dank zij de vertalingen van L. Scharpé en verdwijnt Groth.

In het Nederduits gebied is de receptie van Vlaanderen en zijn literatuur quasi nihil. De tijdschriften hebben er geen belangstelling voor en nemen

afstand van de Aldietse opdringerigheid van C.J. Hansen. Invloed van Vlaanderen is afwezig.

De auteur concludeert dat de realisaties van de Vlaamse beweging geleid hebben tot het feit dat de huidige Nederlandse literatuur in geen enkel opzicht nog thuishoort in de rij van de marginale literaturen. In de 19e eeuw vertoont de Vlaamse literatuur echter kentrekken die de bestudering ervan in het kader van de nationale romantiek in Europa en de vergelijking ervan met andere marginale literaturen ten volle verantwoorden.

Dit levert meteen een moeilijke opgave voor het literair comparatisme. De lezer van beide delen van het voorliggend werk kan zich echter afvragen of deze moeilijke weg over onvruchtbare grond de moeite loont. De 19e eeuwse Vlaamse beweging had enerzijds wel belangstelling voor andere literaturen van minderheden maar werd anderzijds in eigen huis geconfronteerd met heel wat andere en belangrijke problemen. Ze werden gelukkig aangepakt en hebben het Nederlands in Vlaanderen uit de marginaliteit gehaald. Zoiets is met het Nederduits niet gebeurd.

Deel II van de behandelde publicatie sluit met een uitgebreide bibliografie van bronnen en literatuur, met een handig personenregister van de hand van C. Dalving en met een aantal corrigenda bij deel I.

L. VALCKE

V. VAN RENTERGHEM, *Het belang van Gent voor de universiteits- en studiekeuze van de Brugse studenten (1817-1914)*. Gent, 1986, 250 pp. (Uit het verleden van de R.U.G., 23).

Onder de dynamische leiding van Prof. K. De Clerck verschijnen heel regelmatig studies die een of ander aspect uit het verleden van de R.U.G. belichten. In dit onderzoek, een herwerkte versie van een opvallende licentiaatsverhandeling, wordt aandacht geschonken aan de Brugse studenten en hun universiteits- en studiekeuze in de periode 1817-1914. Daarbij worden een vijftal factoren, waarvan kan worden verondersteld dat zij de studiekeuze bepalen of ten minste beïnvloeden, nader onderzocht: het ouderlijk milieu; de nationale en lokale situatie; het middelbaar onderwijs; de situatie binnen de universiteit zelf; praktische overwegingen. Het onderzoek zelf valt dan weer uiteen in een drietal luiken: een studie van het aantal en de identiteit van de Brugse studenten aan diverse universiteiten en binnen de verschillende studierichtingen; een prosopografische benadering (van elke student werd een gedetailleerde fiche opgemaakt); een onderzoek naar het leefmilieu van de student.

Ondanks het feit dat deze strigente opsplitsing noodzakelijkerwijs overlappingen en herhalingen inhoudt en de onderzoeksmaterie en resultaten bijgevolg gefragmentariseerd worden, slaagde de auteur erin nieuwe en verhelderende conclusies te trekken. Zo kan ze de bewering van J.A. Van Houtte weerleggen die stelt dat de levensbeschouwelijke opvattingen de universiteitskeuze bepalen (*De geschiedenis van Brugge*, Tielt, 1982, p. 502). «Daar Brugge voor deze periode als een belangrijk katholiek bolwerk werd aangezien, zou verwacht worden dat de K.U.L. een overwicht in het aantal studenten zou behalen. De Bruggelingen bleken niet fanatiek katholiek te zijn, want de R.U.G. werd als evenwaardig of soms als meerwaardig dan de K.U.L. beschouwd. De ideologische gezindheid bepaalde niet zozeer de universiteitskeuze van de Brugse student» (Van Renterghem, p. 97). Andere interessante bevindingen betreffen de rol van de universiteitskeuze voor een politieke carrière (zogoed als nihil), het ontbreken van invloed van de clerus op diezelfde keuze, en het grote belang van het ouderlijk milieu. Daarnaast biedt de nauwgezette en gedetailleerde werkwijze de mogelijkheid een aantal algemene stellingen te nuanceren. We denken hier dan vooral aan haar bevindingen m.b.t. het elitaire karakter van het onderwijs en de democratiseringstendensen (pp. 58-59), de invloed van het middelbaar onderwijs op de latere studiekeuze en het belang van praktische overwegingen (zoals de geografische ligging van de R.U.G.).

Niet minder dan 147 pagina's bijlagen moeten de stellingen van de auteur kracht bijzetten. Wij wijzen hier op bijlagen 2 (stambomen van Brugse universitaire geslachten : de Busschere, de Brouwer, Dryepontd, Pecsteen de Buytswerve, van Caloen de Basseghem, van den Abeele, van Nieuwenhuyse, Verstraete), 7 (een vergelijking van het aantal Brugse universiteitsstudenten met het aantal Brugse seminaristen), 10 (de universiteits- en studierichting van de leerlingen uit het Sint-Lodewijkscollege en het Brugs Atheneum), 12 (alfabetische lijst van de Brugse studenten...).

Tot slot denken we te mogen stellen dat deze studie, omwille van haar methodologisch karakter, de bronnenkritiek en de soms uitdagende bevindingen, zonder meer aanspoort tot gelijkaardig onderzoek voor andere geografische omschrijvingen.

PETER VANDERMEERSCH
aspirant N.F.W.O.

Jozef GELDHOF, **150 jaar Sint-Lodewijkscollege te Brugge**. Brugge, Sint-Lodewijkscollege, 1986, 380 blz.

Vele generaties jongeren uit de «betere» katholieke kringen van Brugge hebben school gelopen in het Sint-Lodewijkscollege of, zoals het vroeger meestal werd genoemd : *Saint-Louis*. Deze eerbiedwaardige instelling heeft onlangs haar honderdvijftigste verjaardag gevierd, en zoals dat bij dergelijke gelegenheden gebruikelijk is, ging dit gepaard met enkele initiatieven die het verleden moesten doen herleven. Eén daarvan was een (in 1985 gehouden) tentoonstelling, die op zeer geslaagde wijze de sfeer van lang vervlogen collegejaren wist op te roepen. Van meer blijvende aard is de uitgave van een boek, waarin de geschiedenis van de school uitvoerig wordt beschreven. Auteur is Jozef Geldhof, zelf jarenlang surveillant in Sint-Lodewijks, en thans pastoor te Meetkerke en Houtave.

Het schrijven van zo'n collegegeschiedenis is een hachelijke onderneming, zeker als dit ook nog in opdracht van het jubilerende instituut gebeurt. Hoe licht vervalt men immers niet in een eenzijdige ophemeling en kritiekloze lof ? Hoe gemakkelijk is het niet de «concurrentie», *in casu* het rijksonderwijs, in een ongunstig daglicht te stellen ? Het strekt de opdrachtgevers en vooral de auteur tot eer dat dit hier niet gebeurd is. Het boek is weliswaar met een duidelijke sympathie voor het onderwerp geschreven, maar het blijft toch in de eerste plaats een historisch werk, gebaseerd op talrijke geschreven en orale bronnen. Alleen voor een aantal facetten van de recentere geschiedenis heeft de schrijver een beroep op zijn eigen herinneringen gedaan. De bladzijden die daar het resultaat van zijn, zijn beslist niet de minst interessante en de minst prettige van het boek !

Het werk begint met een paar inleidende hoofdstukken, waarin het onderwijs te Brugge vóór de stichting van het bisschoppelijk college wordt geschetst : klooster- en kapittelscholen, Bogaardenschool, Theresiaans college, officieel onderwijs in de Franse en de Hollandse tijd. Vanaf hoofdstuk 3 wordt dan de eigenlijke geschiedenis van het college behandeld, die enkele jaren na de Belgische onafhankelijkheid begint.

Voor het confessionele onderwijs brak in 1830 een nieuwe tijd aan : de rooms-katholieke Kerk kreeg de door haar zo vurig verlangde ruimere armslag op onderwijsgebied, en begon onmiddellijk met de uitbouw van een reeks scholen. Reeds vóór de heroprichting van het bisdom Brugge (1834) kwamen in West-Vlaanderen de colleges van Roeselare, Menen, Poperinge en Kortrijk tot stand. In 1834 kwamen daar nog Sint-Vincentius Ieper en het Brugse college bij. Dit laatste startte zijn activiteiten begin oktober 1834, in de gebouwen van het één jaar eerder opgerichte bisschoppelijk seminarie (voormalige Duinenabdij langs de Potterierei). In die eerste jaren hing het college trouwens op administratief gebied helemaal af van het seminarie. Pas na de verhuizing naar de Noordzandstraat in 1846, en vooral na de

samensmelting met de *Institution Saint Louis* van priester Durieu (Sint-Jansplein) in 1854, zou er een meer zelfstandige koers gevaren worden. Van Durieu's eliteschool werd toen ook de patroonheilige overgenomen, zij het dat zijn naam later foutief in het Nederlands vertaald werd als Sint-Lodewijk : de *Saint-Louis* die patroon was van de *Institution*, was eigenlijk de heilige Aloysius. Oorspronkelijk stond het bisschoppelijk college onder de bescherming van O.-L.-Vrouw.

De niet altijd rimpelloos verlopen anderhalve eeuw Sint-Lodewijks wordt in het boek in een aantal thematische hoofdstukken behandeld : de beginjaren, het gebouwenbestand, het college als stichter van nieuwe scholen, verstrengeling van onderwijs en devotie, rivaliteit met het officiële onderwijs, principaals en leraars, het al of niet vermeende elitaire karakter van Sint-Lodewijks en tenslotte een hoofdstuk over de Vlaamse beweging in het college. Sommige van die hoofdstukken zijn erg breed uitgewerkt. Zo wordt in het zesde hoofdstuk o.m. uitvoerig aandacht besteed aan de verschillende congregaties, broederschappen en andere religieuze verenigingen die in de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw op het college bloeiden. Hiermee wil de auteur aantonen «dat de opvoeders van weleer veel, om niet te zeggen een exclusief belang hechtten aan het godsdienstige in de opvoeding» (blz. 111). In onze gesecculariseerde laat-twintigste eeuw komt die intens religieuze atmosfeer waarin de collegejeugd zeven dagen op zeven werd ondergedompeld, op zijn minst bevreemdend over : wij zouden geneigd zijn het woord «indoctrinatie» te gebruiken — en zo dachten ook de negentiende-eeuwse liberalen erover ! Door de opeenvolgende Brugse bisschoppen (Boussen, Malou, Faict,...) werd het katholieke onderwijs zeer bewust en expliciet gehanteerd als een krachtig instrument in dienst van Kerk en katholieke partij. En met succes : de auteur wijst terecht op de eminente rol die de oudleerlingen van Sint-Lodewijks gespeeld hebben bij de katholieke verkiezingsoverwinningen vanaf 1879 (blz. 159). Deze nadruk op het religieuze in de opvoeding had ook zijn weerslag op de negentiende-eeuwse leerprogramma's. In navolging van het oude Jezuïetenonderwijs werd behalve aan de vroomheid vooral belang gehecht aan de letterkunde (het ideaal van de *homo pius et eloquens*). Wie door zijn opleiding rad van tong en vlot van pen was, kon immers des te beter de leer van de Kerk helpen verspreiden. Binnen deze opvatting was er dan ook maar weinig plaats voor natuurwetenschappen, wiskunde en zelfs geschiedenis, die slechts uitingen waren van «la nouvelle barbarie, dont le matérialisme de notre époque nous menace», zoals bisschop Malou het ooit formuleerde (blz. 130).

Bovenstaand citaat is lang niet het enige in het boek. De auteur haalt vaak fragmenten aan uit brieven, redevoeringen, vertrouwelijke rapporten. Steeds zijn ze goed gekozen, en niet zelden zeer relevant voor de mentaliteit van een bepaalde persoon of periode. Met name de (voor moderne lezers)

wat wereldvreemde opvoedingsidealen van sommige bisschoppen en principaals, en het verzet van dezelfde tegen het gebruik van het Nederlands, worden op deze wijze scherp getekend.

Eveneens in ruime mate aanwezig is het illustratiemateriaal. Sommigen zullen wellicht wat ontgoocheld zijn dat er niet nóg meer afbeeldingen van de oude gebouwen langs Noordzand- en Zilverstraat en van het collegeleven in opgenomen zijn. Het is inderdaad zo, dat een vrij groot percentage van de illustraties bestaat uit reproducties van documenten en titelpagina's van boeken, wat misschien wat saai overkomt. Maar ook deze afbeeldingen hebben zeker een documentaire waarde, en illustreren bv. voortreffelijk de activiteiten van nogal wat collegeleraars als auteurs van schoolboeken, religieuze literatuur, historische en taalkundige studies, of ook nog als redacteurs van kranten en tijdschriften (hoofdstuk 7). En ook het laatste hoofdstuk, over de Vlaamse Beweging, zou heel wat van zijn aantrekkelijkheid verliezen zonder de begeleidende documenten.

150 jaar Sint-Lodewijkscollege te Brugge is een boek dat op verschillende manieren kan gelezen worden. Voor de historicus vormt het een belangrijke en uitstekend gedocumenteerde bijdrage tot de geschiedenis van het katholieke onderwijs te Brugge, met tegelijk enkele interessante gegevens over het lokale kulturele leven en de kerkgeschiedenis van (voornamelijk) de 19de eeuw. Bij de oudleerlingen van het college zal het in eerste instantie herinneringen aan hun schooltijd oproepen : aangename en — zoals ook in het boek ruiterlijk wordt toegegeven (blz. 391) — voor sommigen minder aangename. Zij zullen ongetwijfeld met speciale belangstelling de bladzijden lezen die een kijkje achter de schermen van weleer gunnen : over het dagelijkse leven en de ontspanning van de priester-leraars, over de (bescheiden) feestmalen en de daarbij gehouden tafelredes, over de zusters en het keukenpersoneel... Of de passages die rechtstreeks met het collegeleven verband houden, zoals de ervaringen van een surveillant, en de mentaliteitsverandering vanaf de vijftiger jaren. Vooral ook omdat juist hier de eigen ervaringen van de auteur mee verwerkt worden, wat het verhaal een extra dimensie verleent.

Of men dit werk nu uit historische belangstelling leest dan wel uit jeugdsentiment, één zaak staat vast : de persoon die in 2034 een boek over *200 jaar Sint-Lodewijks* zal moeten schrijven, zal het bepaald moeilijk hebben om Jozef Geldhofs prestatie te overtreffen.

Marc RYCKAERT

KRONIEK

PERSONALIA

Benoeming — In de zitting van 20 oktober 1986 van de Klasse der Schone Kunsten werd Luc Devliegheer, bestuurslid van het Genootschap en verantwoordelijke voor de Kroniek, tot lid benoemd van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België.

In memoriam Luc Schepens — Op 26 augustus 1986 overleed Luc Schepens, werkleider bij de Provinciale Dienst voor Cultuur. L. Schepens, geboren te Brugge op 19 mei 1937, behaalde, na zijn humaniorastudies te Brugge en te Torhout, de graad van licentiaat in de Wijsbegeerte en Letteren (Romaanse filologie) aan de Rijksuniversiteit te Gent. Na een korte loopbaan als aspirant bij het N.F.W.O. en in het onderwijs trad hij in dienst bij de Provincie West-Vlaanderen als wetenschappelijk medewerker bij de Provinciale Dienst Cultuur, belast met de uitbouw van de Provinciale Bibliotheek en Cultuurarchief. Gedurende drie maanden volgde hij dan stage in de Centrale Bibliotheek van de Rijksuniversiteit te Gent. Een scherpe geest, een kritische ingesteldheid en een vlotte pen stuurden hem weldra in de richting van publikaties.

Zijn eerste wetenschappelijke publikatie was dan ook de bijdrage aan de catalogus *Stille Getuigen 1914-1918*, gepubliceerd naar aanleiding van de gelijknamige tentoonstelling, in 1964 ingericht door het Provinciebestuur ter herdenking van het 50-jarig uitbreken van de eerste wereldoorlog. Van dan af heeft de microbe van W.O.I. Luc Schepens niet meer losgelaten. Na de publikatie van de *Centrale catalogus van Tijdschriften en Nieuwsbladen in West-Vlaanderen* (uitgave 1 en 2) en *Westflandrica*, zegde hij het bibliotheekwerk praktisch vaarwel en begon aan een indrukwekkende reeks publikaties: van Stijn Streuvels over het sociaal leven in de 19de eeuw tot de bezetting van Brugge in 1914-1918 en 1940-1944.

Zijn scherpe pen zorgde voor veel boekbesprekingen, die niet altijd in dank werden afgenomen. Vooral niet als hij een boek besprak als volgt: «Het volstaat twee exemplaren aan te kopen. Met veel knip- en plakwerk kan dan een goed boek samengesteld worden». Wie hem zeer goed kende, en dit waren er maar weinig, wisten dat hij dat niet slecht bedoelde. Tot zijn eigen verbazing werden zijn zin voor relativiteit en zijn humoristische knipoogjes

naar de lezer, ook in zijn wetenschappelijke publikaties, soms als een zeer ernstige wetenschappelijke stelling opgevat.

Zijn academische vorming, zijn ongebreidelde weetlust en zijn vlotte pen verleidden hem soms tot boute uitspraken. Zijn ruim twintigjarige loopbaan als wetenschappelijk vorser leidde uiteindelijk tot het behalen van de graad van doctor in de Wijsbegeerte en Letteren aan de Rijksuniversiteit te Gent met zijn doctorale thesis *Brugge Bezet : Anatomie van een stad in oorlogstijd*. Voor sommige buitenstaanders een revanche, voor hemzelf een bekroning van zijn langdurig wetenschappelijk werk op het gebied van de eerste wereldoorlog.

Als vlotte spreker werd hij meermaals gevraagd door de B.R.T. om deel te nemen aan debatten of om programma's i.v.m. W.O.I. te helpen samenstellen.

Een ziekte, die hem langdurig aan bed kluisterde tijdens zijn humariorastudies, heeft hem wellicht getekend voor het leven. Hij was bezeten door de dood. En dit heeft zich later in al zijn werken en vooral in deze over W.O.I. gemanifesteerd.

Ondanks zijn brede interessesfeer bleef hij geobsedeerd door W.O.I. Zoals veel wetenschappelijke vorsers was hij een eenzaam mens en zocht hij de eenzaamheid op. Urenlang kon hij door de streek van «Bachten de Kupe» fietsen. De IJzerstreek, zijn streek. Hij kon geen oorlogskerkhof voorbijgaan zonder er een bezoek aan te brengen. Het boek dat hij voor zichzelf als «zijn boek» beschouwde en waar hij het meest van zichzelf had ingelegd was voor hem, ook na het verschijnen van *Brugge Bezet, In Pace*, het fotoboekje over de oorlogskerkhoven in West-Vlaanderen.

In zijn wetenschappelijk werk bleef hij een romanticus die emotioneel schreef, zonder te vulgariseren. Zoals hijzelf stelde, schreef hij wetenschappelijke publikaties voor een breed publiek. Als permanent twijfelaar, zocht hij voortdurend naar de waarheid, zijn waarheid, en met zijn ongebreidelde werklust poogde hij op de door hem gestelde vragen zelf een antwoord te vinden.

Op zijn fietstochten door zijn streek voelde hij zich verbonden met de gewone soldaat aan het front, met de dood van de gewone soldaat en met het leed geleden in de loopgraven. Ondanks deze ingesteldheid had hij toch een grote bewondering en eerbied voor de leidende klasse en dronk bijna uit hun hand, zonder in beate bewondering te vallen.

Zijn inzet voor het plaatsen van de Naamstenen en zijn inzet voor de door hem gestarte maar onvoltooide inventaris van alle oorlogsgedenktekens in West-Vlaanderen was ingegeven door een eerbied voor de gewone frontsoldaat, maar anderzijds kon hij het ook niet nalaten de leidende klassen te verdedigen in zijn werk *Dagboek van een politiek konflikt*.

Op zijn bureau stond *In Flanders Fields* van John Mc Crae. Dit was zijn dagelijks brevier. Zijn ganse wetenschappelijke visie en zijn ingesteldheid kan het best weergegeven worden door twee teksten die hijzelf schreef voor de Nieuwjaarsboodschap 1987 van de Provinciale overheid aan de Westvlamingen in het buitenland. Over de kerkhoven : «Als ik ze zie denk ik niet aan die dikke boeken met strategische kaarten vol pijlen en raadselachtige letterwoorden. Als ik ze zie vergeet ik al mijn wetenschap...» en «had het van de gewone soldaat afgehangen, de oorlog was voorbij. De «Grote Pieten» konden het onder mekaar zelf uitvechten».

Een volledige bibliografie samenstellen is geen onbegonnen werk, maar, zonder afbreuk te willen doen aan zijn talrijke boekbesprekingen en tijdschriftartikels, houd ik het liever bij gepubliceerde werken die een overzicht geven én van de verscheidenheid van Luc Schepens' belangstelling én een duidelijk beeld geven van zijn persoonlijkheid.

- Het Cultureel leven aan het Front, in *Stille getuigen 1914-1918, Catalogus van de tentoonstelling*. Brugge, Provinciebestuur, 1964, 17-50, 77-135, 165-167
- Centrale catalogus van Tijdschriften en Nieuwsbladen in West-Vlaanderen. Brugge, Provinciebestuur, 1966
- Devliegheer (Luc) & Schepens (L.), *Front 14/18*. Tielt, Lannoo, 1968
- 1940. Dagboek van een politiek konflikt. Tielt, Lannoo, 1970
- Centrale Kranten- en Tijdschriftencatalogus van West-Vlaanderen. Tweede herwerkte uitgave m.m.v. M. Berteloot. Brugge, Provinciebestuur, 1971
- Kroniek van Stijn Streuvels, 1871-1969. Brugge, Orion, 1971
- Westflandrica. Keuze uit de onderwerpscatalogus van de Provinciale bibliotheek en Cultuurarchief te Brugge. Brugge, Provinciebestuur, 1972
- Van Vlaskutser tot Franschman. Bijdrage tot de geschiedenis van de Westvlaamse plattelandsbevolking in de negentiende eeuw. Brugge, W.E.S., 1973
- In pace. Soldatenkerkhoven in Vlaanderen. Tielt, Lannoo, 1974
- Geschiedenis van de vergaderzaal van de Provincieraad, in *Het Provinciaal hof te Brugge*. Brugge, Provinciebestuur, 1976, blz. 8-22
- De Provincieraad van West-Vlaanderen. Deel 1 : 1836-1921. Tielt, Lannoo, 1976 ; Deel II. 1921-1978. Tielt, Lannoo, 1979
- Gids voor het Provinciaal museum Stijn Streuvels-Het Lijsternest te Ingooigem-Anzegem. Brugge, Provinciebestuur, 1980
- Kroniek van Stijn Streuvels. 1871-1969. 3e herwerkte druk. Brugge, Orion, 1980
- Annoot (R.), Gyselen (G.) & Schepens (L), *Guido Gezelle in West-Vlaanderen*. Brugge, Westtoerisme ; Tielt, Lannoo, 1980.
- *De Belgen in Groot-Brittannië*. Brugge, Orion, 1981
- Gids voor het Provinciaal museum Stijn Streuvels — Het Lijsternest te Ingooigem-Anzegem. 2de herwerkte druk. Brugge, Provinciebestuur, 1981

- Koning Albert, Charles de Broqueville en de Vlaamse beweging tijdens de eerste wereldoorlog. Tielt, Lannoo, 1982
- Stijn Streuvels. Uit lust met de penne. Niet gebundelde opstellen... verzameld en ingeleid door L. Schepens. Beveren, Orbis en Orion, 1982
- Albert Ier et le gouvernement Broqueville 1914-1918. Aux origines de la question communautaire. Paris-Gembloux, Duculot, 1983
- 14/18. Een oorlog in Vlaanderen. Tielt, Lannoo, 1984
- Albert en Elisabeth. 1914-1918. Albums van de Koningin. Nota's van de Koning. (in samenwerking met E. Vandewoude). Brussel, Gemeentekrediet, 1984
- Albert et Elisabeth. 1914-1918. Albums de la reine. Notes du roi. (in samenwerking met E. Vandewoude). Brussel, Gemeentekrediet, 1984
- Brugge bezet. 1914-1918. 1940-1944. Het leven in een stad tijdens de twee wereldoorlogen. Tielt, Lannoo, 1985

M. Berteloot

ALGEMENE GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE

Licentiaatsverhandelingen geschiedenis met betrekking tot het oude graafschap Vlaanderen en de provincies Oost- en West-Vlaanderen.

R.U. Gent (1986)

BENS Elisabeth, *De industriële revolutie in Vlaanderen in het kader van de internationale historiografie* (Vandenbroeke).

BEYENS Guy, *De filmpreferenties van het Gentse bioscooppubliek tijdens de periode 1930-1939* (Van Eenoo).

BODE Filip, *De houding van de Gentse pers tegenover Belgisch Kongo, 1922-1934* (Van Eenoo).

BOURGEOIS Ines, *Sfeer of pracht en praal. Een kwantitatieve benadering van decoratieve voorwerpen en binnenhuisversiering in achttiende-eeuwse Gentse interieurs* (Brulez).

BOUSSERY Katrien, *Studie van het fenomeen vagebondage op de kasselrij Oudburg in de 18de eeuw, met een comparatieve aanvulling van de tweede helft van de 17de eeuw* (Brulez).

BROEKAERT Greta, *Archeologisch onderzoek in de gemeente Oostakker (sectie B). Prospectie - analyse - synthese* (Nenquin).

CARLIER Myriam, *De sociale positie van de bastaard in het laat-middeleeuwse Vlaanderen* (Prevenier).

DE COCK Kris Willem, *Het Algemeen Christelijk Werkersverbond in het arrondissement Sint-Niklaas, 1919-1940* (Van Eenoo).

DE COCK Veerle, *Het jongensweeshuis van de broeders Hiëronymieten te Sint-Niklaas, 1826-1880* (Van Eenoo).

- DE MAESENEIR Koen, *Weerstand aan vertegenwoordigers van het gezag. Een verkenning van het spanningsveld waarin overheidsdienaren in Vlaanderen zich begeven in de achttiende eeuw* (Brulez).
- DE MEESTER Patricia, *Vondsten uit de ijzertijd en de romeinse periode te Elversele (verzameling L. De Clercq) : studie van de keramiek* (Nenquin).
- DEPAUW Carine, *Gent en Willem I. De publieke opinie : 1819-1830* (Van Eenoo).
- DE PAUW Evert, *Sebastien le Prestre de Vauban : zijn ideeëngoed en de verwezenlijking ervan in Maritiem Vlaanderen* (Baelde).
- DESCHEEMAEKER Dominique, *Archeologisch onderzoek in de gemeente Avekapelle. Prospectie - analyse-synthese* (Nenquin).
- DEWANCKEL Koen, *Het politieke leven te Tielt, 1830-1861. De weerslag van de politieke partijpolarisatie in een provinciestad* (Van Eenoo).
- DUBOIS Lutgart, *Geletterden en lager onderwijs in Eeklo, Lovendegem, Sleidinge, Waarschoot en Wondelgem (ca. 1800 - ca. 1850)* (Art).
- DU CHAU Jan, *Revolutie in kinderschoenen ? Standpunten en activiteiten van de politieke organisaties in de periode 1968-1972* (Balthazar).
- EECHOUT Tania, *De hulp aan Republikeins Spanje uitgaande van de B.W.P. afdeling Gent-Eeklo, meer specifiek de opvang der Spaanse kinderen* (Balthazar).
- FELIX Rita, *Bedelarij in Gent in de achttiende eeuw* (Brulez).
- FEYS Myriam, *De weerspiegeling van de Vlaamse onmacht na de Eerste Wereldoorlog in een aantal Nederlandstalige kranten te Gent (1919-1925)* (Van Eenoo).
- HAEGHEMAN Marc, *De anglofilie in het graafschap Vlaanderen tussen 1379 en 1435 : politieke en economische aspecten* (Prevenier).
- HUTSEBAUT Jan, *Archeologisch onderzoek in de gemeente Adegem. Prospektie - analyse - synthese* (Nenquin).
- LAMBRECHT Peter, *De Westhoek : demografisch profiel en materiële leefwereld (17de-18de eeuw)* (Vandenbroeke).
- LAUREYS Ann, *Een provinciestad in wording : het demografisch verloop te Lokeren, 17de-19de eeuw* (Vandenbroeke).
- LAUREYS Bart, *Bibliotheken te Gent (1881-1921) : structuur en betekenis ; repertorium* (Van Eenoo).
- LEEMAN Peter, *Steunverlening door het Bureel van Weldadigheid te Aalst (1845-1900)* (Van Eenoo).
- LESAGE Xavier, *De Burgemeesters, Meiers en hun antecedenten in het Roeselaarse (1790-1836). Het hoofd van de lokale niet-stedelijke administraties in historisch perspectief* (Van Eenoo).
- LOYSON Marc, *Demografische en sociaal-economische studie van het Land van Wijnendale binnen het Houtland. Tweede helft 17de en 18de eeuw* (Vandenbroeke).
- MARECHAL Evert, *Continuïteit en discontinuïteit in de socialistische propa-*

- gandatechnieken. De casus Gent (1890-1894, 1922-1925, 1933-1936, 1950)* (Balthazar).
- MICHAUD Marie-Claire, *Bijdrage tot de sociale studie van de 18de-eeuwse Gentse maatschappij aan de hand van een onderzoek naar de klasse van ambachtsmeesters* (Brulez).
- MORNY Mylene, *Petities en petitioneren in Oost-Vlaanderen, 1792-1850 (casus : Oudenaarde, Zottegem, Gavere, Asper en Baaigem)* (Van Eenoo).
- OTTE ELS, *Criminaliteit in de kasselrij Oudburg, 1700-1789* (Brulez).
- PYNCKET Marc, *Historische stedenatlas van Menen* (Verhulst).
- ROBBERECHTS Catherine, *Het kind bij de Vlaamse adel (17de-18de eeuw). Een benadering aan de hand van familiearchieven* (Vandenbroeke).
- RUMES Koenraad, *Het imago van de IJzerbedevaarten in de franstalige Belgische pers (1920-1939)* (Van Eenoo).
- SCHEERLINCK Cathérine, *Het immobiliënbezit van de poorters te Oudenaarde en Pamele in de tweede helft van de vijftiende eeuw* (Prevenier).
- SCHERPEREEL Joke, *Agressie in de late middeleeuwen. Een kwalitatief onderzoek naar geweldsdelicten in Vlaanderen en meer bepaald te Gent (1385-1500)* (Prevenier).
- T'HOOFT Dominik, *Demografische patronen en mobiliteitskenmerken van een regionaal verzorgingscentrum : Deinze, 1750-1850* (Vandenbroeke).
- TIELEMANS Patrick, *Archeologisch onderzoek in de gemeente Zevergem. Prospektie - analyse - synthese* (Nenquin).
- TONDELEIR Mario, *Assenede 1846-1866. Een bijdrage tot de studie van de sociale mobiliteit op het platteland* (De Belder).
- VAN CAUWENBERGHE Bart, *Het beeld van de Volkenbond in de Gentse pers (1920-1946)* (Van Eenoo).
- VAN CAUWENBERGHE Mieke, *De stadsfinanciën van Damme : 1392-1640* (Verhulst).
- VANCLOOSTER Dirk, *Rol en betekenis van de politieke partijen te Torhout (1893-1940)* (Van Eenoo).
- VANCOUILLIE Els, *Archeologisch onderzoek in de gemeente Wulpen. Prospectie - analyse - synthese* (Nenquin).
- VAN DAELE Lutgarde, *De Vlaamse Wacht, juni 1941 - september 1944. Bijdrage tot de geschiedenis van de militaire collaboratie* (Balthazar).
- VANDEBLICKE Annick, *Meisjesstudenten te Gent (1930/31 - 1945-46). Studie van de vrouwelijke studenten aan de Gentse Rijksuniversiteit in de jaren dertig en tijdens de tweede wereldoorlog* (Van Eenoo).
- VANDEPUTTE Veerle, *Bijdrage tot de studie van de pestepidemieën in de Zuidelijke Nederlanden. De pest te Gent, 1568-1640* (Vandenbroeke).
- VAN DER WOUDE Corrie-Christine, *Boekenbezit en boekenconsumptie te Gent en omstreken, 1770-1830* (Brulez).
- VANDEWALLE Karin, *De socio-politieke elite van Veurne en Diksmuide,*

- 1830-1914 (Van Eenoo).
- VAN DINGENEN Gunter, *De Organisation Todt tijdens de Tweede Wereldoorlog in België en Noord-Frankrijk* (Balthazar).
- VAN NIEUWENHUYSE Ann, *Analyse van het geneeskundig onderwijs aan de R.U.G. (1910-1930)* (Van Eenoo).
- VAN STEENKISTE Jürgen, *De Oostendse kaapvaart en Admiraliteit in de eerste helft der XVIIIde eeuw* (Everaert).
- VERGAUWEN Peter, *De politieke vertegenwoordiging van de plattelandsbevolking van het arrondissement Gent-Eeklo, 1900-1925* (Van Eenoo).
- VERSAVEL Mileen, *De lichaamsbeweging bij de vrouw (Gent, 1900-1920)* (Van Eenoo).
- WILLE Pascale, *Dagbladreclame als bron voor mentaliteitsgeschiedenis met typering van het lezerspubliek (Gent, 1919-1930)* (Van Eenoo).
- WITDOUCK Mieke, *Kerk, staat en maatschappij in de tijd van de Jozefijnse hervormingen en de achttiende-eeuwse revoluties. Een onderzoek naar het godsdienstig leven en de ontwikkeling van de ontkerstening in het bisdom Gent (1780-1894)* (Baelde).

M. Ryckaert

K.U. Leuven (1986)

- ACKE Renaat, *De schepenbank van Ieper, 1300-1330* (Van Mingroot).
- ADRIAENSEN Ingrid, *Camille Huysmans en de Vlaamse Beweging 1871-1916* (Wils).
- BERTRANDS Dirk, *De buitenlandse politiek en de figuur van president John F. Kennedy (1961-1963) in de Vlaamse pers* (De Schryver).
- BEULLENS Godelieve, *Een knooppunt van buitenlandse, militaire en taalpolitiek. De Ruhrbezetting en de Gentse universiteit* (Wils).
- BORGHGRAEF Ottina, *Ballonvaart in het Land van Waas, 1784-1984* (De Schryver).
- CHRISTENS Maria, *Het dagelijks leven van de Belgische frontsoldaten tijdens de Eerste Wereldoorlog* (Wils).
- DE DONCKER Lieve, *De Kortrijkse Aerme Meyskensschole «Achter den Bergh», 1608-1795* (Cloet).
- DEPUYDT Joke, *Het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal te Poperinge, 1413-1617* (Verhelst).
- DESMET Ludwig, *Het Sint-Elisabethbegijnhof van Kortrijk, 1392-1450* (Verhelst).
- GROESSENS Els, *Aleidis van Bourgondië (1233 ?-1273), Een adellijke vrouw in de Middeleeuwen* (Goossens).
- LECHAT Stefaan, *Mortaliteitscrisissen te Izegem van 1630 tot 1870. Een longitudinaal onderzoek van een grote gemeente* (Cloet).

- LECOMTE Johan, *De dekenij Torhout. Twee eeuwen Kerkelijk leven, 1597-1795* (Cloet).
- LIEVENS Saartje, «*Tvoyage*» van Joos van Ghistele naar het Nabije Oosten, 1481-1485 (Goossens).
- MATERNÉ Jan, *Heerlijke rechten gewogen. Institutionele en socio-economische karakteristieken van de binnenvisserij in de Wase Durmestreek inzonderheid tijdens het late Ancien Regime* (Van der Wee).
- MUESEN Guido, *Meerle (vanaf zijn ontstaan tot 1568), een dorp in het land van Waas* (Van Mingroot).
- NAERT Greta, *De christelijke middenstandsbeweging te Brugge, 1896-1940* (Wils).
- PANSAERTS Carl, *Het grootseminarie van Gent in de Franse Tijd, 1794-1813* (Lamberts).
- PERTZ Dirk, *Mars richting Noordzeestrand ! De stroom van toeristen uit de lagere maatschappelijke klassen naar de Belgische kust voor de Tweede Wereldoorlog. Een onderzoek naar het ontstaan van het massa-toerisme* (Stols).
- PRAET Patrick, *Bijdrage tot de studie over de armoede in Aalst tijdens de 19e eeuw* (Van Hemelryck).
- RAEYMAEKERS Gerda, *Geschiedenis van de Katholieke Vlaamse Meisjesbeweging, 1926-1940* (Wils).
- STROBBE Johan, *Het Pennoen (1950-1977) een opinieblad. Van flamingantisme naar maatschappijkritiek* (Defoort).
- VAN DE LOCHT Maria, *De evolutie van de pachtprizen in Vlaanderen, 1845-1914. Bijdrage tot de conjunctuurstudie* (Van Molle).
- VAN OVERLOOP Greta, *De Dominicanessen van het klooster Sint-Anna Consolatie te Temse, 1507-1797* (Cloet).
- VAN OVERMEIRE Dirk, *Bevolking, arbeid en structurele mutaties in het Land van Waas tijdens de 19e eeuw* (Van der Wee).
- VAN RAEMDONCK Jan, *Het Vincentius-a-Paulogenootschap te Gent, 1870-1890* (Vos).
- VANSTEENKISTE Hilde, *Het Kerkelijk leven te Oostende in de 17e en de 18e eeuw* (Cloet).
- VAN VLIERBERGHE Elisabeth, *Sporen van Vlaams volksbewustzijn van 1789 tot 1830* (De Schryver).
- WILSSENS Marie-Anne, *Bevolkingsdruk en boerenverstand. Evolutie van de levensstandaard in het Waasland in de 18e eeuw* (Van der Wee).

M. Cloet

Nationaal Biografisch Woordenboek. — In 1985 zag het 11de deel van het NBW het licht, met — zoals steeds — een schat aan levensberichten van bekende en minder bekende Vlamingen. In dit nieuwe deel zijn 190 biografieën opgenomen, gaande van de Middeleeuwen tot heden. Men vindt

er alle informatie die men van een dergelijk woordenboek verwachten mag ; meer en meer heeft men te lange bijdragen vermeden, alhoewel bijv. de 15 1/2 kolommen voor beeldbouwer Georges Minne o.i. toch «des guten zuviel» zijn.

Namen noemen als bewijs voor de rijke inhoud, is geen gemakkelijke taak ; ook hier speelt de eigen voorkeur een belangrijke rol. En de verscheidenheid is groot. Kunstenaars zijn zoals steeds goed vertegenwoordigd. Dat kan gaan van de «Vlaamse Primitief» Hugo van der Goes tot de Iepers-Oostendse fotograaf Maurice Antony, van de komponist Adriaan Willaert tot de schilder en schrijver Karel van Mander. Een nauwe relatie met het boek hadden de historici Jacob Goethals-Vercruysse en Edward Gailliard, de ene als bibliofiel, de andere als uitgever-drukker. Tot een heel andere discipline behoorde de geneesheer Jan Palfijn. De literatuur-historicus Frank Baur — onvergetelijk voor allen die zijn colleges aan de Gentse RU mochten bijwonen — mag hier vermeld worden wegens zijn grote verdiensten voor de wetenschappelijke Gezelle-studie. Banden met Gezelle had ook ons vroeger bestuurslid pastoor Jan De Cuyper die ook als historicus en als «trekpaard» voor de voltooiing van de restauratie van «zijn» Kortrijkse O.-L.-Vrouwekerk bekendheid verwierf.

Ook dit 11de deel van het NBW strekt de drie Koninklijke Academiën tot eer.

Middeleeuwse keramiekvloeren. — Van Pasen tot 28 september 1986 had in de Duinenabdij te Koksijde de tentoonstelling «Middeleeuwse vloeren in confrontatie met schilderijen van Vlaamse Primitieven» plaats, ingericht door de Duinenabdij en het Verbond voor Oudheidkundig Bodemonderzoek in Oost-Vlaanderen dat deze tentoonstelling reeds in 1985 in Sint-Niklaas ingericht had.

Nadat men in 1911 op het site van de in 1578 verwoeste Boudelo-abdij te Klein-Sinaai o.a. een vloer van een 2800 tegeltjes ontdekt had, vond men tijdens de recente opgravingen (sinds 1971) nogmaals 10.000 volledige tegels en 30.000 fragmenten. Men wist niet goed wat met die enorme hoeveelheid aan te vangen. Toen kwam men op het idee met de gevonden tegels vloeren en vloerpatronen te reconstrueren. Als eerste werd de in 1911 gevonden vloer uit Boudelo (waarschijnlijk uit de kerk) hermaakt, gedeeltelijk zelfs met de oorspronkelijke tegels die men in 1911 opgeborgen had. Later werd de in 1880 gevonden 14de-eeuwse vloer uit de refuge van de Boudelo-abdij te Gent gereconstrueerd. Nadien is men gaan kijken naar de schilderijen van de Vlaamse Primitieven ; de vloerpatronen die men er aantrof werden met monnikengeduld met de voorhanden zijnde tegels nagemaakt. Dat kan echter ook een vertekend beeld van de werkelijkheid opleveren, nl. waar men bijv. vloerpatronen reconstrueert met tegeltjes van 6 x 6 cm, terwijl men op de schilderijen klaarblijkelijk te doen heeft met grotere tegelforma-

ten (bijv. 12 x 12, 15 x 15, 20 x 20 cm of meer). Dat kan men vaststellen als men de afgebeelde tegels vergelijkt met een schoen, een vaas, een sokkel van een zuiltje. Hetzelfde kan men ook zien op schilderijen van Duitse 15de-eeuwse meesters. En geven sommige vloeren op de schilderijen niet de indruk dat ze bestaan uit natuurstenen tegels (catalogus nrs. 144, 156, 174, 185, 194, 197) ?

L. Devliegher

Vlaamse Primitieven in Tsjechoslovakije. — In 1985 verscheen opnieuw een deel in de 2de reeks «Répertoire des peintures flamandes du quinzième siècle» uitgegeven door het Nationaal Centrum voor navorsingen over de Vlaamse Primitieven. In dit deel bespreekt mevr. J. Vackova m.m.v. mevr. M. Comblen-Sonkes 47 Vlaamse schilderijen uit de 15de eeuw, bewaard in Tsjechoslovakije, voornamelijk in de Nationale Galerij te Praag.

In een uitvoerige inleiding wordt de geschiedenis van de verscheidene verzamelingen geschetst, waaruit we vernemen dat hier geen sprake is van historisch gegroeide verzamelingen zoals dit dikwijls in andere landen (bijv. Spanje) het geval is. Bijna zonder uitzondering zijn de schilderijen het werk van anonieme kleine meesters die zich inspireerden op de schilderijen van hun grote kollega's of hun werk kopieerden. Het is interessant om zien hoe die invloed verwerkt werd of welke nieuwigheden er bijgebracht werden, bijv. ikonografische details. Voor het Brugse schildersmilieu signaleren we nr. 35 : een navolger van H. van der Goes heeft diens *Dood van Maria* verwerkt tot een mooi klein schilderij, waarvan nog twee andere versies bestaan te Londen en te Berlijn ; nr. 26 : de *Kruisafname* is de zeer bekende en wijd verspreide kopie naar het gelijknamige schilderij van R. van der Weyden uit 1445-1450 dat waarschijnlijk te Brugge bewaard was ; van de tientallen kopieën zijn er nu ook nog enkele in Brugs bezit.

Ikonografen zullen bijzonderlijk geboeid zijn door nr. 34 *De Levensfontein* uit 1511, historici door nr. 43 *Portret van koning Christiaan II van Denemarken* (schoonbroer van Karel V) door Q. Metsijs, volkskundigen door nr. 42 *De keisnijding* naar H. Bosch. En wie zou niet geïntrigeerd zijn door de nrs. 17 *Kristus met de doornkroon* en de reeds vermelde *Levensfontein* waarvan de schenkers met naam en toenaam genoemd worden, maar voorlopig niet thuisgewezen kunnen worden. Dit geldt ook voor nr. 25 *De Kruisiging* waarop twee wapenschilden voorkomen, die onbekend gebleven zijn.

Een vermelding verdienen ook de uitvoerige tafels op personen, plaatsen en ikonografische onderwerpen.

Glasramen. — Vlaanderen, zo rijk aan schilderkunst, heeft op het gebied van het Middeleeuwse glasraam maar weinig te bieden, in vergelijking met landen als Frankrijk, Engeland of Duitsland. In de internationale reeks

«Corpus vitrearum medii aevi» moet België het dan ook met 1 deel stellen. Om toch maar tot enkele delen te kunnen komen, heeft men er dan maar de 16de eeuw met zijn vele Renaissance-glazen bijgenomen.

Vergeleken met andere kunsttakken is het glasraam relatief onbekend gebleven. De meeste die men ziet zijn 19de-eeuwse neogotische glazen, dikwijls flauw van vorm en flets van kleur, wat de belangstelling voor het genre niet stimuleert. Het was dan ook een verrassend, maar goed idee van de ASLK te Brussel een tentoonstelling te wijden aan het glasraam, vanaf de Middeleeuwen tot heden.

Op deze tentoonstelling «Gloed van glas» waren de oudste glasramen uit Vlaanderen vertegenwoordigd door de 12de-eeuwse fragmenten uit de romaanse krypte van Eine en door de 13de-14de-eeuwse fragmenten uit de Duinenabdij en de belangrijke vondst uit het Dominikanerklooster te Gent. Uit de Renaissance was er de bekende tekening van Jan van Roome uit 1516 van het groot glasraam van Karel V in de Mechelse katedraal. De 16de eeuw is de tijd van de glasramen geschonken door de koninklijke familie (Brussel, Lier, Bergen) en de hoge adel de Lalaing, de Croy, van Kleef. In de Brugse Jeruzalemkerk zijn de ramen van de Adornes te vermelden. De 17de eeuw — in de ban van Rubens — brengt nog monumentaal werk voort. Dit is het geval niet meer in de 18de eeuw, die algemeen als een vervalperiode aanzien wordt ; de smaak van de tijd die om heldere ruimten vroeg, en het vervangen van natuurstenen vensterstijlen en traceerwerk door ijzeren stijlen, was zeker niet bevorderlijk voor het kleurige glasraam. In de eerste helft van de 19de eeuw bleef het gebruik van emailverven verder bestaan. Het bekendst zijn de ateliers van Capronnier, die veel herstelwerk leverde, en Pluys die de ramen in de H.-Bloedkapel te Brugge uitvoerde (naar de tekeningen van de niet meer aanwezige ramen uit het einde van de 15de eeuw). In de tweede helft van de 19de eeuw kwam de archeologische neogotiek op de voorgrond ; tot die stijl behoren de werken van de veelzijdige J. Bethune wiens werken qua kleur en tekening ons nog het meest bekoren. Zijn atelier werd 1876 overgenomen door A. Verhaegen en nadien, in 1895 door J. Casier. Te Brugge waren de ateliers van Coucke en Dobbelaere bedrijvig die nog tot in het eerste kwart van de 20ste eeuw hebben werken ; te Gent werkte G. Ladon, de belangrijkste glazenier uit de eerste helft van de 20ste eeuw.

De belangwekkende catalogus bevat eerst een inleidend artikel over de techniek van de glasschilderkunst, vervolgens wordt per historische periode eerst een historisch overzicht gegeven en daarna een catalogus van de getoonde kunstwerken. De Middeleeuwen en de Renaissance worden behandeld door Y. vanden Bemde, de 17de eeuw door C. Van de Velde, de 19de eeuw door J. Van Cleven, de religieuze glasschilderkunst 1890-1940 door I. Bakelants, het glasraam in de burgerlijke architectuur 1880-1940 door L. Daenens.

Als bijlage bij de katalogus gaf de ASLK een uitermate praktische *Glasramengids* uit, waarin een overzicht gegeven wordt van de gebouwen (meestal met grondplan) waar glasramen in situ bewaard zijn.

Zwaarddansen. — Sinds de jaren '30 deed dr. Eugeen Verstraete opzoekingen over zwaarddansen in Vlaanderen. Zijn eerste studies verschenen in *De Speelman* 1940-1943, het tijdschrift van VIVO (Vlaams Instituut voor Volksdans en Volksmuziek). Hij bleef deze mannendansen verder bestuderen, en dit mondde uiteindelijk uit in een postume uitgave «Zwaarddansen in Vlaanderen. Historiek en Ikonografie» (Stadsbestuur Sint-Niklaas, 1985). De oudste vermelding van Vlaamse zwaarddansen komt voor in de Brugse stadsrekening uit 1388-1389. Uit archivalia kent men in Vlaanderen nu 104 gemeenten waar groepen zwaarddansen bestaan hebben ; in bijlage worden ze opgenomen samen met de oudste datum van optreden en de gemeenten waar ze gedanst hebben. Daarnaast zijn een prent van Bruegel, een tapijt van Jan Vermeyen en zeven zwaarden in Tongeren alles wat ons rest van deze bijzondere soort volksdans die bijv. in Engeland nog verder voortleeft. Te vermelden is dat te Westerlo de zwaarddans herleid geworden is tot een stokkendans, de Trawanteldans, die uitgevoerd wordt door de Sint-Sebastiaansgilde.

Compostella. — In 1985 werd het *Vlaams Genootschap van Santiago de Compostella* opgericht. Binnen deze vereniging bestaat er ook een Vlaams Compostella-studiegenootschap dat het verschijnsel van de bedevaart naar Sint-Jacob wil bestuderen. Het Genootschap doet een oproep tot de historici om de gegevens die men tijdens eigen opzoekingen zou vinden en verband houden met de bedevaart, mede te delen aan voormeld Genootschap, via de Sint-Andriesabdij, Zevenkerken, 8200 Brugge.

De 19de-eeuwse graftekens en begraafplaatsen. — Onder deze titel werd op 24 mei 1986 een studiedag ingericht door de Brugse Stedelijke Commissie voor Graftekens i.s.m. de VZW Bethunianum - Nat. Centrum voor de studie van de 19de-eeuwse kunst. In de inleidende referaten van A. Vandewalle en J. Van Cleven werden de Brugse begraafplaatsen respectievelijk vanuit historisch en kunsthistorisch perspectief belicht. Aansluitend hierop werd door een Gents restaurateurskollektief gehandeld over de conserverings- en restauratietechnieken, en werd door een panel (met inbreng van o.m. Brugse politici en vertegenwoordigers van het Bestuur voor Monumenten- en Landschapszorg en het Gentse St.-Lucasinstituut) van gedachten gewisseld over de thematiek van de studiedag. Algemeen werd de grote waarde van de negotische graftekens en begraafplaatsen beklemtoond, en werden dringende maatregelen tot bescherming van dit patrimonium vooropgesteld. Brugge staat wel in de eerste linie wat betreft deze bekommernissen, alleen

al door de werking van de genoemde commissie. Dit bleek eens te meer in de namiddag bij het geleid bezoek aan de kerkhoven van St.-Kruis en Steenbrugge. Op dit laatste valt het recent gebouwde en esthetisch zeer geslaagde lapidarium op, bedoeld als permanente bewaarplaats voor merkwaardige grafversieringen en grafstenen die niet in situ kunnen bewaard blijven. Ook een didactische tentoonstelling over de geschiedenis van de begraafplaats en de kunsthistorische aspecten van de graftekens zal er worden ondergebracht. Het valt te hopen dat dit uniek initiatief nu ook snel zijn voltooiing krijgt door een volwaardige museale aankleding van het gebouw.

PLAATSELIJKE GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE

Jaarvergadering van het Genootschap voor Geschiedenis. — Op 31 mei had in de Genuese Loge te Brugge de jaarvergadering van ons Genootschap plaats. Voor deze nieuwe vorm van werking waren 34 leden opgekomen, wat het beste laat verhoppen voor de volgende jaarvergaderingen. De hoofdbrok van de bijeenkomst was de spreekbeurt van bestuurslid dr. Chris Vandebroeke over de toekomst van het Vlaamse volk, een onderwerp waarover hij trouwens een geruchtmakend boek geschreven heeft. Als uitgangspunt had spreker de demografische ontwikkeling genomen. In Vlaanderen was er tot ca. 1700 een stabiele bevolking van 1-1,5 miljoen mensen. Daarna kwam tijdens de volgende 250 jaar een groei van de bevolking tot 6-6,5 miljoen (met zeer grote gezinnen op het einde 19de - begin 20ste eeuw), terwijl er nu sinds 1950-1960 een nulgroei is. Met dat inzicht moet het beleid rekening houden i.v.m. leefmilieu, migratie, ethische problemen.

De sectoriële analyse van de tewerkstelling leert dat de primaire sector (landbouw, visserij) die vroeger 80 % bedroeg, vanaf 1800 een dalende lijn vertoonde en op een 3 % zal blijven. Met de industriële revolutie rond 1800 brak de secundaire sector door ; tot ca. 1940 bedroeg het aandeel 50-60 % en het zal in de toekomst stand houden op 15-20 %. De tertiaire dienstensector was onbelangrijk, rond 2-3 % ; dat bleef zo tot ca. 1900, daarna was er een doorbraak tot 70-80 %.

De koopkracht, een basiselement van elk economisch proces, kende in het Ancien Régime, en zelfs in de 19de eeuw, een zekere stabiliteit. Na het «rijk worden» in de periode tussen de twee wereldoorlogen, is er nu weer een stabiliteit opgetreden.

I.v.m. de arbeidsduur vormde de 19de eeuw door het opkomende kapitalisme een overgangsfase. Spreuken als «ora et labora», «rust roest», «arbeid adelt» wijzen op een arbeidsethos. Op het einde van de 19de eeuw kwam het sparen op, later het lenen en het kopen op krediet. In de jaren '60 kwam daartegen verzet door de hippies, de flower power, de groene beweging ; men wilde werken in functie van de behoeften. Daartegen staat de ondernemer die zijn zakencijfer wil verhogen.

Bij het overschouwen van 1000 jaar geschiedenis kwam dr. Vandenbroeke tot het besluit dat men nooit rijker geweest is, en dat alles uitnodigt tot een optimistische visie, alhoewel men overal onbehagen, stress en defaitisme opmerkt.

In de discussie kwamen verscheidene leden tussen : J. Mertens, A. Vanden Abeele, L. Valcke, W. Devaere, J. Van Acker. Hieruit bleek dat niet iedereen de zekerheden en voorspellingen van Chris Vandenbroeke zomaar aanvaardde. Wat de spreker echter niet kwalijk nam.

Kanunnik J.O. Andries. — Te Maldegem werd hulde gebracht aan kanunnik Jozef Olivier Andries door het plaatsen van een borstbeeld en te Rudder voorde door een monument met gedenkplaat en medaillon. Op beide gemeenten werd een tentoonstelling ingericht, met een catalogus, als tweede gedeelte van een mooi geïllustreerde brochure *Herdenking kanunnik J.O. Andries, 1796-1886* (Maldegem, 1986, 33 blz.). Deze catalogus geeft uitleg over de 144 tentoongestelde voorwerpen en documenten die betrekking hebben op zijn levensloop (16 nrs.), zijn rol als lid van het Nationaal Congres en van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, 1833-1839 (8 nrs.), als pastoor van Middelburg in Vlaanderen, 1827-1836 (19 nrs.), als voorvechter voor het graven van het Leopoldkanaal (20 nrs.) en voor de bouw van het hospitaal van Maldegem (72 nrs.). Zijn werkzaamheden als kanunnik van de Sint-Salvatorskathedraal worden niet toegelicht, evenmin als zijn aandeel als medestichter in 1839 (niet 1843, blz. 5) en voorzitter, 1863-1886, van de «Société d'Emulation» ; er waren enkel een jaargang van de *Annales*, met zijn handtekening als voorzitter, en een document over het huldebetoon aan de voorzitter op 20 januari 1883.

B.J.d.B.

Stadsarchief te Brugge. — In 1986 verscheen als overdruk uit het algemeen jaarverslag van de Stad het Jaarverslag 1984 van het Brugse Stadsarchief. Bij de aanwinsten valt vooral de gift van 18de-19de-eeuws archief van de Brugse kleermakers te vermelden. Achteraan het verslag bevindt zich een lijst van de nog verkrijgbare publikaties betreffende het Stadsarchief.

De Brugse archieven gezien door een computer-minded Amerikaan. — Een jonge professor geschiedenis van de University of Cincinnati (Ohio, USA), James Murray, heeft in de zomer van 1986 een zestal weken lang in de Brugse archiefdepots gewerkt aan een onderzoek van de laat-middeleeuwse bronnen. Hij noteerde daarbij zijn gegevens niet met pen op papier of steekkaart, maar tikte ze rechtstreeks in op zijn personal computer. Hij publiceerde over zijn ervaringen een pittig verslag in het tijdschrift *Perspec-*

tives. American Historical Association Newsletter, vol. 24, n° 4, april 1986, p. 20 en 22.

Wij laten hier een uittreksel volgen dat op zijn minst verhelderend mag genoemd worden. Op het einde van deze tekst vergelijkt Murray zijn computer met de mijnwerkerslamp waarmee een vorser ooit in een Europese archiefleszaal verlichting zocht (althans volgens een in Amerikaanse historische middens vaak opgedist sterk verhaal).

«Bruges is an open air museum of a city, where the spirit of the Middle Ages survives amid twentieth-century traffic. Its archives are thrue to this spirit of gentle antiquity and medieval chaos, for the sources of medieval history are divided among at least five separate archives, which occupy buildings ranging from the seventeenth-century bishop's palace to a sixteenth-century former nunnery. The archivists are similiary diverse, from the aristocratic septuagenarian of the episcopal archive to the enthusiastic thirty-year old caretaker of the archive of the Seminary of Bruges. I expected a wide variety of reactions to a computer-packing American.

The Model 100 keyboard is fortunatly very quiet, and without the hum and whirl of disk drives, there was little danger of excessive noise. In fact, the greatest challenge in obtaining permission to use the computer in the archives was explaining how it worked in understandable Dutch. Computere has not made its way into English-Dutch dictionaries, so it required a week or so of reading IBM advertisements in local papers to learn that «tekstverwerking» was wordprocessing, and «electronisch geheugen» meant electronic memory. But there was not a hint of opposition on the part of the archivists, although none of them had any experience using computers and only the younger archivists expressed determination to acquire a computer of their own. Some of the younger scholars I encountered attributed this lack of computers to Belgian backwardness. So, unlike my American forebear, my coal miner's cap of the eighties was not only humored as an acceptable eccentricity, but envied as a means to simplify work».

A.V.

800 jaar Spermalie. — N.a.v. de 150ste verjaardag (1836-1986) van de stichting door priester Charles Carton van de Kongregatie van de Zusters van de Kindsheid van Maria (ter Spermalie) werd in de 17de-eeuwse gebouwen van de Cisterciënserinnen Spermalie-abdij te Brugge een tentoonstelling «800 jaar Spermalie» ingericht. Voor de talrijke bezoekers was het o.m. een enige gelegenheid om kennis te maken met de architecturale overblijfselen van één van de vele religieuze stichtingen die Brugge rijk geweest is. Het stemmige pand, de vroegere kapittelzaal, de merkwaardige abdijkerk maken nu deel uit van een groot, altijd verder uitdeinend complex dat niet altijd even ordelijk uitgebouwd is.

De tentoonstelling werd rond drie onderwerpen gegroepeerd. Een eerste thema vormde de Cisterciënser orde en de abdij van Spermalie (vóór 1200-1796), eerst in Slijpe, daarna te Sijsele en uiteindelijk te Brugge. Een tweede thema had kanunnik Carton en de door hem in 1836 gestichte Kongregatie tot onderwerp. Het was voor zijn sociaal-pedagogisch werk dat hij in 1840 de gewezen Spermalie-abdij kocht. In de vroegere kapittelzaal was de ikonografie van de H. Anna, de patrones van de Kongregatie uitgebeeld. De werking en de groei van het Koninklijk Instituut Spermalie en het moeilijke domein van de blinden- en dovenzorg was voor de meeste bezoekers een nagenoeg onbekend terrein. In het kloosterpand en in de abdijkerk werd het kunstpatrimonium van de zusters voorgesteld. In de kerk kreeg het bekende beeld van Onze-Lieve-Vrouw-van-Spermalie en bijhorende devotionalia een afzonderlijke plaats. Van dit beeld worden de drie bekende foto's van vóór de «restauratie» uit 1903 die het beeld verknoeid heeft, afgedrukt. In een bijdrage (blz. 97-111) over dit beeld schrijft J. Meulemeester, koördinator van de tentoonstelling o.m. «Het kunstwerk werd tijdens die herstelling met gipsen toevoegingen en opvullingen al te zeer verknoeid om nu tot een grondige en korrekte stilistische appreciatie te komen» en «Het als het ware gepolijst gelaat herinnert ons aan een streng kijkende pop. Het beeld is te «nieuw» gemaakt. Het lijkt in feite meer op een kopie dan op een authentiek Romaans kunstwerk». Het klinkt dan ook een beetje vreemd op blz. 97 te lezen dat je bij het aanschouwen van dit beeld en van dit van O.-L.-Vrouw-van-de-Wijngaard «een gevoel van ontzag, bewondering en waardering voor de middeleeuwse ambachtsman» krijgt. Van het werkstuk van de middeleeuwse beeldhouwer is althans bij het Spermaliebeeld niet veel meer te bespeuren, en ik zou dan ook liever met de auteur zeggen «Had men het niet beter gelaten zoals het erbij zijn aanmaak uitzag?» (blz. 105). We zouden zelfs durven suggereren het beeld alsnog in de oude toestand zoals afgebeeld op blz. 103 terug te brengen, zodat het majestatische Mariabeeld weer volledig tot zijn recht zou komen !

Het inrichten van deze tentoonstelling was zeker geen gemakkelijke opgave. Er was vooreerst het onderwerp dat in drie delen uiteenviel, waardoor het getoonde materiaal soms tot gans verschillende disciplines behoorde. Men kreeg tevens de indruk dat men zoveel mogelijk heeft willen tonen (580 nrs.) en weinig kieskeurig te werk gegaan is. Belangrijke kunstwerken waren er weinig of niet, en de overtalrijke 19de-eeuwse (kunst)voorwerpen zijn nu precies niet de aantrekkelijkste stukken voor een tentoonstelling. Terwijl van talrijke onbelangrijke voorwerpen luxueuse afbeeldingen in de catalogus opgenomen werden, moeten we vaststellen dat bijv. van de twee enige bekende gebedenboeken van de Spermalie-abdij (41 : het belangrijke brevier uit 1268-1270, met afbeeldingen van Cisterciënser zusters ; 42 : het ordinarium uit 1547) geen foto's opgenomen werden.

Daarmede zijn we bij de catalogus aangeland die niet van slordigheden en

drukfouten vrij te pleiten is. Op blz. 328 worden zowel 12 september 1796 als 12 november 1796 opgegeven als datum van de verplichte verlating van de abdij door de zusters. Van de zilveren voorwerpen worden de ene keer de merktekens beschreven, een andere keer wordt enkel vermeld dat er merktekens aanwezig zijn, of er wordt niets gezegd. In de lezing van het opschrift van de grafzerk van Margareta van Vlissinghem (nr. 424) komen enkele fouten voor. In de tekst bij de Spaans-Moorse schotel (nr. 73) is sprake van *valenschuvere* en *valenschivere* i.p.v. *valenschwerc* (werk van Valencia). Dat deze eind-15de-eeuwse schotel «wellicht als intredegeschenk» voor zuster Leonora d'Aguilera in het Sint-Janshospitaal te Damme door haar familie aan dit hospitaal gegeven werd (ca. 1584), is een op niets gesteunde veronderstelling. Ook in Damme was het niet moeilijk om aan Spaans-Moors aardewerk te komen, zoals o.m. talrijke daar gevonden fragmenten bewijzen. Nr. 564, een zg. wijwaterflesje, is een flesje dat water uit de Jordaan bevatte ; het «Oostenrijks kruis met vier ingeschreven kruisjes» blijkt een gewoon Jeruzalemkruis te zijn. Op de gravures nrs. 575, 576 en 577 komen enkele merkwaardige Latijnse woorden voor. Fouten van de graveerder of van de overschrijver ?

Verscheidene onderwerpen uit de tentoonstelling worden in het eerste deel van de catalogus in afzonderlijke bijdragen bestudeerd. Daarbij komen zowel de Cisterciënserinnen-hervorming, de Spermalie-abdij, het abdijwapen, de bouwgeschiedenis aan bod, als de figuur van kanunnik Carton (in 1839 medestichter en eerste voorzitter van de Société d'Emulation), «zijn» Kongregatie, het onderwijs van doven en blinden, het Koninklijk Instituut Spermalie, enz. Men zou zich kunnen afvragen of men niet beter twee afzonderlijke publikaties gemaakt had : de ene zou dan de inleidende studies bevat hebben, de andere zou de eigenlijke tentoonstellingscatalogus zijn die ongetwijfeld door meer bezoekers zou aangekocht zijn dan dit nu het geval geweest is. Men heeft o.i. ongelijk dergelijke catalogi alsmaar volumineuzer en minder toegankelijk te willen maken.

L. Devliegher

12 november 1796 in Spermalie — Een interessant document dat op de tentoonstelling «800 jaar Spermalie» op zijn plaats zou geweest zijn, is het proces-verbaal over de sluiting van de abdij dat de kommissarissen L. Ancke en J. D'hauwe op 12 november 1796 opgesteld hebben. Bij dit document van 3 blz. is het protest gevoegd dat abdis I. Dewaepenaert en haar medezusters aan de twee kommissarissen overhandigd hebben. (Brugge, Rijksarchief, Franse hoofdbesturen, nr. 860). Dit protest, reeds afgedrukt bij W. Goetghebeur, *Spermalie. Eén grote familie*, Brugge, 1984, blz. 47 wordt hier weergegeven als een kleine bijdrage tot de viering van 800 Spermalie.

Moi, isabelle De waepenact, Abbesse de La maison de spiermaile,
 declare par Les presentes qui en me, soumettant au L'ordre qui me est
 intimé de sortir de mon abbaye, je ne pretend pas être censée quitter
 mon cloister de bon gré, mais proteste au contraire, bien expressément que
 son sort est pour aultant que cela dependroit d'elle, de même que les
 censures de vivre, et de mourir selon Les roexz quels ont formées lors
 de Lorsz profession, religionz, bruges le 12 novembre, 1796

isabelle De waepenact
 Abbesse de spiermaile.

constantie vanden berghe prieuse S. Ludgarde de Zutter Suprieure
 benedicta fierwert, kateolina van anhemer, sr. bombelin Maat.
 sr. cristine meulgas, bractia casier, chloctica prussot, Cornarce de vœu
 sr. d'eloxia van Soo, marie juseph van den hout, sr. juliana van Cannijl
 S'anna leuyneel mari thierm. Maxaams. ja van hulle, vobsta van hecke
 thierm. catius copilia ampe? mervie jocouse de breune
 Regina thery Laetonia van spijbroek y. isabelle dobbe

Abdij Hemelsdale. — Het toeval heeft gewild dat aan de tweede Brugse Cisterciënserinnen-abdij, Hemelsdale, in 1986 eveneens een tentoonstelling werd gewijd, weliswaar kleiner van opzet en van catalogus dan «800 jaar Spermalie», maar alleszins onze belangstelling waard. De tentoonstelling had plaats in Werken (gem. Kortemark), waar de abdij van 1295 tot 1576 gevestigd was.

De abdij kwam, zoals Spermalie, na enkele omzwervingen te Brugge aan (in 1671) ; op dezelfde dag — 12 november 1796 — werden de zusters van de twee abdijen uitgedreven. De 17de-eeuwse abdijgebouwen in de Sint-Clarastraat kwamen de Franse tijd, de 19de eeuw en de eerste helft van de 20ste eeuw goed door. Helaas, in onze tijd die o zoveel waardering heeft voor het cultureel patrimonium, werd het abdijscomplex — nog versierd met goed bewaard stuc-werk — afgebroken in 1954 en 1966 om plaats te maken voor het Atheneum. (In de Brugse Courant van 9 februari 1952 kon men het volgende lezen i.v.m. het onderbrengen van het Atheneum in het abdijs-complex : «Het uiterlijke van de gebouwen zal gerestaureerd en in zijn oorspronkelijke staat worden gehandhaafd. Het interieur zal, waar dit nodig mocht blijken, aan de behoeften worden aangepast, en in dit verband gaf men ons de verzekering dat hierbij zo weinig mogelijk afbreuk zal gedaan worden aan de historische waarde van het gebouw... Dit bericht zal ongetwijfeld door de Brugse oudheidkundigen en minnaars van stedschoon, met vreugde worden begroet, temeer daar nog vorige week in een weekblad het gerucht werd verspreid, als zouden de gebouwen volledig worden gesloopt.») Die afbraak blijft een eeuwige schande voor de verantwoordelijke overheid !

De catalogus, grotendeels van de hand van lic. Cl. Vanthournout, bevat op blz. 1-84 enkele inleidende bijdragen : de abdij in haar opeenvolgende vestigingen, het kloosterleven, het economisch aspect, historiografie, boekenbezit. In de eigenlijke tentoonstellingscatalogus (blz. 85-215) treffen we zowel archivalia en boeken als kunstwerken aan. De kunstwerken zijn overal verspreid geraakt, tot in het Waalse Flône (Amay) waar o.m. de mooie portretten van de abdisen Barbara de Vriese en Gertrude de Grass bewaard worden. Op de tentoonstelling ontbrak de toegezegde monstrans (Brugge, Sint-Gilliskerk) door J. Verhove in 1679-1680 gemaakt voor abdis Marie Zannequin, die in 1672 met de bouw van de Brugse abdij begon. Tenslotte worden op blz. 216-238 enkele archivalische bijlagen afgedrukt, o.m. het verslag over de abdisopvolging in 1559 en visitaties door de abt van de Duinenabdij in 1670 en 1761.

Deze tentoonstelling, die maar liep van 26 september tot 12 oktober en zeer veel bezoekers trok, bewijst dat ook een kleine gemeente het eigen verleden op een verantwoord-didactische wijze kan voorstellen. Hopelijk krijgt de gemeente in de toekomst een eigen museum waar ook de geschiedenis en de opgraving van het site van de kerk en de Hoge Andjoen kunnen getoond worden.

L. D.

Beeldhouwkunst in het Brugse. — Op 20 juni 1986 werd in de O.-L.-Vrouwekerk te Damme, in aanwezigheid van burgemeester en minister D. Coens, een publikatie voorgesteld van de hand van L. Devliegheer en R. Didier, getiteld *Dertiende-eeuwse houtsculptuur in de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Damme* (27 blz., 16 afb.).

In deze zeer verzorgde publikatie bespreken de beide auteurs acht zeldzame apostelbeelden en zes gewelfsleutels die voorbeelden zijn van de Brugse 13de-eeuwse sculptuur (ca. 1270). Het betreft een vrij homogene groep, waarschijnlijk vervaardigd in één atelier. Van de apostelbeelden zijn er slechts acht exemplaren aanwezig, waaronder Andreas, Bartholomeus, Johannes de Evangelist en Thomas (?). Door het ontbreken van bepaalde attributen konden de andere apostelbeelden niet geïdentificeerd worden. Voor andere in de muurstijlen uitgehakte beelden was in dit Damse bedehuis geen plaats. In de gewelfsleutels werden Jacobus de Mindere en Paulus voorgesteld. De overige reliëfs hebben betrekking op het leven van Maria en Christus. Het betreft de Annunciatie, de Visitatie, de Verrijzenis en het Laatste Oordeel. Dank zij deze uitgave met prachtige foto's werden thans beelden getoond die als één der oudste getuigen van onze Vlaamse sculptuur mogen gelden.

Vermits de Brugse beeldhouwer Pieter Pepers in 1985 precies tweehonderd jaar geleden overleden was, publiceerde St. Vandenberghe een uitgebreid artikel getiteld *Pieter Pepers (1730-1785). Zijn leven en zijn werk*, De Gidsenkring, Brugge, 23ste jg., nr. 5, december 1985, 47 blz., 58 afb. De auteur is uitgegaan van de in 1955 door L. Devliegheer gepubliceerde bijdrage in de tentoonstellingscatalogus *Drie Vlaamse Meesters van de XVIIIe eeuw. J. Gareminj, H. Pulinx, P. Pepers*. Op dezelfde wijze werden de gesigneerde en gedateerde, de toegeschreven en betwistbare werken van deze beeldhouwer besproken. Bij het totstandkomen van deze uitgave werden zowel oude als recente publikaties, alsmede nieuw archiefmateriaal verwerkt. Voor de eerste maal werden alle bekende of minder bekende werken van P. Pepers afgebeeld.

S. V.

Muurschilderingen — Tijdens een vooronderzoek tot restauratie in het huis Walplaats 37 te Brugge werden fragmenten van een 17de-eeuwse muurschildering ontdekt. Het gaat hier onder andere om een beschildering rondom een deuropening, met de voorstelling van een barokportaal bekroond door twee vazen. Voorts werden ook fragmenten gevonden van een trapversiering. Het onderzoek in dit 17de-eeuws gebouw dat nog tal van originele interieur-elementen blijkt te bevatten, wordt voortgezet.

Piet Swimberghe

In de Brugse Musea. — Het Stedelijk Museum voor Volkskunde heeft enkele schenkingen gekregen : het materiaal van een voormalige hoedenmakerij aan de Rozenhoedkaai, de vlag van de boldersmaatschappij «De Brugsche Vriendenkring» uit 1877, de vlag (1936), twee armbussen (1931), een stembus en een zak met loterij-jetons van «De vrienden van de Schamelen Arme».

Het Gruuthusemuseum verkreeg een bronzen vierpas met de voorstelling van de evangelist Mattheus, afkomstig uit een 15de-eeuwse grafzerk. De vierpas werd in 1984 ontdekt tijdens opgravingen bij de O.-L.-Vrouwekerk te Leffinge.

Het Lam Gods beveiligd. — Op 16 september 1986 werd het Lam Gods, het meesterwerk van de gebroeders Jan en Hubrecht van Eyck, na acht jaar discussie, plechtig «uitgeleide gedaan» in de nieuwe, tegen velerlei gevaren beveiligde «bunker» in de Doopkapel van de Sint-Baafskatedraal te Gent. Voor de doordeweekse toerist een goede oplossing : zonder gedrum kan men het veelluik aan alle kanten bekijken. De nieuwe opstelling roept bij kritisch ingestelde personen toch wel enkele vragen op. De verplaatsing uit de historische Vijdt-kerk, waar het retabel sinds 1432 opgesteld was, wordt als een noodzakelijk kwaad gevoeld. De opstelling achteraan de kerk, in een museale ruimte voorzien van kunstlicht, doet o.m. de altaarretabel-functie volledig verloren gaan. Een plaatsing in de askapel van de kooromgang zou in dat opzicht waarschijnlijk beter geweest zijn. De nieuwe opstelling laat niet toe het veelluik nu en dan te sluiten, zodat de achterkant van het retabel niet meer gezien kan worden zoals door de opdrachtgevers bedoeld ; dit wordt bijzonderlijk voor de Annuntiatie als bijzonder hinderlijk ervaren.

De volledige verbouwing kostte ca. 6 miljoen fr., grotendeels betaald door een buitenlandse financiële instelling. Ook dat hebben velen kwalijk genomen. Kunnen wij jaarlijks ons kunstpatrimonium zelf niet meer onderhouden ? Wordt dit patrimonium een te verkopen toeristisch produkt ?

Vereniging voor Industriële Archeologie en Textiel. — Het stadsbestuur van Gent — de stad Gent was eens het Manchester van het Kontinent — legde in 1976, tegemoetkomend aan de vraag naar een museum om waardevolle oude machines in onder te brengen, de basis van het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel of het M.I.A.T.. Gezien het historisch belang van de textielnijverheid in Vlaanderen en in Gent krijgt deze nijverheidstak een bijzondere aandacht. Op dit ogenblik is de administratie van het M.I.A.T. gevestigd in een herenhuis, Gewad 13, nabij het Gravensteen. Hier bevindt zich ook de wetenschappelijke bibliotheek met zowat vijfduizend boekwerken, een zeer rijke fototheek met meer dan zeventienduizend foto's en twintigduizend contactafdrukken, een knipselarchief en een dokumentatie-

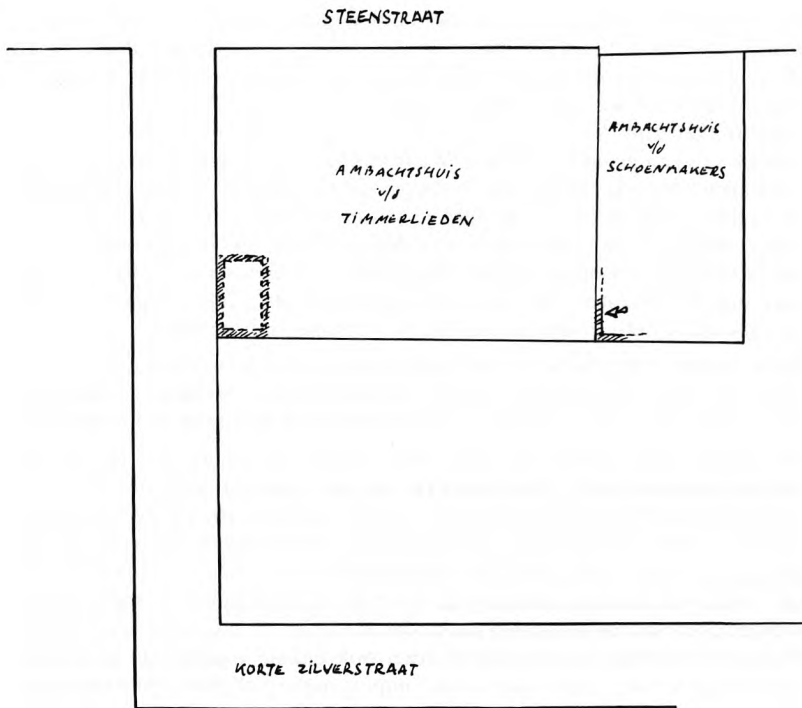
centrum met een duizendtal uitleenbare fotovergrotingen. In dit herenhuis staat tevens het pronkstuk van het M.I.A.T. opgesteld, namelijk de «mule jenny», een halfautomatische spinmachine uit het begin van de 19de eeuw. In een kleine tentoonstellingsruimte worden aspecten van de industriële archeologie edukatief belicht. Tot een echt edukatief museum voor de industriële cultuur zal het M.I.A.T. eerst kunnen uitgroeien wanneer een definitieve museumruimte ter beschikking wordt gesteld. In afwachting wordt gepoogd door het organiseren van tentoonstellingen een groot publiek voor een steeds ander facet van de industriële archeologie ontvankelijk te maken. Aan bod kwamen reeds : kinderarbeid, de gasnijverheid, de textielarbeid en de mondelinge geschiedenis, de jeneverindustrie, het dagelijks leven in de industriële periode, de ijzerarchitectuur, de ontwikkeling van de stoommachine, het belang van de industrialisatie op de hygiëne, de industrialisatie van de tuinbouw, het industriële lied, de kermis als spiegel van de industriële maatschappij. In de nabije toekomst volgen nog tentoonstellingen over de industrialisatie van het bakkerijwezen, de industriële archeologie in het algemeen, de vroegste fotografie.

Oorlogsdagboek Blankenberge. — Tussen 1962 en 1979 heeft het Genootschap voor Geschiedenis onder impuls van prof. dr. Eg. Strubbe verscheidene dagboeken betreffende de eerste wereldoorlog uitgegeven. Andere dagboeken werden eveneens ter publikatie aangeboden, maar zijn door het Bestuur niet weerhouden geworden. Het vermelden van andere uitgegeven dagboeken kan evenwel nuttig zijn. Onlangs gaf R. Boterberge in zijn boek «Blankenberge in en om de Eerste Wereldoorlog» op blz. 45-110 het oorlogsdagboek uit van soldaat Leon Marannes, dat loopt van 1 augustus 1914 tot 8 juli 1916. Marannes beschrijft nuchter het dagelijks leven bij de genie, bijzonderlijk aan het IJzerfront.

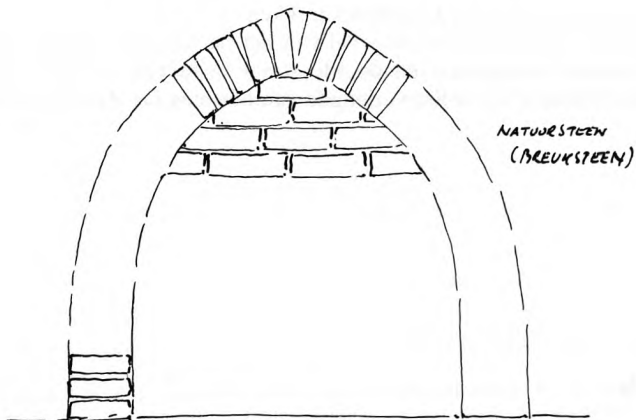
Lissewegse problemen. — Het in 1985 uitgegeven boek van J. Ballegeer «De Kerk van Lissewege, de Tempeliers, de Compagnons» zal ernstige lezers ongetwijfeld de wenkbrauwen doen fronsen. Tempeliers en Cisterciënsers, Sint-Jacobspelgrims en Compagnons, ze worden alle in een onhistorische, pseudo-wetenschappelijke pot door elkaar gemengd ; als bindmiddel is er een gegoochel met cijfers, afmetingen, verhoudingen, symboliek en tekeningen. Jammer voor het mateloze, maar nutteloze enthousiasme, maar deze «alternatieve hypothese» doet het niet.

C. D.

Vondstmeldingen te Brugge. — Tijdens graafwerken in de maanden november en december 1983 achter en in de ambachtshuizen van de Schoenmakers en Timmerlieden in de Steenstraat, kwamen muurkonstrukties van natuursteen vrij. Het betreft hier muren opgebouwd in breuksteen (Doornikse kalksteen of veldsteen).

Situering van de konstrukties in breuksteen.

Schouw in de kelder van het ambachtshuis van de Schoenmakers.

Zo steunt de achtergevel van het ambachtshuis van de Schoenmakers, waarvan de bovenbouw deels uit 1525 dateert, op een dergelijke muur. Daar de vele andere muren van de kelder bij onze komst reeds met beton bekleed waren, hebben we niet kunnen nagaan of zij eveneens in breuksteen opgetrokken zijn. Voor zover we konden nagaan was er geen spoor van de aanzet van een gewelf zichtbaar. Waarschijnlijk werd deze ruimte dan met balklagen overdekt. In het kleine stukje van de zijmuur dat nog vrij was, in de rechter-achterhoek van de kelder, was er ook nog een fragment van een haard zichtbaar. Het ging om de brandplaats. Deze was opgebouwd als een nis (spitsbogig) en opgevuld met bakstenen. Hoogstwaarschijnlijk gaat het hier om de restanten van een oud gebouw uit de 12de- 13de eeuw, dat vermoedelijk het grondplan had van het huidige ambachtshuis.

In de rechter-achterhoek van het ambachtshuis der Timmerlieden werd toen ook een kleine rechthoekige kelder, opgetrokken in breuksteen, afgebroken. Dit keldertje was afgedekt met een tongewelf, eveneens in breuksteen.

Bij graafwerken verricht in april 1986 voor het aanleggen van een nieuw telefoonkabelnet in de Hoogstraat (ter hoogte van de huizen nrs. 8 — het huis genaamd De Zeven Torens — en het huis nr. 10) en de Meestraat werden enkele belangrijke archeologische vaststellingen verricht. In de Hoogstraat werd vastgesteld dat de moederbodem zich nauwelijks 50 à 80 cm. onder het huidige straatniveau bevindt. In de onderste bewoningslaag werden geen sporen gevonden ouder dan de 13de- 14de eeuw. Naast enkele reducerend gebakken scherven werden ook enkele oxiderende gebakken scherven gevonden, maar geen ouder import materiaal. Het is niet onmogelijk dat deze zandrug oorspronkelijk nog hoger was en in de loop van de 13de eeuw afgegraven werd, waardoor ook eventuele oudere bewoningslagen eveneens verdwenen zijn. Maar gezien de beperktheid van dit onderzoek mogen we daaruit geen konklusies trekken.

Ook werd vastgesteld dat de gevel van het neogotische huis nr. 10, op de hoek van de Hoogstraat en de Meestraat, achteruit geplaatst werd. De vroegere rooilijn lag in het verlengde van het huis De Zeven Torens.

Piet Swimberghe

BOEKENSCHOUW

lopende bibliografie van de geschiedenis van het oude graafschap Vlaanderen en de provincie West-Vlaanderen 1985

door N. Geirnaert, W. Muylaert, M. Ryckaert en W. Vanderpijpen. Met de medewerking van J. De Grendele, L. Devliegheer, H. De Witte, J.-M. Duvosquel, B. Janssens de Bisthoven, H. Platelle, A. de Schietere de Lophem, J. Six, S. Vandenberghe, C. Vandenbroecke, A. Vandewalle en L. Valcke.

Voor de criteria die gevolgd werden bij de keuze zie HEM. 88 (1951) 172. We vestigen er de aandacht op dat de rubriek *Genealogie, Biografie* (I,7) nu gesplitst is in een deel *Algemeen* en *Bijzonder*. In het tweede deel van deze rubriek zijn de titels niet meer volgens de auteursnaam geklasseerd maar, in alfabetische volgorde, volgens de behandelde familienaam.

I. HULPWETENSCHAPPEN

1. Bibliografieën, Inventarissen en Catalogi

1. Andriessen J., *Literatuuroverzicht (Conspectus bibliographicus)*. - OGE., 58 (1984) 46-124 ; 59 (1985) 27-109
2. Awouters M., De Keyser I. & Vandenberghe St., *Brugge Gruuthusemuseum. Catalogus van de muziekinstrumenten*. Brugge, Stedelijke Musea, 1985, 120 blz., ill.
3. Bijnens B., *Bedevaartvaantjes*. - Bdk., 27 (1985) 11-112.
Bibliografie.
4. Boijen R., *Inventaris van het archieffonds. «Officierendossiers 1 tot 1000»*. Centrum voor militaire geschiedenis - Inventarissen 27. Brussel, Koninklijk Legermuseum, 1985, 129 blz.
5. Boijen R., *Inventaris van het archieffonds. «Officierendossiers van 1001 tot 2000»*. Centrum voor militaire geschiedenis - Inventarissen 29, Brussel, Koninklijk Legermuseum, 1985, 125 blz.
6. Debruyjn J., *Gids van de stads- en gemeentearchieven in België*. Brussel, Archief- en Bibliotheekwezen in België VZW, 1985, 2 dln. (Archief- en Bibliotheekwezen in België. Extranr. 26).
7. Dezutter W.P. & Ryckaert M. (red.), m.m.v. Debrabandere F., D'hondt J., De Witte H., Swimberghe P., Vandenberghe S., Vandewalle A., *Kroniek en korte berichten 18*. - BO., 25 (1985) 121-147.

Met o.m. Archeologische kroniek van Brugge.

8. Douchamps H. & Tefnin R., *Repertorium der oude parochieregisters in België*. Brussel, 1985, 363 blz. (Belgische Federatie voor Genealogie en Heraldiek. Bijdrage - Cahier 2).
9. Gahide R., *Inventaire des pamphlets de la Révolution Brabançonne conservés au Musée Royal de l'Armée*. Centrum voor militaire geschiedenis. - Inventarissen 26. Brussel, Koninklijk Legermuseum, 1985, 131 blz.
10. Hanssens S., *Revue d'Histoire ecclésiastique. Tables générales des tomes XXXVII (1941) à LV (1960)*. Leuven, 1984, 736 blz.
11. Kimpe W., *Het Hervé Stalpaert-Fonds*. - Arsbroek, 2 (1985) 75-87.
12. Kossmann-Putto J. & Witte E., *Historical Research in the Low Countries 1981-1983*. Leiden, E.J. Brill, 1985, 117 blz. (Bibliografische reeks van het Nederlands Historisch Genootschap, 3).
13. Lesenne M., *Répertoire bibliographique des sites et trouvailles archéologiques du Hainaut (depuis la préhistoire au VIIIe siècle après J.C.) (arrondissements d'Ath, de Mouscron et de Tournai)*. - Répertoires archéologiques, série A., XIII, Brussel 1985, XXIV-142 blz., 1 krt.
14. Liégeois A., *Repertorium van het historisch bezit van de katholieke psychiatrische instellingen in Vlaanderen*. Leuven/Amersfoort, Acco, 1984, 194 blz.
15. Maddens N., *Bibliografie 1984-85 van de geschiedenis, taal- en volkskunde in het Kortrijkse*. - LG., XXVII (1985), 319-359.
16. Maddens N., Tielemans L., van Betsbrugge G., Vandendriessche M., Vandewalle Ch., Cauwe R., *Bibliografie van de geschiedenis, taal- en volkskunde van West-Vlaanderen en de Westvlaamse gemeenten 1950-1981. Deel II : Klappers*. Kortrijk, De Leiegouw, 1985, 235 blz. (Verhandelingen uitgegeven door de Leiegouw, IX).
cfr. Boekenschouw 1983, HEm. 1984, nr. 14.
17. Marechal D., *De Brugse Schoenmakers en Timmerlieden. De Ambachten en hun Huizen, 14de-20ste eeuw*. [catalogus]. Brugge, Kredietbank, 1985.
18. *Publicaties over de Minderbroeders in de Nederlanden 1984*. - F., 40 (1985) 225-247.
19. Silversmet T., *Het verzamelde archief van Ruiselede : deel 3*. Brugge, 1984, 359 blz.
20. Top S., *Volkskundig Jaarboek 1 (1975) - 4 (1982)*. - 't Beertje 1986, Brugge 1985, 103-117.
Bibliografie van de verschenen bijdragen.
21. Trénard L., *Les grands courants actuels de l'historiographie des Pays-Bas français*. - FN., 10 (1985) 294-313.
Actualisering van een overzichtsartikel uit 1976 in hetzelfde tijdschrift.
22. Van Assche D., *Bibliografie De Franse Nederlanden 1976-1985*. - FN., 10 (1985) 353 - 415.
23. Vandepitte G., *Bibliografie van René De Keyser*. - Liber Amicorum René De Keyser, Oostkerke, 1985, 9-11.
24. Vandewalle A. m.m.v. De Groote J., D'hondt J., Vandermeersch P., *Brugse ambachten in documenten. De schoenmakers, timmerlieden en schrijnwerkers (14de-18de eeuw)*. Brugge, Gemeentebestuur, 1985, 256 blz, ill. (Brugse Geschiedbronnen, XVI).
Bevat : lijsten van ambachtsbesturen van corduaniers (1363-1793), timmerlieden (1364-1795) en schrijnwerkers (1363-1762), inschrijvingslijst van de timmerlieden (1611-1733), inventaris van het archief van de corduaniers, ambachtskeure van de corduaniers, alles voorzien van uitvoerige indices.
25. Vandromme A., *Index van 25 jaar «Ten Mandere»*. - TM., 25 (1985) 295-348.
26. Van Moerbeke T., *Chronologische lijst van de belangrijkste essays en werken van Cyriel Verschaeve omtrent het religieuze*. - Verschaeve in zijn religieuze werk. Vers. 1985. Colloquiumnummer, 167-181, ill.

27. Van Moerbeke T., *De briefwisseling van Cyriel Verschaeve bewaard in het Verschaeve-archief*. - Verschaevè in zijn religieuze werk. Vers. 1985. Colloquiumnummer, 183-235.
28. Van Rinsveld B., *Inventaire du fonds d'archives. «Belgique - Etranger. Documentation et offres diverses»*. Centrum voor militaire geschiedenis - Inventarissen 28, Brussel, Koninklijk Legermuseum, 1985, 75 blz.

Zie ook nr. 757.

2. Paleografie, Diplomatiek, Codicologie en Epigrafie

29. Geirnaert N., *Willem van Oostkerke en Egidius van Bredene. Een originele oorkonde (1228) opnieuw opgedoken*. - Liber Amicorum René De Keyser, Oostkerke, 1985, 105-108.
30. Trio P., *Een handschrift van de clericale O.L.V.-broederschap van studenten van Parijs te Ieper, bewaard in het Rijksarchief te Brugge (XIVde eeuw)*. - HEM., 122 (1985) 5-25.
31. Van Biervliet L., *Over het versnijden van de schrijffen in de 16de eeuw*. - B., 85 (1985) 283-285.
32. Van Caenegem R.C., *Het charter van graaf Gwijde van Dampierre over de Gentse rechtspraak (10 juli 1294)*. - HKCG., CL (1984) 415-436.
33. Verhulst A.E., *Kritische studie over de oorkonde van Lodewijk IV van Overzee, koning van Frankrijk, voor de Sint-Pietersabdij te Gent (20 augustus 950)*. - HKCG., CL (1984) 272-327.
34. Zwaenepoel G., *De Kalvarie uit het missaal van Diksmuide. Miniatuur van Simon Bening*. - DD., 4 (1985) 159-162, ill.

Uit het in de Eerste Wereldoorlog verdwenen altaarmissaal van 1529.

Zie ook nrs. 24, 164, 165, 381, 757.

3. Aardrijkskunde

35. Adriaenssens G., *Tweehonderd jaar Nieuwe Hazegraspolder*. - KB., 6 (1985) 27-31, krtn.
 36. Aernoudts K., *De overstromingen in de Zwinstreek, 1944*. - Liber Amicorum René De Keyser, Oostkerke, 1985, 13-16, ill.
 37. Aricx V., *Sanderus en zijn kaart van de kasselrij Kortrijk*. - B., 85 (1985) 205.
 38. Benoot J., *De recente verstedelijking van Torhout*. - JHKH., (1985), 1-15.
 39. Berings G., *Het oude land aan de rand van het vroeg-middeleeuwse overstromingsgebied van de Noordzee. Landname en grondbezit tijdens de middeleeuwen*. - HMGOG, nr. 39, (1985) 37-84, krt.
- Betreft de streek ten zuidwesten van Brugge, tot de IJzer.
40. Beuckels L., *Rond het Brugse Vrije*. - KB., 6 (1985) 14-18, krt.
 41. Burggraeve G., *Het natuurreservaat het Zwin. Een landschap in zijn ecologische samenhang*. - ML., 11 (1983) 29-34, ill.
 42. Burggraeve G., *Natuurreservaat het Zwin*. - 2000 jaar Zwinstreek, Brugge, 1985, 112-115, ill., krtn.
 43. Coornaert M., *Een bijdrage tot de historische geografie van het Westvrije*. - Westvlaamse Archaeologica, 1 (1985) 2-15.
 44. Coornaert M., *De Leiemeersen en de Zuid- of Brugse Leie*. - BO., 25 (1985) 171-178.
 45. Coornaert M., *«2000 jaar Zwinstreek» en de historische geografie*. - RP., 27 (1985) 109 - 139, ill.

N.a.v. de publikatie van het boek «2000 jaar Zwinstreek» (red. Frank Welvaert, Frieda Dierickx - Visschers. Knokke, 1985).

46. de Bersaques L., *Grenskaart tussen de kasselrijen Kortrijk en de Oudburg 1627.* - OR., 1985, heruitgave met commentaar.
Vgl. Boekenschouw 1984, nr. 41.
47. Desreumaux R., *Plans de Dunkerque à la Map Library de Londres.* - RSDHA., 19 (1985) 51-58.
48. Halbaut H. & Leman G., *Notes de géographie historique : l'habitat celtique dans l'arrondissement de Lille.* - RN., 67 (1985) 165-176.
49. Leman G., Leman P., Lefranc G., *Les oppida du Nord de la France.* - Caesarodunum, 1978, Université de Tours, 87-101.
50. Ryckaert M., *Het ontstaan van de Zwinstreek.* - 2000 jaar Zwinstreek, Brugge, 1985, 17-25, krtn., ill.
51. Vandenbussche P., *De huizen van de Ieperse Grote Markt in de 15de eeuw. Een topografische studie.* - De Ieperse Markt, een historisch fenomeen, Ieper 1985, 29-48, ill.
52. Vanneste D., *Site en situatie van de Belgische Steden.* - TGB., 154 (1985) 21-40.
Zie ook nrs. 126, 212, 292, 458, 468, 469, 470, 474.

4. Onomastiek en taalkunde

53. Beele W., *De familienaam Spinewijn.* - VS., 21 (1985) 273-274.
Ieper, Komen, Wervik.
54. Beele W., *De verspreiding van de Van-namen aan weerskanten van de taalgrens.* - Westhoek I (1984) 106-114.
55. Beele W., *De familienaam VERDONCK.* - Westhoek II (1985) 100-102.
56. Beele W., *De familienaam VRAMBOU.* - Westhoek II (1985) 141-151.
57. Blontia L., *Het dialect van Ruiselede.* - OR., 2 (1985), 99-100.
58. Claessens A., *De nieuwe grote Van Dale.* - OE., 28 (1985) 3-9.
Voorstelling nieuwe druk van het woordenboek.
59. De Bo L.L., *Westvlaamsch idioticon.* Torhout, 1984, 2 vol.
Facsimile van de uitgave van 1873.
60. Debrabandere F., *Namen van Bruggelingen. Bernard Minnebo.* - BS, 6 (1985) 3, 3.
Christen-democratisch politicus, 1867-1919.
61. Debrabandere F., *Namen van Bruggelingen. Dusauchoit.* - BS., 6 (1985) 4, 5.
62. Debrabandere F., *Namen van Bruggelingen. Filips Wielant.* - BS., 6 (1985) 2, 14.
Rechtskundige, 1440-1520.
63. Debrabandere F., *Salembien en Salembier. Rommel en Rommelaere.* - LG., XXVII (1985), 85-88.
(eigennamen)
64. Debrabandere F., *Allewaert en Allewijn. De familienaam Bevernag(i)e. De familienamen Slooven en De Sloover(e).* - LG., XXVII (1985), 213-216.
65. Debrabandere F., *De familienaam Alloserie. De familienaam Bouvaert. De familienaam Poblome.* - LG., XXVII (1985), 315-318.
66. De Flou K., *Woordenboek der toponymie van westelijk Vlaanderen, Vlaams Artesië, het land van den Hoek, de graafschappen Guines en Boulogne, en een gedeelte van het graafschap Ponthieu.* Torhout, 1984-85 (dl. 8-13).
Anastatische herdruk van de uitgave Brugge, 1928-32.
67. De Langhe J.E., *Het woord glop, globbe.* - RP., 27 (1985) 69-70.
68. Deldicq H. e.a., *Chronique patoisante.* MSHC., 15 (1985) 529-536.
Teksten in het Picardisch dialect van Komen-Waasten.
69. Devloo L., *Zantingen uit het leven van den Zeer Eerweerdighen Heer Joannes Bartholomeus Van Roo.* - B., 85 (1985) 100-101.
Over het boek van Benedictus De Pauw i.v.m. J.B. Van Roo (1716-1797), priesterfiguur uit het Ieperse, en zijn taalkundig werk.

70. Devloo L., *Een groot Willemijntje*. - B., 85 (1985) 103.
Over de betekenis van het woord «willemijntje».
71. Etienne F., *Wie weet het nog... van op Sint-Anna. Een greep uit het onuitgegeven woordenboek «Het Brugsch» van Karel De Wolf*. - Schr., 14 (1984-1985) 8, 12 ; 9, 12.
72. Favorel N., *De mansvoornamen in de «Acht Parochies» anno 1697*. - Westhoek I (1984) 27-44.
73. Ghyselbrecht A., *Het Latijn en het gebruik ervan in de parochieregisters*. - Westhoek I (1984) 50-72.
74. Huyghebaert J., *Paarwoorden van Karel Broeckaert*. - B., 85 (1985) 98-100.
75. Huysenruyt A., *Oude namen uit Kortrijkse Kasselrijrekeningen*. - VS., 21 (1985) 425-427.
76. Lanszweert W., *Enkele spreuken ontleend aan de visserij en de vissen*. - MV., 8 (1985), 662-665.
77. Lippens L., *Oude vogelnamen*. - RP., 27 (1985) 103-104.
78. Milis L., & Ryckeboer H., *Nederlandse namen voor Noordfranse toponiemen in het Frans-Vlaamse dialect*. - N., 17 (1985) 229-248.
79. Peirsegaele W., *Zedelgemse en Veldegemse familienamen die hun oorsprong vinden in voornamen*. - Zillegem, 6 (1985), 37-40 ; 75-80 ; 153-159.
80. Peperstraete J., *Oude Vleterse taalschat*. - VI. 7 (1985) I, 23-25 ; 3, 6-8.
81. Soete J. (†) en Debrabandere F., *Van de winter en de zomer*. - LG., XXVII (1985), 207-212.
Kortrijks i.v.m. deze jaargetijden.
82. Vandenberghe H., *Elementaire toponymie van Poperinge*. - Westhoek II (1985) 160-166.
83. Van Iseghem J., *Tienke da't mis is*. - B., 85 (1985) 205.
84. Van Iseghem J., *Bij een jeugdherinnering van Gezelle. Piro te Brugge ?*. - B., 85 (1985) 269-270.
Over de betekenis van het woord «Piro» in een jeugdvers van Gezelle.
85. Van Overstraeten J., *Wat betekent mijn familienaam ?* - VS. 21 (1985) 36-38, 88-90, 180-182, 215-217, 289-292, 370-373, 404-406, 462-464, 512-514, 536-538.
Vervolg op Boekenschouw over 1984, nr. 70.
86. Verfaillie L., *De Alfred Henno à François Vandorpe : cent ans de textes et de chansons patoises à Mouscron*. - MSHM., 7-1 (1985) 3-326.
87. Verheye S., *Ieperse woordjes en uitdrukkingen*. - IK., 21 (1985) 29-32.
Vervolg op IK., 20 (1984) 85-90 (Boekenschouw 1984, nr. 71).
88. Verrept S., *De ANS, een boek om van te houden én om te lezen*. - Streven, 52, (1985) 558-561.
Voorstelling van de Algemene Nederlandse Spraakkunst.
- Zie ook nrs. 126, 201, 380, 417, 483.

5. Archeologie

89. Blicq G., *Les fouilles de l'îlot des Tanneurs à Lille*. - RN., 67 (1985) 121-140.
90. Bourgeois J., *Le village gallo-romain de Ploegsteert (Comines-Warneton, Prov. de Hainaut) : un bilan provisoire*. - Les recherches archéologiques en Hainaut occidental. Bilan 1978-1983, Ath, 1985, 71-100.
91. Bourgeois J., *Atelier (?) Médiéval (Fin XIe - Début XIIIe s.) à Ploegsteert (Ht.)*. - Archaeologia Mediaevalis 8. Abstuwoning van Dielegem (Jette) 15-16/3/1985, Jette, 1985, 90-91.
92. Bourgeois J., De Simpel Fr., *L'archéologie à Comines-Warneton en 1984-1985*. - MSHC., 15 (1985) 525-528.
93. Brausch V., *Six siècles d'occupation et de travaux au château des comtes [de Mouscron]*. - MSHM., 7-2 (1985) 27-114.

94. Cabal M. & Thoen H., *L'industrie du sel à Ardres à l'époque romaine*, - RN., 67 (1985) 193-206.
95. Cools E., *De Romeinse kustverdediging van maritiem Vlaanderen. Werkhypothesen voor een systematische prospectie*. - Westvlaamse Archaeologica, 1 (1985) 16-27.
96. Crombé Ph., *Een (vroeg)-neolithische kuil te Kerkhove (W.-Vl.)*. - Archeologie, (1985) 16.
97. De Belie A. (red.), *Middeleeuwse tegelvloeren in confrontatie met schilderijen van de Vlaamse Primitieven*. Catalogus van de tentoonstelling van 3 februari tot en met 3 maart 1985. Stadhuis. Sint-Niklaas. - Vobov-info, 17 (1985), 48 blz., ill.
98. De Béthune E., Ooghe R., Despriet Ph., De Paep R., Seys A. en Calmeyn R., *De Kortrijkse leprozerij (1233-1944)*. Kortrijk, 1985, 80 p., ill. (= Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen, nr. 11).
99. De Ceunynck R. & Verbruggen C., *Over de oorsprong van de kultuurplanten in Vlaanderen*. - Vobov-info, 18-19 (1985) 7-15.
100. De Cock S., *Kooigem (W.-Vl.) : ijzertijdsporen*. - Archeologie, (1985) 104.
101. De Cock S. & Rogge M., *Zerkegem - Jabbeke (W.-Vl.)*. - Archeologie, (1985) 92-93.
Romeinse en vroeg-middeleeuwse sporen.
102. De Cock S. & Rogge M., *Kerkhove (W.-Vl.) : brandrestengraf*. - Archeologie, (1985) 112.
103. De Cock S., Rogge M. & V(an) D(oorselaer) A. *Kerkhove (W.-Vl.)*. - Archeologie, (1985) 89.
Sporen uit het Neolithicum, IJzertijd en vnl. de Gallo-Romeinse periode.
104. Dejonckheere M., *Opgravingen in de Sint-Amatuskerk te Oostvleteren, situering van enkele losse vondsten*. - Vl. 7 (1985) 3, 12-23, ill.
Opgravingen in 1979 en 1980.
105. Delbecq D., *A propos des jardins et fossés du château des comtes à Mouscron aux XVIIe et XVIIIe siècles*. - MSHM., 7-2 (1985) 179-199.
106. Delcourt A. & Rommelaere J., *Ursel (Knesselare) (O.-Vl.) : brandrestengraven*. - Archeologie, (1985) 113.
107. De Meulemeester J., *Aardige monumenten*. - M&L, 4 (1985) afl. 3, blz. 24-31.
Over middeleeuwse aarden monumenten.
108. D(e) M(eulemeester) J. & De Smet M., *De Augustijnenabdij te Zonnebeke (W.-Vl.)*. - Archeologie, (1985) 141-142.
109. D(e) M(eulemeester) J. & Houbaert I., *De kerk van de O.L.Vrouw ten Duinenabdij te Koksijde (W.-Vl.)*. - Archeologie, (1985) 147.
110. De Meulemeester J. & Termote J., *Terreinverkennde opgraving te Damme (W.-Vl.)*. - Archaeologia Mediaevalis 8. Abtswoning van Dielegem (Jette) 15-16/3/1985, Jette, 1985, 66-67.
111. D(e) M(eulemeester) J. & Vanthournout C., *De Hoge Andjoen-motte te Werken (W.-Vl.)*. - Archeologie, (1985) 142-143.
112. De Meulemeester J. & Vanthournout C., *Het voorhof van de Hoge Andjoen-motte te Werken (W.-Vl.)*. Archaeologia Mediaevalis 8. Abtswoning van Dielegem (Jette) 15-16/3/1985, Jette, 1985, 25-27.
113. Despriet Ph., *Het Goed te Priems in Oostrozebeke (W.-Vl.)*. - RT., 16 (1985) 1, 2-26, 12 figg.
114. Despriet Ph., *Het kasteel van Moorseele (W.-Vl.)*. - Archaeologia Mediaevalis 8. Abtswoning van Dielegem (Jette) 15-16/3/1985, Jette, 1985, 27-28.
115. Despriet Ph., *De Sint-Amandus en Sint-Blasiuskerk in Waregem (W.-Vl.)*. - Archaeologia Mediaevalis 8. Abtswoning van Dielegem (Jette) 15-16/3/1985, Jette, 1985, 49-50.
116. Despriet Ph., *Waregemse Archeologica*. - JGOKW., 13 (1985) 123-139.

117. De Witte H., *Stadsarcheologisch onderzoek te Brugge 1984 (W.-VI.)*. - *Archaeologia Mediaevalis* 8. Abtswoning van Dielegem (Jette) 15-16/3/1985, Jette, 1985, 68-70.
118. De Witte H., *Aanwinsten archeologie*. - Jaarboek 1983-1984, Brugge, Stedelijke Musea, Brugge, 1985, 42-43, 1 ill.
119. De Witte H., *Archeologisch Jaarrapport 1983-1984*. - Jaarboek 1983-1984, Brugge, Stedelijke Musea, Brugge, 1985, 158-182, ill.
120. *Les enduits peints gallo-romains dans le nord de la France. Actes du colloque de Valenciennes*. - RN., 67 (1985) 7-100.
121. Goderis J., *Recente Middeleeuwse bodemvondsten uit de stadskern van Roeselare en uit de nabijheid van de oude Mandelbedding*. - *Westvlaamse Archaeologica*, 1 (1985) 28-36.
122. Hanoune R. & Muller A., *Recherches archéologiques à Cassel (Nord)*. - RN., 67 (1985) 177-188.
123. Hillewaert B., *Oostkerke (W.-VI.) : het verdwenen stadje Monnikerede*. - *Archeologie*, (1985) 118.
124. Hillewaert B. & Hollevoet Y., *Vondsten bij infrastructuurwerken te Dudzele (W.-VI.)*. - *Archeologie*, (1985) 94-95.
125. Hillewaert B., *Zuienkerke (W.-VI.) : laat- en post-middeleeuws aardewerk*. *Archeologie*, (1985) 122-123.
126. Hillewaert B., *Verdwenen bewoning te Michem*. - *Liber Amicorum René De Keyser, Oostkerke*, 1985, 109-122, krtn, ill.
127. Hollevoet Y., *Zerkegem - Jabbeke (W.-VI.)*. - *Archeologie*, (1985) 93.
i.v.m. Romeinse waterput.
128. Hollevoet Y., *Oudenburg (W.-VI.) : Noordfrans hoogversierd aardewerk*. - *Archeologie*, (1985) 122.
129. Laleman M.-C., Raveschot P. & Swimberghe P., *Gent (O.-VI.) : stadsarcheologisch onderzoek*. - *Archeologie*, (1985) 14-15.
130. Laleman M.-C. & Raveschot P., *Gent (O.-VI.) : stadsarcheologisch onderzoek*. - *Archeologie*, (1985) 114-115.
131. Laleman M.C. & Raveschot P., *Stadsarcheologisch onderzoek in Gent (O.-VI.)*. - *Archaeologia Mediaevalis* 8. Abtswoning van Dielegem (Jette) 15-16/3/1985, Jette, 1985, 72-73.
132. Leman P., *Cassel, chef-lieu des Ménapiens : état de la question*. - *Les villes de la Gaule Belgique au Haut-Empire. Revue Archéologique de Picardie*, nr. 3-4 (1984) 139-147.
133. Leman P., *Circonscription du Nord-Pas-de-Calais (Informations archéologiques)*. - *Gallia préhistoire*, 27 (1984) 375-384.
134. Raveschot P., *Vondsten uit de Merovingische periode in Gent (O.-VI.)*. *Archaeologia Mediaevalis* 8. Abtswoning van Dielegem (Jette) 15-16/3/1985, Jette, 1985, 6-7.
135. Raveschot P., *Spaanse Majolica in Gent (O.-VI.)*. *Archaeologia Mediaevalis* 8. Abtswoning van Dielegem (Jette) 15-16/3/1985, Jette, 1985, 7-8.
136. Rommelaere J., Semey J., Vandermoere N., Vanmoerkerke J. en Verlot M., *Het archeologisch onderzoek in het Meetjesland 1981-1984*. - *AM*. 36 (1985) 230-237.
137. Rousseau X., *Les fouilles de l'église Saint-Etienne à Lille*. - RN., 67 (1985) 141-150.
138. Ryheul J., *Twee archeologische sites te Aatrijke*. - *DJ.*, 8 (1985) 35, 75-78
139. Ryheul J., *De Kroonhoek en de Kezelberg, twee archeologische sites langs de Diksmuidse Heirweg te Zedelgem*. - *Zilleghem*, 6 (1984) 95-106.
140. Semey J. & Vanmoerkerke J., *Luchtfotografische prospectie*. *Archeologie*, (1985) 8-9.
i.v.m. Maldegem (Romeins versterkt site), Waregem, regio Kortrijk enz.

141. Semey J. & Vanmoerkerke J., *Luchtfotografie*. - Archeologie, (1985) 85.
o.m. vondsten te Ursel.
 142. Strobbe M., Adriaenssens G., Vogelaers D., *De betekenis van het site van het Isabellafort*. - 2000 jaar Zwinstreek, Brugge, 1985, 116-122, krtn., ill.
 143. Swimberghe P., *Rijk huisraad gevonden in de Zilverstraat te Brugge in 1983*. - Jaarboek 1983-1984, Brugge, Stedelijk Musea, Brugge 1985, 183-201, ill.
 144. Termote J., *Houthulst (W.-VI.) : gepolijste bijl.* - Archeologie, (1985) 18.
 145. Termote J., *Adinkerke (W.-VI.) : vroegmiddeleeuwse mantelspeld*. - Archeologie, (1985) 28.
 146. Termote J., *Koksijde (W.-VI.) : laat-middeleeuwse begraafplaats*. - Archeologie, (1985) 30.
 147. Termote J., *Veurne (W.-VI.) : stadsarcheologisch onderzoek*. - Archeologie, (1985) 115-116.
 148. Termote J., *Het archeologisch onderzoek in de Westhoek in 1983-84*. - Wavoverichten. Orgaan van de Werkgroep Archeologie voor Veurne en omstreken, 4, nr. 4, december (1984) 3-18, 7 ill.
 149. Termote J. & Descheemaeker D., *Veurne - Beoosterpoort (W.-VI.) : 12^e eeuwse nederzettingssporen*. - Archeologie, (1985) 117.
 150. Termote J. & Vancouillie E., *Wulpen (W.-VI.) : baksteenbakkerij van de Allaertshuizen*. - Archeologie, (1985) 119.
 151. Termote J., *Het archeologisch onderzoek van het verdwenen vissersdorp Nieuwe Yde (Oostduinkerke)*. - MV. 7 (1984), 479-484, krtn.
 152. Termote J., *Laat-Middeleeuwse importkeramiek uit Scarborough (Yorkshire) te Nieuwe Yde (Oostduinkerke)*. - MV. 7 (1984), 528-530, ill.
 153. Termote J., *Laat-Middeleeuwse keramiek uit de Saintonge te Oostduinkerke*. - MV., 8 (1985), 626, 631, ill.
 154. Thoen H., *Handelsbetrekkingen in de Romeinse tijd in onze gewesten*. - Vobov-info, 18-19 (1985) 45-49.
Onder meer i.v.m. Brugge en De Panne
 155. Thoen H. & Vandermoere N., *Maldegem (O.-VI.) : Romeins versterkt site*. - Archeologie, (1985) 108-109.
 156. Trimpe Burger J.A., *De pre- en protohistorie van de Zwinstreek*. - 2000 jaar Zwinstreek, Brugge, 1985, 8-16, ill., krtn.
 157. Vandenberghhe St. & Ypey J., *Une épée de la fin du XVe siècle découverte à Comines vers 1865, aujourd'hui au Musée Gruuthuse à Bruges*. - MSHC., 15 (1985) 55-60
 158. Vandenberghhe St., *Een pelgrimsbeeldje uit Santiago de Compostella te Brugge*. - BO., 25 (1985) 113-115, ill.
 159. Vandenberghhe St., *Een Chinees Guanyin-idooltje opgegraven te Zandvoorde*. - BO., 25 (1985) 165-170, ill.
 160. Van Eenoooghe D., *Archeologisch onderzoek van de kerk van Leffinge (W.-VI.)*. - Archaeologia Mediaevalis 8. Abtswoning van Dielegem (Jette) 15-16/3/1985, Jette, 1985, 50-52.
 161. Vanmoerkerke J. & Van Vlaenderen L., *De verspreiding van het wommersomkwartsiet in West-België in het mesolithicum*. - Vobov-info, 18-19 (1985) 1-6.
 162. Van Neer W., *Het grafveld van de Duinenabdij te Koksijde (W.-VI.)*. - Archaeologia Mediaevalis 8. Abtswoning van Dielegem (Jette) 15-16/3/1985, Jette, 1985, 22-24.
 163. Verhaeghe F., *Middeleeuws pottenbakkersafval te Ichtegem (W.-VI.)*. - Archeologie, (1985) 116-117.
- Zie ook nrs. 13, 49, 461.

6. Numismatiek, Metrologie, Sigillografie, Heraldiek, Iconografie, Chronologie

164. Büttner F.O., *Ikongraphisches Eigengut der Randzier in spätmittelalterlichen Handschriften. Inhalte und Programme.* - Scriptorium, 39 (1985) 197-233, pl. 19-23.
Gaat uitvoerig in op randversiering in de Vlaamse miniatuurkunst.
165. Duvosquel Jean-Marie, *Un sceau de l'évêque de Tournai Guy de Boulogne appendu à une charte de 1317 pour l'hôpital de Comines.* - MSHC., 15 (1985) 35-42.
166. Duvosquel J.-M. (o.l.v.), Berger R., Jacquet Ph., Jacquet-Ladrier Fr., Minnen B., *Albums de Croij - Bezittingen der Croij's in Brabant, Vlaanderen, Artesië en het Naams.* Brussel, Gemeentekrediet van België, 1985, 305 blz.
Betreft de streek van Komen, Rijsel en Kortrijk.
167. Duvosquel J.-M. (o.l.v.), Lesage Chr., Lottin Al., *Albums de Croij*, 12 : *Châtellenies de Lille, Douai, Orchies*, dl I, Brussel, Gemeentekrediet van België, 1985, 232 blz.
168. *Heraldisch College. Geregistreerde familiewapens.* VS., 21 (1985) blz. 209 : Meirhaeghe (Ingelmunster) ; blz. 212 : Casteleyn (Kortrijk-Bissegem) ; blz. 365 : Pil (Alveringem-Oostende) ; blz. 367 : Nolf (Ingelmunster) ; blz. 369 : Vermander (Veurne).
169. Nightingale P., *The evolution of weight standards and the creation of new monetary and commercial links in Northern Europe from the tenth century to the twelfth century.* - EHR., 38 (1985) 192-209.
170. V(an) A(cker) L., *Styl van placaten, 1576.* - B., 85 (1985) 373.
171. Van Gansbeke-Grothausen M., *La collection numismatique Karel Loppens au Musée de l'abbaye des Dunes à Coxyde.* - De Duinen, 15 (1985) 59-75.
172. Van Houdt S. en Decorte P., *Door de lens van Alfons Léger.* - SOCW., 4 (1985), 125-141.
Foto's gemaakt door Alfons Léger (1883-1971) in Wervik in 1914-1918 en periode van de wederopbouw.
173. Viaene-Awouters L., *Zegelbeschrijving en wapenkunde van de Belgische Gemeenten.* - TGB., 150 (1984) 261-268.
Dit artikel betreft o.a. Stavele, Westende, Proven en Oostende, Dendermonde.
174. Warlop E. en Mestdagh M., *Heraldische beschrijving van de wapenschilden van het kasteel van Wijnendale.* - JHKH., (1985), KvW 1-14, ill.

Zie ook nr. 370.

7. Genealogie, Biografie

7.1. Algemeen

175. Aubert R., m.m.v. Hendrickx J.P. en Sosson J.P. (red.), *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, dl. XXI, fasc. 120-122, Parijs, 1985.
Bevat artikelen over : Gislebert, abt van Enname (1164-1176) (R. Aubert), Gislebert van Sint-Amand (+1095) (G. Michiels), Glorieux, Etienne-Modeste, stichter van congregaties (1802-1872) (R. Aubert), Glorieux, Louis, theoreticus en publicist van het Stevenisme (1784-1854) (L. Preneel), de H. Godelieve (ca. 1070) (N. Huyghebaert), Raso Goetghebuier, abt van Drongen (+1490) (N.J. Weyns), Goethals A., kroniekschrijver en kloosterling in Brugge, Sint-Andries en Genadedal (16de eeuw) (N. Huyghebaert), Goethals, Henri, secretaris van de hertogen van Bourgondië (1359-1413) (J. Pycke).

176. Bonneure F., Schepens J., Seys R., van der Hoeven J., Vercammen J., Vanslebrouck M., *Lexicon van Westvlaamse schrijvers*. DI 1. Torhout, Vereniging van Westvlaamse schrijvers, 1984, 99 blz.
177. Bonneure F., Schepens J., Seys R., van der Hoeven J., Vanslebrouck M., *Lexicon van Westvlaamse schrijvers*. DI 2. Torhout, Vereniging van Westvlaamse schrijvers, 1985, 100 blz.
178. Hardeman M., *Lichamelijk en geestelijk maagschap*. - Westhoek, I (1984) 45-49.
179. Huysentruyt A., *Verwarring stichtende akten in verband met overlijdens*. - VS., 21 (1985) 298-302.
180. Janssens de Bisthoven B., *De Leyn's biografieën in twee registers van Sint-Salvators*. - HEM., 122 (1985) 241-243.

7.2. Bijzonder. Alfabetisch volgens de behandelde familienaam.

181. Boone M., Danneel M., Geirnaert N., *Pieter IV Adornes (1460-ca. 1496) : een Brugs patriciër in Gent*. - HMGOG., n.r., 39 (1985) 123-147.
182. Van den Abeele A., *Isidore Alleweireldt en de negentiende-eeuwse architectuur in Brugge. I. Familiegiedenis en levensloop*. - BO., 25 (1985) 179-199, ill.
183. Noterdaeme A., *Drie generaties suikerbakkers te Woesten*. - VI., 7 (1985) 4, 17-20, ill.
Het geslacht Ameel in Woesten vanaf 1910.
184. Derolez J., *Gelegenheidsvondst : Kende hij zijn eigen leeftijd niet ?* - VS., 21 (1985) 570-571.
Ivo Bagin te Rumbeke, 1790.
185. Lowyck A., *Joannes-Baptiste Blankaert : een van de oudste genealogen uit de Westhoek van de Nederlanden-in-Frankrijk*. - Westhoek, II (1985) 152-159.
186. Van den Abeele A., *De Brugse drukkers Bogaert*. - Enkele biografische toetsen. - B., 85 (1985) 47-74.
187. Boone R., *Jean-Baptiste Boone S.J. : Apostel van Brussel*. - Westhoek, II (1985) 143-151.
188. Gyselen G., *De Haagse schilder Johannes Bosboom te Diksmuide ca. 1837*. - B., 85 (1985) 371-373, ill.
189. Decock E., *Jan Breydel, grootvader van Elisabeth van Aertrycke*. - DJ., 8 (1985) 34, 29-43
190. Dereckx P., *Kwartierstraat 16. Em. Butaye*. - Westhoek, I (1984) 73.
191. Top St., *Ter nagedachtenis van Magda Cafmeyer (10.9.1899-11.2.1983)*. 't Beertje 1986, Brugge 1985, 3-5.
192. Huyghebaert J., *Meester Cateeuw van Izegem, Waasmunster en Waarschoot*. - B., 85 (1985) 94.
193. Declerck H., *August Constandt : de laatste vooroorlogse burgemeester van Pervijze*. - DD., 4 (1985) 26-43.
Bedoeld is vóór de Eerste Wereldoorlog.
194. Hollevoet F., *Het Goed ter Hoyen en de familie Coucke (1728-1888) in Markegem*. - RT., 16 (1985) 2, 53-104, ill.
195. Hooghe M., *Benoit Danneel. Burgemeester van Kortrijk 1855-1864*. - LG., XXVII (1985) 3-4, 299-307.
196. Messiaen M., *Albert Dawyndt 70. Heemkundige*. - BdK., 27 (1985) 6, 1-52, ill.
197. Demarest H., *Constant De Bal. Nog een christen-democraat aan het woord*. - Schr., 15 (1985-1986) 1-2, 9-12 ; 3-4, 10-12 ; 5, 10-12, ill.
198. Schouteet A., *Jan de Beaufermé, pastoor van Oostkerke, 1616-1620*. - Liber Amicorum René De Keyser, Oostkerke 1985, 131-132.
199. Claerhout Fl., *Bij een eeuwfeest... Deken De Bo, vader van het «Westvlaamsch Idioticon» (1826-1885)*. - BS., 6 (1985) 3, 16, ill.
200. Drouwere M., Ducatteeuw Et., *De Bevernaar Leonard Lodewijk De Bo*. - JGOKW., 13 (1985) 11-89.

201. (Debrouwere M. en Ducateeuw Et.), *Leven en werk van Deken De Bo (1826-1885)*. - AdS., 15 (1985) 3, 2-39, ill.
202. Huyghebaert J., *Marktanger Jan de Busscher (1750-1827) en zijn weerklank*. - 't Beertje 1986, Brugge 1985, 6-13.
203. Decaestecker J., *Georges Declercq - priester-dichter Djoos Utendoale*. - Westhoek, I (1984) 76-77.
204. Decaestecker J., Dereckx P., De Lille Karel M., *Kwartierstraat 32 G. Declercq*. - Westhoek, I (1984) 78-83.
205. Dufournet J., *Philippe de Commynes et l'Espagne*. - MSHC., 15 (1985) 43-55.
206. *Liber Amicorum René De Keyser*. Oostkerke, Heemkring Sint-Guthago, 1985, 206 blz., ill.
207. Rau J., *Biografie (van René De Keyser)*. - Liber Amicorum René De Keyser, Oostkerke, 1985, 7-8.
208. Van den Abeele A., *De Brugse drukkers Amand Delplace-Beernaert en Modest Delplace*. - B., 85 (1985) 131-144.
209. Naert U., *Afkomst en persoonlijkheid van Baron August de Maere*. - DJ., 8 (1985) 33, 12-19.
210. Van de Perre R., *André Demedts*. Antwerpen, Stichting Mercator-Plantijn, 1984, 500 blz., ill.
211. Blondeau R.-A., *Lijfarts van de verbannen Karel X van Frankrijk. Het bewogen leven van Dr. Aloysius Demey (1794-1870)*. - Ijzb., 15 (1985) 369-370, ill.; 385-386; ill.; 411-412, 416, ill.
Slagerszoon uit Roesbrugge.
212. Arickx V., *Pastoor-deken de Mol uit Tielt, ook kartograaf*. - B., 85 (1985) 187.
213. de Kerchove d'Ousselghem Bn., *Irma de Neve de Roden, 1839-1914*. - P., N° 238 (1985) 242-249.
214. Vandenberghe R., *Les funérailles et l'inhumation de messire Balthazar d'Ennetières à Mouscron le 31 janvier 1817 d'après les comptes du receveur F.J. Holvoet*. - MSHC., 7 (1985) 211-212.
215. Coussement Ph., *Nieuwe gegevens omtrent kapitein A. Denys*. - VS., 21 (1985) 337-349.
216. Lowyck Ant., *Nikolaas de Roovere, de laatste Duinheer en de Bezittingen van ter Doest*. - Liber Amicorum René De Keyser, Oostkerke, 1985, 123-130, ill.
217. De Brouwere J., *Les De Sorgher, bélandriers à Ostende*. - P., N° 240 (1985) 407-419, ill.
218. Gyot G., *La famille de Villegas en Belgique*. - MGN., 40 (1985) 3-36, 101-109, 179-206, 260-279, 357-383, 431-470, ill.
Vervolg op Boekenschouw over 1984, nr. 203.
219. Rotsaert K., *Henri Dutoit uit Moorsele, wonderdokter en lijsttrekker van de Daensisten*. - B., 85 (1985) 388-397.
220. De Baere P.C., *Joe English, een Vlaams kunstenaar*. - BS., 6 (1985) 4, 14, ill.
Schilder, 1882-1918.
221. Schouteet A., *Marcus Gerards, zestiende-eeuws schilder en graveur*, Brugge, Kon. Gidsenbond, 1985, 86 blz., ill.
222. Strosse J. (naar een tekst van), *Fred Germonprez... 70 jaar*. - CUR., 20 (1985) 2-4, ill.
Biografie van journalist en schrijver.
223. Schouteet A., *Jaargeld voor verdienstelijke Bruggelingen, 15de en 16de eeuw. Collard Ghyselin, 1550*. - B., 85 (1985) 291-193.
Levenslang pensioen wegens uitzonderlijke diensten, toegekend door het Brugse stadsbestuur.
224. Dorment R., *Alfred Gilbert*. London and Newhaven, Yale University Press, 1985, 350 blz., ill.
Biografie van de grote Britse beeldhouwer (1854-1934) die van 1901 tot 1924 in Brugge woonde en werkte.

Boekenschouw

225. Pollet J., *De laatste jaren van Pastoor Bernardus Gillis (1775-1799)*. - Zilleghem, 6 (1985) 83-89.
226. Huyghebaert J., *Lied van Constant Duvillers op vraag van Stefaan Modest Glorieux*. - B., 85 (1985) 340-342.
Gelegenheidslied voor het gouden huwelijksjubileum van de ouders van priester Glorieux (1802-1872), stichter der Congregatie der Broeders van Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes.
227. Duverger E., *Drie documenten in verband met Hubertus Goltzius*. - B., 85 (1985) 91-94.
228. Beyen J., *Driemaal Apolonius Goosen te Adinkerke*. - VS., 21 (1985) 249-250.
229. Van Belle J., *Een Bruggeling-buiten-Brugge : Agnes C. Boudry-Hosten. Van jeugdhervormingen naar poëtisch realisme*. - BS., 6 (1985) 1, 16, ill.
Schilderes.
230. Naert U., *Aantrijke parochieschrijver Timotheus Huijsseune (1712-1801)*. - DJ., 8 (1985) 35, 95-96.
231. Mattelaer B., *Jozef Impe 1882-1960. Kortrijks apotheker en volksdichter*. - LG., XXVII (1985) 2, 173-180.
232. Gerits J., *In memoriam Willem Impe, stichter-voorzitter van Heemkring «Aan de Schreve» (1907-1984)*. - OH., 39 (1985) 109-110.
233. R. Verbanck, *Zegher Jansoone*. - JHC., (1985) 3-17.
234. Bonaert A., *Les Keingiaert seigneurs de Denterghem et Gheluelvlt*. Brussel, 1983. (Receuil généalogique et héraldique du Parchemin, XXXIII), ill.
235. Noterdaeme A., *Een Woestenaar in koloniale dienst*. - VI., 7 (1985) 1, 3-7, ill.
Gaston Kortten (1887-1969), in het voormalige Belgisch-Kongo.
236. Bonaert A., *Les Kyndt, de Rubrouck à Ypres 1507-1688*. - P., N° 239 (1985) 310-328, ill.
237. Van den Abeele A., *Drukkerscompagnon Florent Lagravière : de medewerker van priester Benoit Beeckman*. - B., 85 (1985) 414-416.
238. Bonaert A., *Fragment généalogique Lamoot*. - P., N° 237 (1985) 195-198.
239. (Goussey A.R.), *Henri Lejeune, molenbouwer te Westvleteren*. - VI., 7 (1985) 2, 26-28, foto.
Westvleteren, 1892-1965.
240. Vanbossele J., *André Leleu, een onbekende Kortrijkzaan*. - CUR., 20 (1985) 5-10, ill.
RAF-navigator in W.O. II.
241. de Launois J., *De Belgis Illustribus : les quartiers d'ascendance de Géo Libbrecht 1891-1976*. - MGN., 40 (1985) 471-473.
242. Van Belle J., *Een Bruggeling-buiten-Brugge. Mgr. Prof. dr. Guido Maertens, Rector van de Campus Kortrijk van de K.U.L.* - BS., 6 (1985) 4, 16, ill.
243. Beyen J., *Romance à Zuydcoote ?* - Westhoek, I (1984) 15-18.
Fam. Matsaert.
244. Bonaert A., *Fragment généalogique Moenin*. - P., N° 238 (1985) 250-255.
245. Dewitte A., *Thomas More + 1535. A man for all seasons (Whittinton, 1520)*. - BS., 6 (1985) 3, 3, ill.
246. Rotsaert K., *Petrus Naert. Borstelfabrikant en daensistisch pionier te Sint-Michiels-Brugge (1855-1940)*. - BO., 25 (1985) 225-230, ill.
247. *Jean-Emile Oosterlynck is 70 jaar geworden*. - CUR., 20 (1985) 53-56, ill.
Biografie in de vorm van vraaggesprek over deze kunstschilder.
248. Verbrugge J., *De schoenfabriek «La Merveille» van G. Pannemaeker in volle werking. Georges Pannemaeker (1885-1962)*. - RT., 16 (1985) 4, 158-186.
249. Ballegeer J., *Jean-Parmentier, Schilder van de stilte*. - Liber Amicorum René De Keyser, Oostkerke, 1985, 17-42, ill.
250. Van Belle J., *Een Bruggeling-buiten-Brugge. Prof. Georges Patfoort. Het wonderde verhaal van een ontluikende kunstbloem*. - BS., 6 (1985) 2, 16, ill.
Specialist in bouwtechnologie.

251. Coussé R. en Boudry M., *De Familie Pattyn of de Pattin*. - IK., 21 (1985) 13-28, ill.
 Eertijds gevestigd in Langemark. Vervolg op IK., 20 (1984) 97-128 (Boekenschouw 1984, nr. 167).
252. Peene W., *Onze Kwartierstaat : Leon Peene, Doctor Germaanse Philologie, ° Leffinge 22.12.1912, † Leuven 12.4.1981*. - VS., 21 (1985) 29-35, ill.
253. Fontier J., *Luc Peire*. Tielt/Weesp, Lannoo, 1984, 200 blz., ill.
254. Gerits J., *Jozef Penninck 60*. - OH., 39 (1985) 24-25, ill.
255. (Beuckels, L.) *Pieters Pepers, 1730-1785*. - KB., 6 (1985) 128-152, ill.
256. Vandenberghe S., *Pieters Pepers (1730-1785), zijn leven en zijn werk*. - GiK., 23 (1985) 5, 2-47, ill. Met een woord vooraf door L. Devliegheer.
257. Vandoorne A., *Twee Westvlaamse cultuurdragers : Hendrik Persijn en Lodewijk Scharpé*. - RT., 16 (1985) 1, 31-44.
258. van der Wiele G., *In memoriam Herman Roelstrate*. - CUR., 20 (1985) 80-81, ill. Musicus, 1925-1985.
259. De Bruyne M., *Albrecht Rodenbach : heemkundige*. - R., 15 (1983-84) 5-15.
260. Gyselen G., *Zoeken naar landgoederen van Rubens in het Ieperse*. - B., 85 (1985) 398-401.
261. J.D.W., *Enkele inlichtingen over Pierre-Jacques Scourion. Een overgewaaid Fransman wordt een zeer verdienstelijk Bruggeling !* - KB., 6 (1985) 22-23.
 ° Boulogne 1767 ; † Brugge 1838 ; Stadssecretaris te Brugge in de Franse en Hollandse tijd.
262. De Bleeker A., *Meester Theodoor Sevens van Lapscheure*. - RP., 27 (1985) 71-81.
263. Valcke L., *Ferdinand Augustijn Snellaert - van armen huize ben ik «niet»*. - HEM., 122 (1985) 117-127.
264. Stevens H., *Leven en werk van Hervé Stalpaert*. - Arsbroek, 2 (1985) 5-7.
265. Dewitte A., *Simon Stevin en 400 jaar tiendelige breuken*. - BS., 6 (1985) 1, 5, ill.
266. Vlamynck J., *Eerwaarde Heer Henri Syoen*. - DD., 4 (1985) 11-22, ill. ; 68-70 ; 84-89, ill.
 Woumenaar (1870-1941) ; pastoor van «Our Lady of Sorrows» in Detroit.
267. Germonprez Fr., *Boudewijn Tayaert en zoon, burgemeester in de 17de eeuw*. - CUR., 20 (1985) 37-38, ill.
 Te Kortrijk.
268. Pollet J., *Pastoor Oliverius Tratsaert (1658-1673)*. - Zilleghem, 5 (1984) 43-55.
 In Zedelgem.
269. Duyck René, *Philip Utenbroeke, een vergeten Brugse dichter*. - BS., 6 (1985) 2, 7, ill.
 ° Tweede helft 13de eeuw, † vóór 1315.
270. *In herinnering Maurits Van Coppenolle (1910-1955)*. HBBO., 16 (1985) 44-45, ill.
271. Vanden Bussche L.B., *Promotietannelen*. - B., 85 (1985) 306-308, ill.
 Over promotietannelen bij de familie Vanden Bussche.
272. Bonaert A., *Les van de Kerckhove aux trois griffons*. - P., N° 240 (1985) 401-406, ill.
273. Degroote K., *Augustin Eugène Van den Poel : een Wakkens rederijker*. - RT., 16 (1985) 4, 206-208.
274. de Busschere K., *Karel van de Putte (Pittem 1850 - Gent 1922)* - RT., 16 (1985) 3, 106-156, ill.
 (dichter, vrederechter te Ardooië).
275. *In dankbare hulde aan Marcel Vandewiele*. Brugge, ACW-sekretariaat, 1985, 79 blz., ill.
276. Fosseze G., *Rumbeekse figuren. Cyriel Vandoorne. De filosoof uit «Het Leeuwen»*. - NRA., 15 (1983-84) 32-57, ill.

277. Van Elslande R., *De herkomst van de gebroeders Van Eyck*. - BO., 25 (1985) 235-259, ill.
278. Gerits J., *In memoriam Louis Vanheule (1910-1983), konservator Regionale Heemmuuseum «Bachten de Kupe» te Izenberge*. - OH., 39 (1985) 28-29.
279. Vanhoutryve A., *Familie Van (H)outryve. Proeve tot historische en genealogische studie*. Kortemark-Handzame, Uitgeverij Familia et Patria, 1985, 388 blz., ill.
280. Bonaert A., *Généalogie van Lille à Diest et Ypres*. - MGN., 40 (1985) 165-179.
281. Gyselen G., *Paul Van Rafelghem, de actuele mens in beeld*. - OE., 28 (1985) 175-182, ill.
282. Merlevede D., *Constant Vansteenkiste in Beernem. 1905-1930*. - JBB., 18 (1985), 95-111, ill.
283. Claus H., Duchateau M., Meuris J., Daenens L., *Veranneman*. Antwerpen, Mercatorfonds, 1985, 470 blz., ill.
Betr. de Kortrijkse architect Emiel Veranneman (1924)
284. Beyen J., *De Vierboeter*. - VS., 21 (1985) 91-92.
Pieter-Jan Verbanck, Oostduinkerke 1705-1778.
285. Blondeau R.A., *Ferdinand Verbiest, als Oost en West elkaar ontmoeten*. Tielt/Bussum, Lannoo, 1983, 143 blz., ill.
286. Decaestecker J., *Kanunnik Jeroom Verdonck*. - Westhoek, II (1985) 87-99.
287. Lowyck A., *In memoriam Z.E.H. Marcel Vermeulen (1909-1984)*. - OH., 39 (1985) 143.
288. Devloo L., *Herinneringen aan kapelaan Cyriel Verschaeve (1911-1939)*. - Verschaeve in zijn religieuze werk. Vers. 1985. (= Colloquiumnummer), 141-165, ill.
289. Van Moerbeke T., *Waarom Verschaeve niet tot pastoor werd benoemd*. - Verschaeve in zijn religieuze werk. Vers. 1985. (= Colloquiumnummer), 237-239.
290. Demeulemeester A., *Pater Alidor-Jozef Vinckier 1880-1922. Een vergeten weldoener van de Pittemse parochiekerk*. - RT., 16 (1985) I, 45-52.
291. Decaestecker J., *Benoît Vrambout - Gouverneur van West-Vlaanderen*. Westhoek II, (1985) 103-140.
292. Dewitte A., *Abraham Ortelius en Bonaventura Vulcanius*. - GP., 61-63 (1983-85 = Liber Amicorum Leon Voet) 417-427
293. Baelde M., *Peter de Smet, alias Vulcanius, uit Brugge, tot notaris benoemd voor de gehele Nederlanden (1545)*. - B., 85 (1985) 184-185
294. Bossuyt Ign., *Adriaan Willaert (ca. 1490-1562) ; Leven en werk. Stijl en genres*. Leuven, Universitaire Pers, 1985, 222 blz., ill. (Symbolae. Facultatis Litterarum et Philosophiae Lovaniensis. Series B/Vol. 3).
295. Noterdaeme A., *Een buitenbeentje te Woesten. Augusta Wythouck*. - VI., 7 (1985) 3, 3-5, ill.
Boezinge 1870 - Waasten ?
296. Symoen R., *Hun naam prijkt op straat en plein van Groot-Diksmuide : (1) Zannekin*. - DD., 4 (1985) 100-103.
Historische schets van deze volksheld.
297. Bonaert A., *Annexes à la généalogie van Lille I. Crayen Zweerts ou Sweerts à Diest II. Fragments généalogique van Thuyn*. - MGN., 40 (1985) 280-286.
- Zie ook nrs. 23,29, 223, 342, 460, 474, 478, 484, 490, 527, 531, 543, 559, 690, 787, 811.

8. Volkskunde

298. Ballegeer J., *100 Brugse legenden, sprookjes, sagen, anekdoten, spook- en heksenverhalen : waar, waarachtig en waarschijnlijk, klaps en achterklap om te lezen of voor te lezen*. Brugge, Raaklijn, 1984, 204 blz., ill.

299. Beun J., *Te De Panne... daar staat mijn (vissers)huis*. - MV., 7 (1984), 504-508, 531-532, 555-560.
Visserij en vissersleven.
300. Beun J., *Te De Panne daar staat mijn huis...* - MV., 8 (1985), 580-582, 598-600, 633-636, 659-661.
Visserstypen. De vissersvrouwen (633-636). Plaatselijk visverwerkend bedrijf (659-661).
301. Bouche R., *De gezusters Vande Voorde in de Godshuizen De Vos en Brugse kant*. - KB., 6 (1985) 113-116.
302. Catteeuw P., *Status quaestionis van het universitair sagenonderzoek in de kasselrij Kortrijk*. - LG., XXVII (1985) 75-84.
303. Catteeuw P., *Aspekten van het volksleven in Marke vanaf de de eeuwwisseling tot heden*. - LG., XXVII (1985) 183-205
Aspecten : liefde en huwelijk.
304. Cauwe R., *De pijpen door de eeuwen heen*. - Schr., 15 (1985-1986) 6, 7-12 ; 7, 11-12 ; 8, 9-12 ; 9, 7-9.
305. Claeys G., *Brugse folklore. (Terug naar 1920.) Een vleugje «petite histoire»*. - Schr., 15 (1985-1986) 3-4, 6-9, ill.
306. Claeys M., *De berdzagers (= boomzagers)*. - OR., 2 (1985) 1, 17-21, ill.
307. Claeys M., *Einzen, een straatspel zeventig jaar geleden*. - OR., 2 (1985) 2, 73-78, ill.
308. De Backer Chr., *Medische voorschriften en culinaire aantekeningen in het handboekje van Jozef Corselis*. - B., 85 (1985) 38-46.
Over het handboekje van J. Corselis (1760-1807), overleden als pastoor te Moen.
309. Defraeye H., *Deerlijkse volksverhalen*. - Derlike, 7 (1985), 71-75, 101-104.
310. Demarest H., *Eigenaardig begrafenisgebruik : drie grafplaten voor de gebroeders d'Hollander !* - 't Beertje 1986, Brugge 1985, 14-29, ill.
311. Demuyser Em., *L'Harmonie royale de Comines-Belgique, société centenaire (1884-1984)*. - MSHC., 15 (1985) 303-360.
312. Depredomme J., *De inhuldiging van pastoor Van Staen (1947)*. OR., 2 (1985) 1, 40-64, ill.
313. Derck P., *De driedelige mop*. - 't Beertje 1986, Brugge 1985, 56-67.
Te Leuven en te Langemark.
314. Desaever E., *«Heksenkoeken» te Nieuwpoort*. - OH., 39 (1985) 182.
315. Desnerck G., *Nog over Ijslandvaarders*. - MV., 8 (1985), 585-586.
Soorten vaartuigen in gebruik.
316. Desnerck G., *Een kok aan boord*. - MV., 8 (1985), 666-670.
Het culinaire op een vissersvaartuig.
317. Despriet Ph., *Gebakjes uit Zuid-West-Vlaanderen*. - OH., 39 (1985) 186-187.
318. Dewitte A., *Bonifacius, pater zonder hoofd*. - B., 85 (1985) 151-152.
319. Dezutter W.P., *Een kolderrekening van schildersbaas Jacob van Rysselberghe*. - Schr., 15 (1985-1986) 1-2, 3-6.
320. Dierickx-Visschers F., *Enkele aspecten van het dagelijks leven in de 19de eeuw*. - 2000 jaar Zwinstreek, Brugge, 1985, 33-47, ill.
321. Duvosquel J.-M., *Le procès de l'Oiseau à Comines en 1700-1702 ou la fin d'une coutume au diocèse de Tournai : la bénédiction de l'oiseau des confrères de tir*. - MSHC., 15 (1985) 107-116.
Zie ook Boekenschouw 1984, nr. 296.
322. Goens O., *Ullenspiegel en de bijendienven*. - HBBO., 16 (1985) 13-15, ill.
323. Ghyselen M.T., *Processies te Westvleteren*. - VI., 7 (1985) 4, 29-32, ill.
324. Hartmann V., *De sage van het galgejong in West-Vlaanderen*. - 't Beertje 1986, Brugge 1985, 37-55.
325. Huyghe J., *Sinksenbruid : een écht volksgebruik te Veurne*. - 't Beertje 1986, Brugge 1985, 30-36, ill.

326. Huys P., *Een balspelkonfrerie in Kortrijk (16de - 17de eeuw)*. - LG., XXVII (1985), 181-182.
327. Huys P., *Liedeken van den snuij-toback*. - SOCW., 4 (1985), 103-105.
Het gaat om een laat 17e-eeuwse tekst. Auteur en lokalisatie onbekend.
328. Kerckhof P., *Hespen zouten in de Leiestreek*. - B., 85 (1985) 271-272.
329. Klausung J., *De zes visschers van Oostende*. - 't Beertje 1986, Brugge 1985, 84-97.
Zeemanslied.
330. Lanszweert W., *Mijn vader was IJslandvaarder*. - MV., 8 (1985), 600-606.
Voorbereiding tot de afvaart, leven aan boord, de kabeljauwvangst, de terugkeer.
331. Lingier B., *Het sociaal-kritische volkslied : ook in Zedelgem*. - Zilleghem, 5 (1984) 64-80.
332. Lowyck A., *Gebak uit Hazebroek*. - OH., 39 (1985) 180.
333. Lowyck A., *Gebaksoorten uit Hondschote (Fr.-Vl.)*. - OH., 39 (1985) 180.
334. Lowyck A. & Moeyaert C., *Gebaksoorten uit de Westhoek van de Nederlanden-in-Frankrijk*. - OH., 39 (1985) 185-186.
335. Marey H. en Degraeve M., *Processies te Oostvleteren*. - Vl., 7 (1985) 4, 27-29, ill.
336. Messiaen M., *Het openluchtmuseum «Bachten de Kupe» te Izenberge-Leisele*. - ML., (1983) 76-78, ill.
337. Meulemeester J.L., *Nog over bedevaartvaantjes*. - OH., 39 (1985) 81-91, ill.
338. Noterdaeme A., *Processies te Woesten*. - Vl., 7 (1985) 4, 32-35, ill.
339. Smits A., *Sint-Aernout, patroon der brouwers*. - KVA., (1985) 232-263.
340. Top St., *Sinksenbruid : de Veurnse volkszanggroep*. - 't Beertje 1986, Brugge 1985, 98-102, ill.
341. Troffaes L., *Bierologie in Brugge*. - Liber Amicorum René De Keyser, Oostkerke, 1985, 141-142.
342. Van Acker L., *De Vlaamse afstammelingen van de heilige Hubertus en hun geneeskracht tegen de razernij*. - B., 85 (1985) 5-37.
343. Van Acker L., *Bloedreliken van de Heilige Godelieve*. - B., 85 (1985) 105-106
344. Van Acker L., *De confrerie van de «eeters of freyters» te Ardoote, 1822*. - B., 85 (1985) 181-183.
345. Vandommele H., *Appelen uit Zuid-Vlaanderen en de Westhoek*. - OH., 39 (1985) 135.
346. Vandromme A., *Vrij ende Blij*. - TM., 25 (1985) 99-117, ill.
Stichting in 1893 te Izegem van een gelijknamige veloclub.
347. Vandromme A., *Zilver voor Ten Mandere*. - TM., 25 (1985) 267-294, ill.
348. Vanneste P., *Biersoorten in West-Vlaanderen*. - B., 85 (1985) 83-85.
349. Van Effelterre J., *Bijgeloof van vissers*. - OZ., 60 (1985) 105.
350. Verheye St. (ed.), *De Ieperse Vliegers*. - IK., 21 (1985) 33-38.
Afgedaan eeuwenoud gebruik bij de grote uitvaarten waarbij een vast aantal grijsaards bekleed met opvliegende mantel, de vlieger (houche, Fr.), de lijkstoet volgden.
Tekst verschenen in «Kunst. Tijdschrift voor Kunst en Letteren», 4 (1900) nrs. 21, 22, 23.
351. Verheye St., *Dag Belle...* - IK., 21 (1985) 94-96, 119-124.
Folkloreliedjes in Ieper.
352. Vermeulen G. & Verbeure R., *Ik heb er (g)een hekel aan !* - 't Beertje 1986, Brugge 1985, 68-75, ill.
Economische en volkskundige betekenis van de vlashekel.
353. Vlieghe-Steps G., *Hespen zouten, een bijdrage tot culinaire cultuur in Vlaanderen*. - B., 85 (1985) 113-127.
354. Weymeis Chr., *Kerstgebruiken door de eeuwen heen*. - BS., 6 (1985) 4, 7, ill.
Zie ook nrs. 3, 76, 392, 401, 404, 420, 528, 534, 564.

II. ALGEMENE GESCHIEDENIS

1. Geschiedenis van Vlaanderen

355. Arnould M. A., *Le premier budget du duc Charles de Bourgogne (1467-1468)*. - HKCG., 150 (1984) 226-271.
356. Arnould M. A., *Les lendemains de Nancy dans les «pays de par deçà» (janvier-avril 1477)*. - SL., 80 (1985) 1-95.
357. Blockmans W., *Corruptie, patronage, makelaardij en venaliteit als symptomen van een ontluikende staatsvorming in de Bourgondisch-Habsburgse Nederlanden*. - TSG., 11 (1985) 231-247.
358. Briels J., *Zuid-Nederlanders in de Republiek 1572-1630. Een demografische en cultuurhistorische studie*. Sint-Niklaas, Danthe, 1985, 372 blz.
359. Carozzi Cl., *La vie de saint Dagobert de Stenay : histoire et hagiographie*. - BTFG., 62 (1984) 225-258.
Dagobert II, koning van Austrasië 676-679. Vita geschreven in St.-Bertijns.
- 359 a. Cocle P., *West-Vlaanderen in de bezetting*. Roeselare, 1984, 205 blz., ill.
- 359 b. Decavele J., *Willem van Oranje, de «vader» van een verscheurd «vaderland» (1577-1584)*. - HMGOG., n.r., 38 (1984) 69-86.
- 359 c. Decavele J., *Vlaanderen tussen Spanje en Oranje. Willem de Zwijger en de lage landen in de zestiende eeuw*. Gent, Stadsbestuur, 1984, 107 blz., ill.
- 359 d. Despriet Ph., *Historische steden in Frans-Vlaanderen*, Kortrijk 1985, 176 blz., ill., krt.
Arien-aan-de-Leie, Belle, Broekburg, Duinkerke, Grevelingen, Hazebroek, Hondschote, Kassel, Sint-Omaars, Sint-Winoksbergen, Steenvoorde.
- 359 e. *Lexikon des Mittelalters*, Dl. III, afl. 5-8 (Deutschordensburg - Elegie), München-Zürich 1985. Met bijdragen over :
- *Dietrich vom Elsass*, kol. 1021-1022 (Th. de Hemptinne) ;
- *Diksmuide*, kol. 1051 (M. Ryckaert) ;
- *Disputacie van Onser Vrouwen ende van den Heiligen Cruce*, kol. 1115-1116 (A.M.J. van Buuren) (betr. Middelnederlands g dicht, toegeschreven aan Jacob van Maerlant) ;
- *Douai*, kol. 1330-1331 (J.A. Van Houtte) ;
- *Dünenabtei*, kol. 1455-1456 (M. Ryckaert) ;
- *Dünkirchen*, kol. 1460 (M. Ryckaert).
- 359 f. Milis L., *De Franse Nederlanden : bakermat van de Nederlandse cultuur ?* - FN., 10 (1985) 13-43.
- 359 g. Mortelmans R., *Een politiek ontbrekende schakel in de vooroorlogse Westhoek : het socialisme (enkele losse beschouwingen)*. - DD., 4 (1985) 56-64.
Bedoeld is vóór de Eerste Wereldoorlog.
- 359 h. Prevenier W., *De charmes van de diplomatie : centraliserende hertogen van Bourgondië in de (machts)balans met een autonomistisch Gents stadspatriciaat, 1379-1438*. - N., 17 (1985) 293-300.
- 359 i. Prevenier W., *Rubens in Berkeley*. - OE., 28 (1985) 45-56, ill.
Betr. studie Vlaamse geschiedenis in Berkeley (USA)
- 359 j. Tollebeek J., *De nieuwe Algemene Geschiedenis der Nederlanden*. - Onze Alma Mater, 39 (1985) 317-326.
- 359 k. Vanneufville E., *Louis XIV en Flandre : l'accueil des Flamands*. - FN., 10 (1985) 210-227.
360. Prevenier W. en Blockmans W., *De Bourgondische Nederlanden*. Antwerpen, Mercatorfonds, 1984, 404 blz., ill., krtn.

Boekenschouw

361. Van Vlaenderen B., *Verhalende bronnen en mentaliteitsgeschiedenis. Het voorbeeld van een anonieme, ongedateerde kroniek over de jaren 1477-1482* : «Die wonderlijke oorloghen van Keyser Maximiliaen». - HMGOG., n.r. 38 (1984) 35-68.
362. Welvaert Fr., Dierickx-Visschers Fr. (red.), *2000 jaar Zwinstreek*. Knokke, Mappamundi, 1985, 132 blz., krtn., ill.
363. Wood Ian N., *Gregory of Tours and Clovis*. - BTFG., 63 (1985) 249-272.
Over de chronologie van Clovis' regering.
Zie ook nr. 641.

2. Plaatselijke geschiedenis

Aalter

Zie nr. 540.

Aardenburg

364. Trimpe Burger J.A., *Aardenburg - Rodanburg - Burg aan de Rudannâ*. - N., 17 (1985) 335-346.
Zie ook nrs. 738, 767.

Aarsele

Zie nr. 539.

Aartrijke

365. Buffel C., *De guldensporenvieringen in vroeger jaren te Aartrijke*. - DJ., 8 (1985) 34, 49-52
366. Naert U., «Den tram» te Aartrijke. - DJ., 8 (1985) 35, 84-92
Zie ook nrs. 138, 230, 571.

Adegem

367. Noteboom H., *De parochie Adegem in het midden van de 16de eeuw*. - AM. 36 (1985) 99-111.

Adinkerke

Zie nr. 145.

Ardoois

Zie nrs. 274, 344.

Ardres

Zie nr. 94.

Arien a/d Leie

Zie nr. 359 d.

Assebroek

368. J.B., *Wie herinnert zich nog «Den jongen Haze»?* - BS., 6 (1985) 4, 13, ill.
Huis en herberg te Assebroek, ca. 1800-ca. 1980.
369. W.D. en M.R., *Blijde en dankbare herinneringen... aan de kosteloze bewaarschool en het eerste studiejaar op de St.-Katarinaparochie*. - Arsbroek, 2 (1985) 44-55.
370. Degrande V., *Wat voert hij in zijn schuld? Geschiedkundige bedenkingen rond het wapenschild van Assebroek*. - Arsbroek, 2 (1985) 88-98.
371. De Vriese C., *Zo ontdekte ik Assebroek*. - Arsbroek, 2 (1985) 8-12.

372. D'Hondt W. en Maertens M., *75 jaar St.-Katarinaparochie*. - Arsbroek, 2 (1985) 13-36.
373. D'Hondt W., *Spoorlijn 58 : Brugge-Eeklo-Gent en het station te Steenbrugge*. - Arsbroek, 2 (1985) 62-66.
374. Rolly M., *Overzicht van herbergen en drankhuizen langsheen de vroegere Gentsche Heerweg*. - Arsbroek, 2 (1985) 67-69.
375. Van Biervliet A.-T., *De oude parochie van Sint-Katarina te Assebroek*. - Arsbroek, 2 (1985) 40-42.
376. Van Biervliet A.-T., *De parochie van het H. Hart te Steenbrugge dertig jaar oud*. - Arsbroek, 2 (1985) 56-61.
377. Van den Wyngaert G. en De Pue J.P., *Geschiedenis van de zusters Dominicanessen Engelendale, Assebroek en Brugge*. Oudenaarde, Sanderus, 1984, 171 blz. Zie ook nrs. 11, 692.

Beernem

378. Vlamynck J., *De volkstelling van 1814 te Beernem*. - JBB., 18 (1985), 68-80, ill. Zie ook nrs. 282, 378, 540.

Belle

Zie nr. 359 d.

Bellem

Zie nr. 811.

Beveren-IJzer

379. Deschrijver D., *De heerlijkheid van Sint-Elooi*. - BdK., 27 (1985) 16-21, krt. Beveren-IJzer.

Beveren-Leie

380. Debrouwer M. & Ducatteeuw Et., *Toponymische wandelingen door Beveren-Leie*. - JGOKW., 13 (1985) 349-398.

Biervliet

Zie nr. 436.

Bissegem

381. Despriet P., *Bissegem en Sint-Omaars*. - LG., XXVII (1985) 2, 115-126, ill. Vermelding van Bissegem in een epitaaf in de Lievrouwebasiliek te Sint-Omaars.

Blankenberge

Zie nr. 858.

Bourghelles

Zie nr. 752.

Bovekerke

382. Tytgat J., *Het Hof van Bovekerke en zijn volglenen*. - VS., 21 (1985) 497-502.

Bredene

Zie nr. 820.

Broekburg

Zie nr. 359 d.

Brugge

383. Allaert J., *De ruimtelijke ontwikkeling van de stedelijke nederzetting te Brugge*. - JHKH., (1985), SNB 1-7.
Oudste handelsnederzetting.
384. J.B., *Van stokerij Verstraete via Gist- en Spiritusfabriek naar Gist-Brocades*. BS., 6 (1985) 1, 8-9, ill.
Geschiedenis van een Brugs bedrijf, 1810-heden.
385. J.B., *Evolutie en uitbouw van een haven*. - BS., 6 (1985) 8-9, ill.
Historisch overzicht van de Brugse haven van de 11de eeuw tot heden.
386. Ballegeer J., *Brugge en zijn legenden. Hoe ontstaan ze ? «The Beast of Bruges» of Pegasus teruggevonden*. - BS., 6 (1985) 1, 3.
387. Beernaert B., *Architectuur en architectuurtekenen te Brugge, van bouwvoorschrift tot opgelegd bouwplan*. - Architectuurtekeningen uit de historische steden van België, (1985), 49-63, ill.
388. Beuckels L., *58 jaar bibliotheek Gidsenbond*. - KB., 6 (1985) 9-12.
389. Beuckels L., *Alhier, aldaar, aan lange lansen, de leeuwen dansen... !* - KB., 6 (1985) 85-106, ill.
390. Beuckels L., *Het stedelijk kerkhof te Brugge*. - KB., 6 (1985) 157-162, ill.
391. Beuckels L., *De kapel van O.L.Vrouw van Loreto in St.-Salvators*. - KB., 6 (1985) 168-173, ill.
Te Brugge.
392. Bols L., *«Vlissinghe» Brugge's oudste herberg*. - BS., 6 (1985) 4, 11, ill.
393. Claeys G., *Grasduinen in oude archieven: het Hof Bladelin*. - Schr., 14 (1984-1985) 11, 5-12, ill.
In de Naaldenstraat te Brugge.
394. Dewitte A., *Muziek in Brugge in de tijd van Adriaen Willaert (ca 1485-1562)*. - BS., 6 (1985) 2, 3, ill.
395. Dewulf-Heus R.L., *Volkstelling 1814, Brugge: deel XX*. Brugge, 1984, 276 blz.
396. Girouard M., *Bruges - The Manchester of the Middle Ages*. - The Listener (20 oct. 1983) 14-16.
«Brugge werd niet gebouwd om mooi te zijn, maar om winstgevende activiteiten uit te voeren».
397. Goossens M. en Davans H., *De restauratie van «De Olifant» in Brugge*. - BS., 6 (1985) 3, 8-9, ill.
Huis in Oude Burg 24. Met bouwgeschiedenis. Zie ook nr. 735.
398. ... *En de haan kraaide niet...* - KB., 6 (1985) 24-25.
Over het afhalen van de torenhaan van de Brugse O.L.Vrouwkerk, n.a.v. het plaatsen van een bliksemafleider (1876).
399. *Het landhuis van het Brugse Vrije*. - BS., 6 (1985) 2, 11, ill.
Bouwgeschiedenis en huidig interieur.
400. Marechal J., *Europese aanwezigheid te Brugge. De vreemde kolonies (XIVde - XIXde eeuw)*. Brugge, Genootschap voor Geschiedenis, 1985, 283 blz., ill. (Vlaamse Historische Studies, 3).
Bevat een keuze van eerder verschenen studies.
401. Norro K., *De praalstoet van de Gouden Boom in Brugge*. - BS., 6 (1985) 2, 13, ill.
Historisch overzicht.
402. Schepens L., *Brugge bezet 1914/1918 - 1940/1944. Het leven in een stad tijdens twee wereldoorlogen*. Tielt/Weesp, Lannoo, 1985, 367 blz. ill.
403. Simons W., *Aantekeningen bij de XIVde-eeuwse geschiedenis van de timmerliedenbroederschap in de Brugse franciscanerkerk*. - BO., 25 (1985) 155-160.
404. Theerens F., *«Glaasje op...» te Brugge*. - Liber Amicorum René De Keyser, Oostkerke, 1985, 133-139.
405. Trips Ed., *Vlissinghe, een eeuwenoude herberg in Brugge*. - Schr., 14 (1984-1985) 12, 3-8.

406. Van den Abeele A., *Geneesheer zijn in Brugge ten jare 1840*. - B., 85 (1985) 358.
- 406 bis Vanden Berghe Y., m.m.v. Van Keersbilck J., Casier L. en Engelrelst R. (ed.), *Jozef van Wallegem. Merckenweerdigste voorvallen en daegelijksche gevallen. Brugge 1790*. Brugge, 1985, 255 blz., omslagill. (Brugse Geschiedbronnen uitgegeven door het Gemeentebestuur van Brugge, 17).
407. Vandercruyse Th., m.m.v. Baes W., Dacquin H., Herrebout J., Van Maele G., *Zeebrugge, een nieuwe haven voor Europa*. Brugge, Uitgeverij Jempie Herrebout, i.s.m. het Brugsch Handelsblad, 1985, 159 blz., ill., krtn.
408. V(an) d(en) A(beele) A., *Brusselse beul te Brugge in het huwelijksbootje, 1840*. - B., 85 (1985) 365.
409. Vandewalle A. (coördinatie), Marechal D. (red.), *De Brugse Schoenmakers en Timmerlieden. De Ambachten en hun Huizen; 14de - 20ste eeuw*. Brugge, Kredietbank, 64 blz., ill.
410. Van Kuyck W.A., *Het begijnhof van Brugge: map met zes pentekeningen van Willem Antoon Van Kuyck; kunsthistorische aantekeningen van Cor Lia Lee-man*. Nijlen, 1984.
411. Van Rollegem A., *De Koninklijke St.-Jorisgilde te Brugge*. - KB., 6 (1985) 19-22, ill.
412. Vlaemynck C.H., *Hoe in troebele tijden de relikwie van het Heilig Bloed te Brugge verborgen werd*. Brugge, 1984, 32 blz., ill.

Zie ook nrs. 24, 116, 118, 119, 143, 186, 229, 301, 341, 377, 592, 606, 617, 625, 626, 630, 638, 639, 644, 645, 676, 698, 727, 728, 730, 731, 732, 735, 736, 744, 745, 753, 754, 757, 779, 781, 789, 797, 861.

Damme + Vivenkapelle

413. De Keyser A., *De Versterkingen van Damme in de 16e eeuw*. - Liber Amicorum René De Keyser, Oostkerke, 1985, 89-100, krtn, ill.
414. Boterberge R., *Geschiedenis van het kerkdorp Vivenkapelle*. Vivenkapelle, Kerkfabriek O.-L.-Vrouw Geboorte en Philippus, 1985, 152 blz., krtn., ill.
- Zie ook nrs. 110, 686.

Deerlijk

415. Bulcaen R., *Het orgel van de kerk te Sint-Lodewijk*. - Derlike, 7 (1985), 78-79, ill.
416. Bulcaen R., *Een verzoek van de bewoners van de Pladijshoek*. - Derlike, 7 (1985), 99-100.
- Vraag in 1778 om een zondagsmis in de wijkkapel.
417. Byttebier F., *Hier klappt men Deerlijks*. - Derlike, 7 (1985), 87, 114; 8 (1985) 51.
418. Despriet P., *Een nieuwe orgel voor de Sint-Columbakerk in Deerlijk, anno 1743*. - Derlike, 7 (1985) 67-70.
419. Despriet P., *Deerlijkse gezondheidszorg in 1779-80*. - Derlike, 7 (1985), 105-106.
420. Defraeye H., *Het spotlied: 't was den ijzeren arm die brak*. - Derlike, 8 (1985), 52-63, ill.
- Over politieke perikelen in Deerlijk bij het begin van de 20ste eeuw.
421. Depamelaere G. e.a., *Rene De Clercq-wandelpad*. - Derlike, 8 (1985), 3-40, ill. krtn.

Wandelpad dat een traject volgt dat telkens historisch wordt behandeld. Veel ill.

Zie ook nrs. 309, 416, 842.

De Panne

422. Beyen J., *Een stukje Noordkant van de Veurnestraat te De Panne in 1907*. - VS., 20 (1985) 49-53.
- Zie ook nrs. 299, 300.

Boekenschouw

Desselgem

423. Debrouwer M. & Ducatteeuw Et., *Van woonsteden en mensen in Desselgem*. - JGOKW., 13 (1985) 289-348.

Dikkebus

424. V(an) A(cker) L., *Kapel van Sint-Gerioen in Dikkebus*. - B., 85 (1985) 339.

Diksmuide

425. Demoen H., *Het Diksmuide van toen : een verzameling beknopte historische gegevens, aangevuld met historische foto's en prentbriefkaarten*. Brugge, Uitg. Marc Van de Wiele, 1984, 176 blz., ill.
426. Hondekyn J., *50 jaar Rode Kruis te Diksmuide*. - DD., 4 (1985) 71-74 ; 90-93. Het eerste deel verscheen in DD., 3 (1984) 80-83. (Boekenschouw 1984, nr. 379).
427. Tanghe J., *Bijdrage over den Dixmudschen Almanach. Het Boekdrukbedrijf Stock te Diksmuide*. - DD., 4 (1985) 44-48 ; 94-96. Vervolg op DD., 3 (1984) 106-109. (Boekenschouw 1984, nr. 380).
428. Tanghe J., *De volkstelling van 1814 in het Diksmuidse*. - DD., 4 (1985) 141-149. Aantal woonhuizen per straat met het gezamenlijke bewonersaantal.
429. Vandenbroucke G., *Na 14-18 : De eerste cinema*. - DD., 4 (1985) 8-10. In Diksmuide.

Zie ook nrs. 188, 359e, 653, 683.

Dottenijs

430. Selosse Ch.-C., *Vieilles censes de la région. La seigneurie de la Cabocherie à Dottignies*. - MSHM., 7-2 (1985) 9-26.

Dowaai

Zie nr. 359e, 778.

Dudzele

431. Van Acker J., *Verwikkelingen rond de sloping van het kasteel van Dudzele, 1484-1508*. - B., 85 (1985) 128-130.

Zie ook nrs. 124, 709.

Duinkerken

432. Oddone P., *L'aventure politique du Grand Dunkerque, 1872-1981*. - FN., 10 (1985) 145-162.

Zie ook nrs. 359d en e, 751, 759.

Eeklo

433. De Vos A., *Aanvullende documenten betreffende de ombouw van de kerk van Eeklo tot versterking in 1595*. - AM., 36 (1985) 238-242.

434. Van Hille W., *De baljuws van Loo, Oostende, Harelbeke en de Heerlijkheid Lichtervelde te Elverdinge*. - Westhoek, I (1984) 13-14.

Zie ook nr. 734.

Geluwe

Zie nr. 620.

Gent

Zie nrs. 129, 130, 131, 134, 135.

Gits

435. Van Biervliet A.-T., *Parochie en kerk van Gits in 1642 en 1749*. - R., 15 (1983-1984) 199-215.

Grevelingen

Zie nr. 359d.

Harelbeke

436. Bovesse J., *Notes sur Harelbeke et Biervliet dans le cadre de l'histoire des Maisons de Namur et de France.* - HKCG., CL (1984) 453-474.
 437. Declercq G.A., *De middeleeuwse marktprivileges van Harelbeke.* - B., 85(1985) 186-187.
 438. Huyghebaert J., «*Rang der Acteurs*» te Harelbeke in 1755. - VS., 21 (1955) 495-496.

Zie ook nrs. 434, 652.

Haringe

Zie nr. 804.

Hazebroek

Zie nr. 359d.

Heist

439. Coornaert M., *Twee erfjütels van het Boerenhof te Heist.* - RP., 27 (1985) 59-68.

Hertsberge

440. Vlamynck J., *Hertsberge* - JBB., 18 (1985), 114-125, ill.

Hondschote

Zie nr. 359d.

Hooglede

Zie nr. 681.

Houtem

Zie nr. 586.

Houthulst

Zie nr. 144.

Ichtegem

Zie nr. 163.

Ieper

441. Cornillie K., *De terugkeer naar Ieper (1919-20).* - IK., 21 (1985) 109-118, ill. Wedervaren van de auteur in het vernielde Ieper en de verwoeste omgeving.
 442. Duflou L., *Parochieboek van St.-Pieters te «Iperen» 1877.* - IK., 21 (1985) 39-59. Opsomming per straat van de gezinnen van ongeveer de helft van de parochie.
 443. Mus O., Vandenbussche P., Constandt H., *De Ieperse Markt, een historisch fenomeen. Drie bijdragen gebundeld ter gelegenheid van de tentoonstelling in de lokalen van de Kredietbank te Ieper van 18.1.1985 tot 1.2.1985.* - (Ieper) Kredietbank, 1985, 72 blz., ill.
 444. Mus O., *De geboorte van een Marktplein.* - De Ieperse Markt, een historisch fenomeen, Ieper 1985, 3-27, ill.
 445. Mus O., *Van Sustrata naar Rijselstraat. Negen eeuwen geschiedenis, Ieper, Raiffeisenkas, 1984, z.p. (ongepagineerd katern van 8 blz. + 10 losse bladen met illustraties).*

Boekenschouw

Zie ook nrs. 30, 51, 87, 260, 651, 687, 707, 782, 813.

Izegem

446. Lermyte J.-M., m.m.v. Bekaert R., Billioux L., Blomme B., Coghe R.F., Feys H., Leroy R., Pauwels G., Priem K., Vandromme A., Verholle R., Willaert H., *Geschiedenis van Izegem*. Izegem, Heemkundige kring Ten Mandere, 1985, 652 blz., ill.
447. Nuyttens M., *Het noodgeld van Groot Izegem (Izegem-Emelgem-Kachtem) gedurende de Eerste en Tweede Wereldoorlog*. - TM., 25 (1985) 38-93, ill.
448. Priem K., *Armlastigen te Izegem in mei 1786*. - TM., 25 (1985) 3-15.
449. Vandromme A., *Het goed Ter Elst*. - TM., 25 (1985) 119-120, ill.
Over een achterleen van het Hof van Izegem.
450. Vandromme A., *Kapellen te Izegem*. - TM., 25 (1985) 121-232, ill.
- Zie ook nrs. 192, 346, 347.

Kanegem

Zie nr. 539.

Kaprijke

Zie nr. 734.

Kassel

451. Vergriete Th., *La Châtellenie et Bourgeoisie de Cassel*. - Westhoek, I (1984) 84-94.
- Zie ook nrs. 122, 132, 359d.

Keiem

452. Symoen R., *Een volkstelling te Keiem in 1748*. - DD., 4 (1985) 65-67.
453. Symoen R., *Van de Duitschers te Keyem*. DD., 4 (1985) 97-99.
Ongedateerde brieven uit Zwitserland van Désiré Dieusaert over zijn belevenissen onder de bezetter te Keiem in 1914, 1915. Overgenomen uit het oorlogskrantje «Dixmude en omstreken, op het vreemde».

Kemmel

454. Van Den Heuvel J., *Kemmel, parochie en priesters*. - Westhoek, II (1985) 167-183.

Kerkhove

Zie nrs. 96, 102, 103.

Knokke

445. Devroe C., *De Duitsers zijn daar !* - CII, (1985), 65-103, ill.
Wereldoorlog I in Knokke.
456. D'Hondt A., *Knokke onder de oorlog 1939-1945*. Knokke-Heist, 1983-85, 3 vol., ill.
457. Lannoy D., *Knokke in de crisisperiode 1845-1850*. - 2000 jaar Zwinstreek, Knokke, 1985, 26-32, ill.
458. Ostyn G., *Evolutie van het duinareaal te Knokke-Heist*. - 2000 jaar Zwinstreek, Knokke, 1985, 81-86, krtn., ill.

Koekelare

459. Seys J., *Het repertoire van de Koekelaarse zanggilde «Sint-Genesius»*, met een historisch overzicht ten geleide door Raf Seys. Koekelare, Gemeentelijke heemkring Coclariensia, 1985, 163 blz., ill.

Koksijde

460. Dewaele M., *De begrafenissen voor Koksijde vanaf 1803 tot 1842*. - Bdk., 27 (1985) 13-16.
 Gedurende deze periode bij de Ste-Walburgaparochie van Veurne en ter stede te begraven.
461. Van de Castele K., *Beknopte gids voor de Abdij Ter Duinen en haar museum*. Koksijde, 1984, 35 blz., ill.
 Zie ook nrs. 109, 146, 162.

Komen

462. Dendoncker P., *Comines-Warneton au fil des mois 1984-1985*. MSHC., 15 (1985) 502-524.
463. Duvosquel J.-M., *la Société d'Histoire de Comines-Warneton et de la Région en 1984-1985*. - MSHC., 15 (1985) 5-34.
 Zie ook nr. 834.

Kooigem

Zie nr. 100.

Kortemark

464. Stevens M., *Cortemarck 1900-1920*. Handzame, 1985, 94 blz., ill.
 Zie ook nr. 828.

Kortrijk

465. *De arme Klaren (waren) te Kortrijk*. - CUR., 20 (1985) 70-73, ill.
 Geschiedenis van kloostergemeenschap.
466. Calmeyn R., *Geschiedenis van het orgel in de Sint-Maartenskerk te Kortrijk*. Kortrijk, 1984, 20 blz., ill.
467. Debrabandere P. en Maddens N., *Enkele 18de en 19de-eeuwe architectuurontwerpen bewaard te Kortrijk*. - Architectuurtekeningen uit de historische steden van België, 1985, 85-91, ill.
468. Decock J.P. en Devos A.N., *Aardbeving te Kortrijk, zaterdag 11 juni 1938, 11.57 u.* - CUR., 20 (1985) 118-122, ill.
469. Dehaen C., *Burgemeester Tayaertstraat*. - CUR., 20 (1985) 18-29 en 35-36, ill.
470. Demeyere Ir. (†), *Stedebouwkundige ontwikkeling van Kortrijk*. - CUR., 20 (1985) 102-105, plannen.
 van 1250 tot 1940.
471. Devos A., *Manten en Kalle en de Halletoren te Kortrijk*. - CUR., 20 (1985) 135-142, ill.
472. *De Grote Markt van Kortrijk : tentoonstellingscatalogus : Kortrijk BBL, 20 januari - 3 februari 1984*. Kortrijk, 1984, 96 blz., ill.
473. *De guldensporenherdenkingen en de stadsonwikkelingen onder burgemeester August Reynaert te Kortrijk (1884-1915) : catalogus van de tentoonstelling van 5/7 tot 31/8/1984*. Kortrijk, 1984, 93 blz., ill.
474. Maddens Kl., *Etienne Sabbe(straat)*. - CUR., 106 (1985) 51-52, ill.
 1901-1969, Prof. geschiedenis en algemeen rijksarchivaris.
475. *De St.-Jozefsbibliotheek*. - CUR., 20 (1985) 38-40, ill.
476. Vanbossele José, *Koncentratiekampgevangenen te Kortrijk in september 1944*. - CUR., 20 (1985) 87-88, ill.
 Zie ook nrs. 81, 98, 195, 231, 240, 242, 267, 326, 583, 706, 710, 711, 712.

Lampernisse

477. Van Buggenhout J., *Geschiedenis van onze parochies. Lampernisse*. - Bdk., 27 (1985) 113-118, ill.

Boekenschouw

Langemark

478. Coussé R. en Boudry M., *De inhuldiging van de heer Raoul Cotteau de Patin als burgemeester van Langemark in 1913*. - IK., 21 (1985) 60-81, ill.
Zie ook nr. 251 en 313.

Lapscheure

Zie nr. 262.

Leffinge

Zie nr. 160.

Lichtervelde

479. Arickx V., *Antoon Goubilliot giet klokken in Lichtervelde, 1650*. - B., 85 (1985) 258.
Zie ook nr. 701.

Lissewege

480. Ballegeer J., *De Kerk van Lissewege, de Tempeliers, de Compagnons. 'n Alternatieve hypothese*. Brugge, Marc Van de Wiele, 1985, 64 blz., ill.

Lo

481. Morel Et., *Lo - Parel van Veurne-ambacht*. - 't Beertje 1986, Brugge 1985, 76-83, ill.
Zie ook nr. 434.

Loppem

Zie nr. 571.

Luingne

482. Christiaens M., *Une cense de Luingne en 1691 : la cense de la Bessée*. - MSHS., 7-2 (1985) 201-210.

Maldegem

Zie nrs. 140, 155.

Marke

483. Declercq G.A., *De oudste vermeldingen van Marke*. - LG., 27 (1985), 55-60.
Zie ook nr. 303.

Markegem

Zie nr. 194.

Menen

Zie nr. 574.

Mesen

484. Beele W., *Fatale twist tussen twee stiefbroeders te Mesen in 1655*. - IK., 21 (1985) 125-126.
Francois Liebaert dodelijk gewond door François Heughebaert. Uit de Nederlandstalige remissiebrieven a° 1657 - Dep. Archief Rijsel.

Meulebeke

Zie nr. 574.

Moen

485. Vlieghe H., *Moen. Geschiedenis van de kerken*. - GiK., 23 (1985) 4, 18-28, ill.

Moerkerke

486. Van den Heuvel J., *Moerkerke : parochie en priesters*. - Liber Amicorum René de Keyser, Oostkerke, 1985, 145-159.

Moeskroen

487. Depauw Cl., *Yberghe de Heule et Guilbert de La Barre. Une histoire d'amour et de mort à la fin du XVIIe siècle*. - MSHS., 7-2 (1985) 115-135.

Heer van Moeskroen.

Zie ook nrs. 93, 105, 214, 609.

Moorsele

Zie nr. 114.

Neerwaasten

488. Beele W., *De inwoners van Neerwaasten anno 1614*. - Westhoek, II (1985) 76-86.

489. Bourgeois H., *En marge de la bataille du canal : les journées du 26 au 29 mai 1940 à Bas-Warneton*. - MSHC., 15 (1985) 423-438.

Nieuwkerke

Zie nr. 815.

Nieuwpoort

490. Beun J., *Nieuwpoortse kinderen tijdens de Eerste Wereldoorlog*. - Bdk., 27 (1985) 133-135.

In Zwitserland. Namenlijst met plaatsingsoorden. Een eerste bijdrage in Bdk., 26 (1984) 141-147. (Boekenschouw 1984, nr. 480).

491. Cloet M., *Nieuweryde*. - MV., 7 (1984), 512-513.

Verdwenen plaats in Nieuwpoort.

492. Lanszweert W., *De slechte toestand van de Nieuwpoortse haven in 1727*. - MV., 8 (1985), 583-584.

493. Lievois D., *Zee- en strandgenoegens te Nieuwpoort in 1656*. - Bdk., 27 (1985) 107-108.

De overste van de Annunciaden schrijft de kloostergast Kan. Gillis Extrix, penitencier te Gent.

494. Vlamijnck M., *Een beeld van Nieuwpoort in 1839*. - Bdk., 27 (1985) 29-33.

Naar het «Memorie-Rapport» van Lt. L.G. Cambier.

Zie ook nrs. 314, 649, 682.

Oedelem

495. Crappé R., *De dorpskom te Oedelem en zijn bewoners omstreeks 1920-1930*. - JBB., 18 (1985), 81-94, ill.

496. Dewulf-Heus R.L., *Volkstelling 1748, Oedelem*. Brugge, 1984, 475 blz.

497. Moelaert R., *De heerlijkheid Wulfsberge te Oedelem en Ursel*. - AM., 36 (1985) 112-158.

Zie ook nrs. 497, 761.

Oeren

498. Van Buggenhout J., *Geschiedenis van onze parochies. Oeren*. - Bdk., 27 (1985) 1-5.

Boekenschouw

Oostduinkerke.

Zie nrs. 151, 152, 153.

Oostende

499. Casier G., *De scheepswerf Seghers*. - Pl., 14 (1985) 148 - 152, ill.
Geschiedenis van de in 1919 te Oostende gestichte scheepswerf.
500. Dreesen J.B. & Vandamme G., *Geschiedenis van een parochie te Oostende. Sinte-Catharina vergaan... Sinte-Godelieve ontstaan*. Oostende, 1984, 240 blz., ill.
501. De Brouwere J., *De degen trekken*. - VS., 21 (1985) 93-94.
Oostende 1710.
502. De Brouwere J., *Douarie*. - VS., 21 (1985) 323-324.
Oostende.
503. Hostyn N., *Leopold II en Oostende*. Antwerpen, 1984, 16 blz. ill.
504. Laureys A., *Protestantisme te Oostende*. - Pl., 14 (1985) 222-226 ; 249-252 ; 276-279.
505. Van Hille W., *Een pruikenmaker baljuw van Oostende*. - B., 85 (1985) 294-296.
506. Van Hyfte I., *Strandconcessies in de 19de eeuw*. - Pl., 14 (1985) 175-177.
Voornamelijk te Oostende.
507. Verkempinck F., *Van Steenes tot Oosthende*. Oostende 1984, 2 vol., ill.
Zie ook nrs. 434, 628, 737, 812, 847.

Oostkamp

508. Claeys G., *Kroniek van Oostkamp*, Brugge, Marc Van de Wiele, 1985, 416 blz., ill.
509. Claeys G., *Oostkamp onder de oorlog 1914-1918*. - HBBO., 16 (1985) 5-8, 15-16, 25-32, 39-40, 47-56, 89-92.
Zie ook nr. 376.

Oostkerke

510. De Keyser R., *Het kasteel van Oostkerke (bij Damme), 1089-1983*, (Oostkerke), Heemkundig Kring Sint-Guthago, 1984, 96 blz., ill.
511. De Keyser R., *De dorpsmolen van Oostkerke*. - RP., 27 (1985) 147-187, ill.
512. Vandepitte G., *Rechtspraak in het Proostse. Onderzoek naar een kindermoord te Oostkerke in 1661*. - RP., 27 (1985) 93-102.
Zie ook nrs. 123, 198.

Oostnieuwkerke

513. Denturck A., *Gedenboek van Oostnieuwkerke aan zijn bevrijders, aan zijn gesneuvelden, zijn burgerlijke oorlogsslachtoffers, zijn oud-strijders van de grote wereldoorlog 1914-1918*. Oostnieuwkerke, 1984, 155 blz., ill.

Oostrozebeke

514. Despriet P., *Het Goed te Priems te Oostrozebeke*. - RT, 16 (1985) I, 2-30, ill.
Zie ook nr. 113.

Oudenburg

Zie nrs. 128, 746.

Pervijze

Zie nr. 193.

Pittem

Zie nrs. 290, 595.

Ploegsteert

515. Walle J.-Cl., *Un épisode de la Résistance à Ploegsteert : le guet-apens du Fond de l'Eau le 23 juillet 1944*. - MSHC., 15 (1985) 476-502.
Zie ook nrs. 90, 91.

Poperinge

516. Leeuwerck E., *Vroegere openbare tuin in Poperinge*. - AdS., 15 (1985) 4, 2-5, ill.
Nu Bertenplein. Fotografische toelichting.
517. Lemahieu J., *Spellewerkscholen te Poperinge in 1897*. - AdS., 15 (1985) 1, 18-23, ill.
518. Tillie W., *Het straffen van diefters te Poperinge in de 17de en 18de eeuw*. - AdS., 15 (1985) 4, 22-26, krt.
Vijf gevallen met name.
519. Tillie W., *De Magdalenaput te Poperinghe. Eene spookgeschiedenis der 15de eeuw*. - AdS., 15 (1985) 4, 27-32, ill.
Naar het gelijknamig boek van P.C. Baes, Antwerpen 1857. Met meningvorming over de stad Poperinge omstreeks 1850.
520. Vandenberghe H., *Uit de «Costuymen ende Usantiën vande Stede, Keure ende Jurisdictie van Poperinghe»*. - Westhoek, I (1984) 19-26.
Zie ook nrs. 82, 604, 695, 696, 697, 837.

Rijsel

Zie nrs. 89, 137, 591.

Roesbrugge

Zie nr. 211.

Roeselare.

521. Muylaert F., *Het Roeselare van toen ; een verzameling foto's en prentbriefkaarten aangevuld met beknopte historische gegevens*. Brugge, Marc Van de Wiele, 1984, 160 blz., ill.
Zie ook nrs. 121, 821.

Roksem

522. Naert U., *Roksem, een tuiltje geschiedenisbloemen*. Eernegem, 1984, 61 blz., ill.

Roubaix

523. Florin J.-P., *Roubaix : 70 ans de socialisme municipal (1912-1983). Esquisse d'un bilan*. - FN., 10 (1985) 246-269.

Ruiselede

524. Depredomme J., *Ruiseleedse gebouwen en plaatsnamen op de Grenskaart van 1627*. - OR., 2 (1985), 87-90.
525. Dugoffroy G., *Het kerkhof van Sint-Pietersveld*. - OR., 2 (1985), 35-43, ill.
526. Dugoffroy G., *'t Haantje, vredig vergeten gehucht*. OR., 2 (1985), 94-98.
Zie ook nr. 57.

Rumbeke

527. Boucquey R., *Geneesherenkroniek van Rumbeke 1500-1900*. - NRA., 15 (1983-84) 6-31, ill.
528. Boucquey R., *Addendum Rumbeekse sagen en legenden (NRA. XIV 1981-82)*. - NRA., 15 (1983-84) 76-77.
529. Coussement Ph., *Rumbeke op het einde van de 18e eeuw*. - R., 15 (1983-84) 17-51, ill.

Boekenschouw

530. De Bruyne M., *Rumbeekse paarden, paardekoetsen en -liefhebbers*. - NRA., 15 (1983-84) 58-75, ill.
531. Vanackere C. & Goddeeris J., *Pastorsnamen in de Sint-Petrus en Sint-Pauluskerk te Rumbeke*. - GiK., 23 (1985) 2, 16-22, ill.
Zie ook nrs. 276, 530, 733.

Schuierskapelle

Zie nr. 539.

Sint-Jacobskapelle

532. Goemare A., *Sint-Jacobskapelle door de eeuwen*. - DD., 4 (1985) 104-109, ill.

Sint-Joris-ten-Distel

533. Lauwers W., *Historische speurtocht door Sint-Joris*. - JBB., 18 (1985), 9-67, ill.
(Sint-Joris-ten-Distel)
534. Ryserhove A., *Heks uit Sint-Joris verbrand in 1468*. - JBB., 18 (1985), 112-113.

Sint-Michiels

Zie nr. 376.

Sint-Omaars

Zie nr. 359d.

Sint-Winoksbergen

Zie nr. 359d.

Sluis

535. de Brock P.E., *Het Kasteel te Sluis*. - Liber Amicorum René De Keyser, Oostkerke, 1985, 85-88, ill.

Staden

536. Vanheule M., *De Familie van Caloen de Basseghem en het Kasteel van Staden*. - GS., (1985) 423-450, ill. + plan.

Stalhille

537. Franchoo A., *Toewijzing van kerkelijke goederen tijdens het Franse bewind. Stalhille*. - BO., 25 (1985) 231-234.

Steenvoorde

538. Ghyselbrecht A., *De heerlijkheid van de Hoflanden te Steenvoorde : het kohier van 1533*. - Westhoek, II (1985) 7-40.
Zie ook nr. 359d.

Tielt

539. Vandepitte P., *Tielt : speuren naar heden en verleden van Tielt, Aarsele, Kanegem en Schuierskapelle*. Tielt, 1985, 144 blz., ill.
540. Van Wouterghem E., *Messageerdiensten tussen Tielt en Aalter en tussen Tielt en Bloemendale (Beernem)*. - JBB., 18 (1985), 126-133, ill.
(koetsdiensten in de 19e eeuw)
Zie ook nr. 595.

Torhout

541. Van Acker L., *De stadsgewichten van Torhout in 1531*. - B., 85 (1985) 238-239.
Zie ook nrs. 671, 699.

Ursel

Zie nrs. 106, 141.

Varsenare

542. Franchoo A., *Het burgerlijk en militair hospitaal te Varsenare*. - BO., 25 (1985) 161-164.
 543. Tytgat J.-P., *Leenhouders van het Hof van Straten te Varsenare 1457-1486*. - VS., 21 (1985) 229-231.

Veldegem

Zie nr. 79.

Velzeke

Zie nr. 622.

Veurne

544. V(an) A(cker) L., *Wisseling van regimes te Veurne in de jaren 1600*. - B., 85 (1985) 282.
 545. Dawyndt A., *De Blekerij te Veurne*. - BdK., 27 (1985) 22.
 Iconografie.
 546. Hindryckx J., *Bijdrage tot de geschiedenis van de Veurnse brandweer. Vanaf de Franse Revolutie tot omstreeks 1850*. - BdK., 27 (1985) 49-56, 78-82.
 Vervolg op BdK., 26 (1984) 45-56, 80-84, 97-109, 132-140, 164-168.
 (Boekenschouw 1984, nr. 445).

Zie ook nrs. 147, 149.

Vinkem

547. Dawyndt A., *De herberg «De Eendracht» te Vinkem*. - BdK., 27 (1985) 83-84, 135-137.
 Liberale tegenzet op de katholieken op het einde van de vorige eeuw met een woning voor Pieter Dedullen als inzet. Van Puyenbroeck Willy verzorgde de aanvullende bijdrage (135-137).

Vlamertinge

548. Duflou M., *Het zilveren jubileum van de H.-Familiekerk op de Brandhoek te Vlamertinge*. - IK., 21 (1985) 2-12, ill.

Vleteren

549. Vanden Broucke A., *Vleteren en Beborna, jare 806 (6)*. - VI., 7 (1985) 1, 8-18.
 Oorsprong St.-Sixtus West-Vleteren. Vervolg op (5), Ijzb., 6 (1984) 4, 18-26. (Boekenschouw 1984, nr. 449).
 Zie ook nrs. 80, 239, 323, 335, 611, 612, 713, 714, 794.

Waarschoot

Zie nr. 734.

Waasten

550. De Simpel Fr. en Parez R., *La Chapelle de Saint-Yvon à Warneton : une fondation seigneuriale au XVIIe siècle*. - MSHC., 15 (1985) 69-90.
 551. Du Bosch Théo, *La Résistance d'une administration communale face à l'occupant : Warneton 1940-1944*. - MSHC., 15 (1985), 439-475.

Wakken

Zie nrs. 273, 661.

Boekenschouw

Waregem

552. Follens N., *De paters in Waregem en Nieuwenhove (1901-1914)*. - JGOKW., 13 (1985) 160-215.
553. Follens N. & Verplaetsen A., *Nieuwenhove, en gouden parochie te Waregem, 1500-1985*. - Waregem, 1985, 616 blz. ill.
554. Opsommer R., *Waregemse lenen en heerlijkheden onder Ingelmunster en Vijve-Dendermonds, 15de-16de eeuw*. - JGOKW., 13 (1985) 269-287.
555. Verschuere M., *Typhus-epidemie in Waregem, 1785*. - JGOKW., 13 (1985) 149-158.
- Zie ook nrs. 115, 117, 140, 613.

Werken

Zie nrs. 111, 112.

Wervik

556. Beels A., *Het kruis staat nog altijd recht*. - SOCW., 4 (1985) 67-74.
Betreft het reliëf-kruis uit 1657 in het Sint-Janshospitaal te Wervik.
557. Willemot O., *De verdwenen brouwerij van Elslande te Wervik*. - SOCW., 4 (1985) 75-86.
- Zie ook nrs. 620, 795.

Westende

Zie nrs. 173, 764.

Westkapelle

558. Vandepitte G., *Doodslag te Westkapelle. 1780*. - Liber Amicorum René De Keyser, Oostkerke, 1985, 161-176.

Woesten

559. *Inhuldiging van Burgemeester F. Noppe te Woesten*. - VI., 7 (1985) 4, 36-48, ill.
Op 27 februari 1927.
- Zie ook nr. 183, 338, 721.

Woumen

560. Vlaminck J., *De Sint-Andrieskerk van Woumen door brand vernield*. - DD., 4 (1985) 4-7, ill. ; 49 ; 125-126.
561. Vlaminck J., *600 Woumense plaatsnamen*. - DD. 4 (1985) 110-116, 163-166.
- Zie ook nr. 266.

Wulpen

562. Bijmens B., *Wulpen. Fondaties en Schenkingen*. - BdK., 27 (1985) 137-138.
Briefwisseling pastoor-bisschop : 1815.
- Zie ook nr. 150.

Zedelgem

563. Arnou P., *Oude grafstenen in de Sint-Laurentiuskerk te Zedelgem*. - Zilleghem, 5 (1984) 36-40.
564. Arnou P., *Sport-, cultuur- en ontspanningsleven in het laatste oorlogsjaar te Zedelgem*. - Zilleghem, 6 (1985) 110-120.
565. Cappon G., *De Witte Doorn, hoeve en herberg*. - Zilleghem, 5 (1984) 27-35.
In Zedelgem.
566. Kyndt E., *De loteling van Zedelgem*. - Zilleghem, 5 (1984) 56-63.
Alleen Zedelgem.
567. Kyndt E., *Moord op hoeve «De Arend»*. - Zilleghem, 6 (1984) 106-120.

568. Pollet J., *Zedelgem van de Vrede van Nijmegen (1678) tot het Bestand van Regensburg (1684)*. - Zilleghem, 5 (1984) 83-94.
569. Pollet J., *Zedelgem van het Bestand van Regensburg (1684) tot de Vrede van Rijswijk*. - Zilleghem 5 (1984) 124-136.
570. Pollet J., *Zedelgem van de Vrede van Rijswijk (1697) tot de vrede van Utrecht (1713)*. - Zilleghem, 6 (1985) 3-17, ill.
571. Pollet J., *Enkele gegevens over landbouw en veeteelt in Zedelgem in 1789 en 1801*. - Zilleghem, 5 (1984) 154-159.
Zedelgem, Aatrijke, Loppem.
572. Pollet J., *De bevolking van Zedelgem in 1789 en 1801*. - Zilleghem, 6 (1985) 90-96.
573. Pollet J., *Bestuurlijke indeling van Zedelgem tijdens de 17de en de 18de eeuw*. - Zilleghem, 6 (1985) 124-131, krt.
- Zie ook nrs. 79, 225, 694, 809, 810.

Zerkegem

Zie nrs. 101, 127.

Zonnebeke

Zie nr. 108.

Zuienkerke

Zie nr. 125.

III. BIJZONDERE GESCHIEDENIS

1. Recht en instellingen

574. Arickx V., *Moordenaar De Meyere, geëxecuteerd in Menen en opgeknoopt in Meulebeke, 1692*. - B., 85 (1985) 374-375.
575. Arnould M.-A., *Le premier budget du duc Charles de Bourgogne (1467-1468)*. - HKCG., CL (1984) 226-271.
576. Baelde M., *Confiscatie van wijn te Duinkerke bekrachtigd door de Geheime Raad*. - B., 85 (1985) 234-235.
577. Baelde M., *Een termijnhuis te Kortrijk voor Rijzelse Dominikanen door de Geheime Raad toegestaan (1550)*. - B., 85 (1985) 300-302.
578. Baelde M., *Een Rijzels kanunnik als Kortrijks poorter bevestigd (1546)*. - LG., XXVII (1985) 2, 141-144.
579. Blockmans W.P. (red.), 1477. *Het algemene en de gewestelijk privilegiën van Maria van Bourgondië voor de Nederlanden*. Kortrijk-Heule, UGA, 1985, 541 blz. ill. (Standen en Landen , LXXX).
580. Blockmans W.P., *Breuk of continuïteit ? De Vlaamse privilegiën van 1477 in het licht van het staatsvormingsproces*. - Standen en Landen, 84 (1985) 97-144.
581. Buntinx J., *Manifest van Louis Errembaut, president van de Raad van Vlaanderen, aan de Staten van Vlaanderen (26-30 augustus 1669)*. - HKCG., CL (1984) 437-452.
582. Coutier J., *De hervormingen van Jozef II : balans van de plaatselijke financiën voor 1782*. - TGB, 156 (1986) 3-23.
583. Decuyperre P., *De zaak Jadau in Kortrijk 1726. Weerspanningheid tegen een strafuitvoering*. - LG., XXVII (1985), 261-197.
584. Derville A., *Les pots-de-vin dans le dernier tiers du XVe siècle (d'après les comptes de Lille et de Saint-Omer)*. - SL., 80 (1985) 449-471.
585. De Win P., *Queeste naar de rechtspositie van de edelman in de Bourgondische Nederlanden*. - TRG., 53 (1985) 223-274.

586. Libon J., *Un procès devant l'officialité de Tournai intenté en 1695 par une jeune fille d'Houhem*. - MSHC., 15 (1985) 91-106.
587. Paravicini W., *Die Hofordnungen Herzog Philipps des Guten von Burgund. Dl. I*. - Francia. Forschungen zur westeuropäischen Geschichte, 10 (1982) 131-166.
588. Paravicini W., *Die Hofordnungen Herzog Philipps des Guten von Burgund. Dl. II*. - Francia. Forschungen zur westeuropäischen Geschichte, 11 (1983) 257-301.
589. Peeters J.-P., *Het verschijnsel der gilden en hanzen in de middeleeuwse steden in de Nederlanden*. - BTFG., 62 (1984) 271-288.
590. Prevenier W., *Briefwisseling tussen de Vier Leden van Vlaanderen en Filips de Stoute, hertog van Bourgondië en diens echtgenote Margareta van Male, over de inbreuken op Vlaamse Privileges door vorstelijke ambtenaren en instellingen (1398-1402)*. - HKCG., CL (1984) 506-522.
591. Robinet R., *L'incendiaire d'Herlies brûlé vif sur la grand'place de Lille le 15 juillet 1722*. - Plein-Nord, n° 115, sept. 1985, 10-14.
Herlies, Nord, arr. Lille, c. La Bassée.
592. Ronse H., *Machtiging tot opname of collocatie. Het ontstaan van de internerings-procedure in Nederland en België aan de hand van de situatie te Brugge*. - Vijsselaar J. (red.), *Honderd jaar krankzinnigheid. Geschiedenis van de krankzinnigenwetgeving in Nederland. Verslag van het symposium op 13 april 1984 te Zeist, Utrecht, 1985, 25-50*, (NcGv-reeks, 70).
593. Stengers-Limet Adr., *Une fiscalité particulière dans les anciens Pays-Bas : les terres franches*. Kortrijk-Heule, UGA, 1985, 515 blz., krt. (Standen en Landen LXXXIV).
594. Wyffels C., *De niet als stad erkende historische steden in België*. - TGB., 153 (1985) 13-22.
- Zie ook nrs. 24, 29, 32, 33, 181, 293, 355, 357, 437, 505, 512, 520, 534, 541, 544, 573, 587, 637.

2. Economische en sociale geschiedenis. Historische demografie

595. Arickx V., *Moelijkheden rond de aanleg van de nieuwe steenweg Tielt-Pittem-Rijseleinde (Posterij), 1750-1765*. - RT., 16 (1985) 4, 187-200.
596. Baeyens E., *«Scheepsrampen voor de Vlaamse kust 1835-37»*. - CII., (1986), 23-39, ill.
597. Bauwens J., *De steenweg van Veurne naar de Kerckepanne (18^e eeuw) kwam onder vreemde omstandigheden tot stand*. - GiK., 23 (1985) 3, 14-22, ill.
598. Bijns B., *Nederlandstaligen in Frans-Vlaanderen*. - BdK., 27 (1985) 34-46.
Periode 1960-80.
599. Coenye J., *Rond de EBES-centrale te Slijkens*. - JHC., (1985), 71-79.
600. Constandt M., *Het aandeel van Oostende en Brugge in het «oorlogstoerisme» tijdens het interbellum*. - HEM., 122 (1985) 107-116.
601. Coornaert M., *De Vlaamse strandvissers in het Oud Regiem. Strandvisserij in de Middeleeuwen*. - B., 85 (1985) 209-221.
602. Coornaert M., *De bewoning van de Zwinstreek in het Oud Regiem*. - 2000 jaar Zwinstreek, Knokke, 1985, 86-94, ill.
603. Cornette J., *Vellenare : enkele Staten van Goed*. - Westhoek, I (1984) 7-12.
604. Cossey S., *Bossen en grof wild in Poperinge en omgeving*. - AdS., 15 (1985) 4, 16-21, krtn. en foto.
Met personenlijst voor de vergoede gevangen wolven van 1587 t/m 1759.
605. Craeybeckx J., *Prijstijging, «monopolisme» en prémercantilisme : de regering der Nederlanden en de groothandelaars - importeurs van Franse wijn*. - HKCG., CL (1984) 380-407.

606. Danneel M., *Handelaarsters in oude kleren in de 16de eeuw te Brugge*. - BO., 25 (1985) 203-218.
607. Debacker R., *De inboedel van een hoeve 245 jaar geleden*. - OR., 2 (1985), 101-105.
608. Debrabandere P. en Maddens N., *50 jaar KB : ook hier zijn wij groot geworden : het nijvere arrondissement Kortrijk : tentoonstellingscatalogus, Kortrijk, Kredietbank, 10-28 mei 1985*. Kortrijk, 1985, 95 blz., ill.
609. Debroux A., *Les biens mobiliers trouvés à la mortuaire de Guilbert de la Barre (1592)*. - MSHM., 7-2 (1985) 137-178.
Heer van Moeskroen van 1578 tot 1592.
610. Delsalle P. (ed.), *Villes et villages textiles (XVIe-XXe s.). Actes de la seconde rencontre internationale d'histoire textile (Tourcoing, 1984)*, Tourcoing, 1985, 227 blz.
Met talrijke bijdragen betreffende Noord-Frankrijk en België.
611. Depuydt W., *De verpachting van de dismolen te Westvleteren anno 1697*. - VI., 7 (1985) 2, 34-38.
612. Depuydt W., *Molenconflict te Oostvleteren in de XVIIIe eeuw*. - VI., 7 (1985) 2, 39-40.
Adelissa, vrouwe van de heerlijkheid Oost-Vleternes, en het kapittel van Eversam.
613. Despriet Ph., *Sociale woningbouw te Waregem 1820-1823*. - JGOKW., 13 (1985) 91-99.
614. Devyt C., *Scheepsvlaggen als havenpromotie. Brugge, 1652-1666*. - B., 85 (1985) 297-300.
615. Dewilde B., *Het nationaal vlasmuseum te Kortrijk*. - ML., 11 (1985) 71-75, ill.
616. Dewitte B., *De aanpassing van de havendam te Brugge in 1781*. - B., 85 (1985) 359-365, ill.
617. Girouard M., *Cities and People. A social and architectural History*. London and Newhaven, Yale University Press, 1985, 398 blz., ill.
Hoofdstuk 5 «Bruges and Venice»: Brugge als prototype van middeleeuws handelscentrum. (blz. 85-112).
618. Hovart P., *Zeevisserij in vroegere eeuwen. Een analyse van normatieve bronnen, Gent-Oostende, Ministerie van Landbouw - Bestuur voor Landbouwkundig Onderzoek (Rijkscentrum voor Landbouwkundig Onderzoek) - Rijksstation voor Zeevisserij, 1985, iii - 189 - VII blz., ill.*
619. Huys P., *Octrooien voor rosmolens (± 1575-1600)*. - B., 85 (1985) 280-282.
620. Huys P. en Maddens N., *De telling van weerbare mannen in Wervik en Geluwe, 1638*. - SOCW. 4 (1985) 87-102.
621. Kerkhofs J. en Rezsóhazy R. (red.), *De Stille Ommekeer, Tielt/Weesp, Lannoo, 1984, 216 blz.*
Belangrijke historisch gesitueerde sociale studie over waardenbeleving in België ca 1980.
622. Lamarcq D., *Vijftienhonderd Velzekearen. een historisch-demografische analyse van een plattelandsparochie in Zuid-Oost-Vlaanderen. Velzeke (1650-1800)*. - TGB., 151 (1985) 35-45.
623. Lanszweert W., *Situation des pêches des navires des quartiers de Dunkerque et de Grevelines armés pour la pêche de la morue en Islande*. - MV., 7 (1984), 508-511 + 2 blz. ; 533-535.
Nederlandstalig. Overweging bij een weergegeven ongedateerde statistische tabel over de aard van de vissersvaartuigen, de reders en de kapiteinen, het aantal bemanningsleden.
624. Lanszweert W., *Illegale Kustvisserij*. - MV., 7 (1984), 560-563.
Historisch overzicht.

625. Marechal D., *De Brugse schoenmakers en hun voortbrengselen (14de-18de eeuw)*. - De Brugse Schoenmakers en Timmerlieden. De Ambachten en hun Huizen, 14de-20ste eeuw, Brugge, 1985, 41-52, ill.
626. Michiels G., *De functie en de bewoners van de voormalige ambachtshuizen (19de-20ste eeuw)*. - De Brugse Schoenmakers en Timmerlieden. De Ambachten en hun Huizen, 14de-20ste eeuw, Brugge, 1985, 21-24, ill.
627. Opsommer R., *De korenwindmolen van het Nieuwgoed te Kerckhove in de 15de eeuw*. - B., 85 (1985) 273-279.
628. Parmentier J., *De handelaars en supercargo's in de Oostendse Moka- en Indiahandel*. - HEM., 122 (1985) 181-208, ill.
629. Rotsaert K., *Daensistische kiezers in West-Vlaanderen*. - HEM., 122 (1986) 233-239.
630. Ryckaert M., *Het onroerend patrimonium van de ambachten van de schoenmakers en de timmerlieden (14de-18de eeuw)*. - De Brugse Schoenmakers en Timmerlieden. De Ambachten en hun Huizen, 14de-20ste eeuw, Brugge, 1985, 15-20, ill.
631. Scholliers P., *Oorlog en voeding : de invloed van de Eerste Wereldoorlog op het Belgische voedingspatroon, 1890-1940*. - TSG., 11 (1985) 30-50.
632. Schoonheere A., *Comines-France aux normes républicaines dans ses œuvres et ses mœurs (1870-1914)*. - MSHC., 15 (1985) 117-302.
633. Steevens D., *De streek van de lage lonen en de lange uren. 100 jaar socialisme in het arrondissement Brugge*. dl. 1 : 1885-1939. Brugge, Uitgeverij Jempie Herrebout, 1985, 176 blz., ill.
634. Thumerelle P.-J., *La population du Nord-Pas-de-Calais après 20 ans de crise*. - FN., 10 (1985) 127-144.
Betreft 1954-82.
635. Tillie W., *De spoorlijn Brugge-Poperinge 1845-1854*. - AdS., 15 (1985) 1, 2-11, ill.
- Ontstaan en aanleg.
636. Van Acker L., *Een bewogen zeereis naar Spanje in 1616*. - B., 85 (1985) 286-290.
637. Van den Abeele A., *Hongeroproer te Brugge in 1847. Gerechtelijk epiloog*. - B., 85 (1985) 303-304.
638. Van den Abeele A., *De Brugse vrijmetselaarsloge «La Parfaite Egalité». Een tip van de sluier opgelicht*. - TGB., 151 (1985) 13-34.
639. Vandenberghe S., *De timmerlieden en de schrijnwerkers en hun voortbrengers (14de-18de eeuw)*. - De Brugse Schoenmakers en Timmerlieden. De Ambachten en hun Huizen, 14de-20ste eeuw, Brugge, 1985, 53-62, ill.
640. Vandenbroeke C., *Vlaamse koopkracht, gisteren, vandaag en morgen*. Leuven, Kritak, 1984, 302 blz., ill.
641. Vandenbroeke C., *De proto-industriële en de industriële ontwikkeling van België in het kader van de internationale historiografie*. - BTFG., 63 (1985) 310-323.
642. Vandenbroeke C., *Evolutie van de land- en bedrijfspacht in de streek van Kortrijk van de late 16de tot het begin van de 19de eeuw*. - LG, XXVII (1985), 33-54.
643. Vandepitte G., *Een winkeldievegge*. - RP., 27 (1985) 45-58.
644. Vandewalle A., *De Brugse biervoeders en de aksijnskontrolle (eind 15de-17de eeuw)*. - HEM., 122 (1985) 65-89, ill.
645. Vandewalle A., *De Brugse schoenmakers en timmerlieden in het ambachtswezen (13de-19de eeuw)*. - De Brugse Schoenmakers en Timmerlieden. De Ambachten en hun Huizen, 14de-20ste eeuw, Brugge, 1985, 5-14, ill.
646. Vandewalle A., *De Veerschuit Brugge - St.-Donaas in 1648 en de volgende jaren*. - Liber Amicorum René De Keyser, Oostkerke, 1985, 201-204, ill.
647. Van Hoorix W. en Roets E., *Molens en molenaars in Vlaanderen in 1600*. - VS., 21 (1985) 515-523, 539-552.

648. Vanthemsche G., *De oorsprong van de werkloosheidsverzekering in België : vakbondskassen en gemeentelijke fondsen (1890-1914)*. - TSG., 11 (1985) 130-164.
649. Verbanck J., *Het drama van de N.S. «Marguerite-Maria»*. - MV., 7 (1984), 484, 487.
Ondergang van een Nieuwpoorts vissersbootje in 1930 en de sociale weerslag hiervan voor de weduwe van de verdronken meevarende.
650. Verheye St., *Vervallers van laken : strenge straffen*. - IK., 21 (1985) 82-85.
Vonnissen van Thorin de Bets en co, a° 1417 en Pieter Van Aelst, a° 1537.
651. Verheye St., *Meisjes en huizen van plezier*. - IK., 21 (1985) 86-93.
De Reglementen van 1837 en 1857 voor Ieper.
652. Vermeulen M., *De grafelijke banmolens op de Leie te Harelbeke*. JGOKW., 13 (1985) 141-147.
653. Vlaemynck J., *Van Vrouwies van Blyden Levene*. DD., 4 (1985) 154-158, krt. Prostitutiereglement van 1484. Diksmuide.
654. Welvaert F., *Toerisme : verschijnsel in tijd en ruimte*. - 2000 jaar Zwinstreek, Knokke, 1985, 68-80, ill.
655. Wyffels C., *Documenten over de Engelandreis in november-december 1565 van Jakob van Wambeke, Pensionaris van de stad Antwerpen*. - HKCG., CL (1984) 357-379.
Betreft de economische geschiedenis van het graafschap Vlaanderen in de 16de eeuw.
656. Wyseur-Wilkin Ch., *La suppression des confréries religieuses aux Pays-Bas autrichiens. Eché d'une réforme de Joseph II dans le domaine de la bienfaisance (8 avril 1786)*. - ABVH., 21 (1983) 3-39.

Zie ook nrs. 24, 181, 219, 248, 260, 358, 373, 384, 385, 395, 400, 402, 406, 408, 409, 419, 437, 447, 448, 457, 493, 499, 506, 523, 534, 537, 540, 572, 584, 589, 684, 698, 730, 815, 838.

3. Literatuurgeschiedenis

657. Arickx V., *Rederijkerskamers in West-Vlaanderen*. - Lexicon van Westvlaamse schrijvers, Torhout, 1985, 5-12.
658. Coulier Edw., *Veurne in de literatuur... Veurne en de literatuur...* - GiK., 23 (1985) 3, 3-13, ill.
659. De Bruyne M., *P. Alberdingk Thijm en Rodenbachs praalgraf*. - WT., XLIV (1985) 4, 202-205.
660. De Cuyper J., *De godsdienstige boodschap in Verschaeves werk*. - Verschaeve in zijn religieuze werk. Vers. 1985. Colloquiumnummer, 21-43, ill.
661. Degroote K., *Dichtwedstrijd in Wakken anno 1806*. - RT., 16 (1985) 201-205.
662. De Keyser R., *Jacob van Maerlant en de middeleeuwse tuinkunst*. - RP., 27 (1985) 105-107.
663. Dekkers E., *Verschaeves vroomheid*. - Verschaeve in zijn religieuze werk. Vers. 1985. Colloquiumnummer, 77-97, ill.
664. Demarest H., *Vergeten huldedicht van vergeten dichter. Karel Brondel aan Guido Gezelle, 1882*. - BO., 25 (1985) 105-112.
665. De Paepe C., *Cyriel Verschaeve en de Spaanse mystiek*. Verschaeve in zijn religieuze werk. Vers. 1985. Colloquiumnummer, 45-76, ill.
666. Deprez A., *Over Gezelles briefwisseling met de Frans-Vlamingen (1884-1899)*. - FN., 10 (1985) 229-245.
667. De Zegher C., *Een lofdicht op J. Verslype, pastoor te Lichtervelde (1684)*. - B., 85 (1985) 376-381, ill.

668. Franken J., *De raadsels van Reinaert*. - OE., 28 (1985) 513-524, ill.
669. Huyghebaert J., *Roeselaarse zegepraal in de toneelwedstrijd van Oudenaarde, 1784*. - B., 85 (1985) 145-151.
670. Huyghebaert J., *Vader Walgrave en Rodenbach*. - B., 85 (1985) 236-237.
671. Huyghebaert J., *Toneel door de Buyten-Lieden van Torhout, 1780*. - B., 85 (1985) 382-383.
672. Huyghebaert J., *Het zogezegd plagiaat van Jan Quicke*. - B., 85 (1985) 402-408, ill.
Over Quickes Vondelbiografie (1789) en de Vondelbiografie van Geeraard Brandt (1682).
673. Labarre A., *L'œuvre de Paul du Mont, douaisien*. - OGE., 58 (1984) 351-373.
° 1532, vertaler en uitgever van geestelijke literatuur.
674. Reynebeau M., *Het verdriet van Vlaanderen. Historische beeldvorming in romans van Louis Paul Boon, Hugo Claus en Walter Van Den Broeck*. - OE., 28 (1985) 221-232, ill.
675. Thomas P., *De religieuze aspecten van Verschaeves werk. Inleiding tot het Colloquium 1984*. - Verschaeve in zijn religieuze werk. Vers. 1985. Colloquiumnummer, 11-19.
676. Van Biervliet L., *Een taaie Gulden Vlieslegende rond Maria Crombrughe*. - B., 85 (1985) 343-358.
677. Van Hoorweder C., *Pieter Pourbus (ca 1524-1584) en de rederijkerswereld*. - Jaarboek 1983-84. Brugge Stedelijke Musea, Brugge, 1985, 277-278, ill.
678. Vanlandschoot R., *Cyriel Verschaeve : Europa und der Neue Glaube (1942), een studie over Verschaeve en het nationaal-socialisme*. - Verschaeve in zijn religieuze werk. Vers. 1985. Colloquiumnummer, 99-139, ill.
679. Verschaeve in zijn religieuze werk. - Vers. 1985. Colloquiumnummer.
680. Vives Io. L., *Praefatio in leges Ciceronis Aedes legum*, ed. C. Matheussen, Leipzig, Teubner, 1984, XIV-35 blz.
- Zie ook nrs. 27, 84, 199, 201, 203, 210, 222, 226, 231, 259, 268, 273, 274, 289, 528, 361, 386, 475, 775, 821, 828.

4. Geschiedenis van het onderwijs

681. Anckaert F. en Vanacker M., *Historische evocatie van het meisjesonderwijs der Zusters Maricolen te Hooglede*. Hooglede, 1985, 677 blz., ill.
682. Beun J., «*Les Dames de la Sainte Uion du Sacré Cœur*» te Nieuwpoort. - Bdk., 27 (1985) 8-13, ill.
Vanaf 1882 tot in 1914. Schoolvoorschriften.
683. Callewaert H., *Bijdrage tot de geschiedenis van het Sint-Aloysiuscollege en het onderwijs in Diksmuide*. Diksmuide, Sint-Aloysiuscollege, 1985, 160 blz., ill.
684. De Graeve Bie e.a., *Het onderwijzersberoep en intergenerationaliteit. Een vier-generatie-onderzoek in Vlaanderen en Nederland op basis van oral history*. - TSG., 11 (1985) 324-348.
685. Depoortere L., *Het volksonderwijs in het decanaat Torhout tijdens de 17de en 18de eeuw*.
- JHKH., (1985), VOT 1-23.
686. Geirnaert N., *Twee pogingen voor een Latijnse school in Damme (1456-1461)*. - B., 85 (1985), 259-268.
687. *150 jaar Sint-Vincentiuscollege te Ieper : 1834-1984*. Ieper, 1984, 272 blz., ill.
688. Hoornaert G., *Schriftelijke verslagen van de onderwijsvergaderingen uit het schoolkanton Roeselare, 1879-1893*. - R., 15 (1983-84) 107-144.

689. Janssens de Bisthoven B., *Brief van J. B. Malou, bisschop van Brugge, aan professor J. Moeller over het onderricht in de geschiedenis in de colleges, 20 september 1853*. - HEM., 122 (1985) 105-106.
690. Lermyte J.-M., *227 lesgevers in het lager onderwijs van het arrondissement Roeselare 1879-1886. Een biografische bijdrage*. - R., (1983-84) 145-198.
691. Lietaer N., *Principaal Jos Versele en de Vlaamse boerenjongens uit Normandië*. - LG., XXVII (1985), 309-313.
Pogingen om zonen van Vlaamse boeren uit Normandië naar het college van Moeskroen te krijgen, in de periode 1936-39.
692. Masson I., *Onze-Lieve-Vrouwecollege Assebroek, Brugge : 1950-1980*. Brugge, 1984, 95 blz., ill.
693. Pillen L., *Lezen in het «Liber memorialis» van de superior, september 1939 - juli 1941*. - Eertijds, oud-leerlingenbond, Roeselare, jg. 17, nr. 2 (1985) 1-11.
694. Pollet J., *Schoolmeesters te Zedelgem in de 17de en 18de eeuw*. - Zilleghem, 5 (1984) 3-12.
695. Schoonaert G., *Onderwijsstructuren in Poperinge in de XVIe eeuw. De ambachtelijke opleiding*. - AdS., 15 (1985) 4, 6-15, ill.
696. Schoonaert G., *Onderwijsstructuren te Poperinge in de XVIe eeuw. De ghemeeene schoole vander stede (1568-)*. - AdS., 15 (1985) 2, 28-36, ill.
697. Schoonaert G., *Onderwijsstructuren te Poperinge in de 16e eeuw. De aerne schole*. - AdS., 15 (1985) 1, 12-17, ill.
698. Vandermeersch P., *Brugse studenten aan de universiteit. Studiekosten en studiefinanciering in de tweede helft van de zestiende eeuw*. - HEM., 122 (1985) 27-63.
Zie ook nrs. 30, 192, 369, 517, 787.

5. Kunstgeschiedenis en monumenten

699. A.B., *De Karolingische kerk van Torhout*. - B., 85 (1985) 197-198
700. *Architectuurtekeningen uit de historische steden van België*, Vereniging van historische steden van België, (1985), 127 blz., ill.
701. Arickx V., *Kunstschilder Hendrik Hettlie aan het werk in de kerk te Lichtervelde, 1699-1700*. - B., 85 (1985) 196-197.
702. Baligand Fr., *Le musée de la Chartreuse à Douai. Peinture des Ecoles du Nord*. - FN., 10 (1985) 191-209.
Met 11 afbeeldingen ; van de Middeleeuwen tot Jacob van Ruysdael.
703. Beernaert K., *De educatieve dienst van de Stedelijke Musea te Brugge*. - ML., 11 (1983) 50-52, ill.
704. Cailliau J., *Het molenbestand in de Westhoek in 1700*. - Molenecho's, 13 (1985) 172-178.
705. Cailliau J., *Het scherprecht te Veurne in de 18de eeuw*. - Molenecho's, 13 (1985) 228.
706. Callewaert K., *De restauratiewerken aan de gevels van het Kortrijks stadhuis, 1959-1962*. - GiK., 23 (1985) 4, 4-17, ill.
707. Constand H. J., *Monumentale bouwkunst op de Ieperse markt. Enkele nieuwe inzichten*. - De Ieperse Markt, een historisch fenomeen, Ieper 1985, 49-71, ill.
708. Coornaert M., *Een Overzicht van de Molens in het Noordvrije*. - Liber Amicorum René De Keyser, Oostkerke, 1985, 43-78.
709. Danneels L., *Het legendarisch Luizengevecht te Dudzele*. - Liber Amicorum René De Keyser, Oostkerke, 1985, 79-84, ill.
Tijdelijke woning voor Rik Slabbinck, Luc Peire en Paul Permeke.
710. Debrabandere P., *Kortrijks tin*. - LG., XXVII (1985) 3-32, ill.
711. Debrabandere P., *Gerard Zegers' Verrijzenis van Kristus terug in Kortrijk*. - LG., XXVII (1985) 145-150.

712. Debrabandere P., *Kortrijkse horlogemakers*. - LG., XXVII (1985) 243-260, ill.
(Historisch overzicht : middeleeuwen tot 19e eeuw).
713. Debyser J.-P., *De «De Meestermolen» te Oostvleteren*. - VI., 7 (1985) 2, 13-25, ill.
714. Dejonckheere M., *Verdwenen Vleterse windmolens*. - VI., 7 (1985) 2, 6-12, ill.
715. De Jonghe D., *Zeldzame fragmenten van een Zandaniji-weefsel in het Gruuthusemuseum te Brugge*. - Jaarboek 1983-84, Brugge Stedelijke Musea, Brugge, 1985, 279-288, ill.
716. Deleu Fr., *Een historisch overzicht van klokken en beiaarden in de Franse Nederlanden*. - FN., 10 (1985) 163-189.
717. Demarest H., *Gloria in excelsis Deo*. - Schr., 15 (1985-1986) 7, 6-10, ill.
Onbekende Brugse kerstprent van Joannes Stochove uit 1774.
718. De Meersman R., *Het retabel met negen Westvlaamse heiligen*. - KB., 6 (1985) 40-45, ill.
Gepolychromeerd houtsnijwerk (1904) van Hippolyte Fonteyne ; bewaard in de bovenkapel van het H. Bloed te Brugge.
719. Denewet L., *Actueel molennieuws uit West-Vlaanderen*. - Molenecho's, 13 (1985) 104-107.
720. Depredomme J., *Het Zandbergkruis vroeger en nu*. - OR. 2 (1985) 3-13, ill.
(Grenskruis tussen Aalter en Ruiselede).
721. Depuydt W., *Uit Woestens oude molengeschiedenis* - VI., 7 (1985) 2, 29-33, ill.
722. Devliegher L., *Oude hoeven in de Zwinstreek*, 2000 jaar Zwinstreek, Knokke, 1985, 95-101, ill.
723. De Vos D., *De herinrichting en heropening van het Groeningemuseum in 1983*. - Jaarboek 1983-84. Brugge Stedelijk Musea, Brugge, 1985, 87-101, ill.
724. De Vos D., Vandenbussche P. & Vanden Borre H., *De restauratie van het passiedrieluik van Barend Van Orley in de Onze-Lieve-Vrouwewerk te Brugge*. - Jaarboek 1983-84. Brugge Stedelijke Musea, Brugge, 1985, 107-134, ill.
725. De Vos D., *Het portret van Margareta van Eyck twee dagen te laat gedateerd*. - Jaarboek 1983-84 Brugge Stedelijke Musea, Brugge 1985, 267-268, ill.
726. Devyt C., *De windmolens in 1985*. - B., 85 (1985) 434.
727. De Waha M., *Philologie et archéologie : la description des remparts de Bruges par Monetarius*. - Latomus, XLIII (1984) 609-622, ill.
728. Dewitte B., *De afbraak van de Waterhalle te Brugge (1787-1789)*. - HEm., 122 (1985) 209-232, ill.
729. Dièz del Corral L., Tomas y Valiente F., Bermejo Calrero J.L., Voet L., Alvarez M.F., Lottin A., Anes y Alvarez de Castrillón G., Van der Wee H., Dominguez Ortiz A., Baudouin F., Caro Baroja J., Depluvrez J.-M., IJsewijn J., Vorsters S.A., Lopez Piñero J.M., De Smet A., Steppe J.K., Balis A., Diaz Padrón M., López-Calo J., Becquart P., *Luister van Spanje en de Belgische steden*. 2 dln., Brussel, Gemeentekrediet, 1985, 696 blz.
730. Duverger E., *Kunsthandelaars op de jaarmarkten te Brugge in de zestiende en zeventiende eeuw*. - B., 85 (1985) 313-319.
731. Duverger E., *Een klok van Peter III de Clerck uit Mechelen voor de Sint-Annakerk te Brugge*. - B., 85 (1985) 417-418.
732. Esther J.-P., *Bouwgeschiedenis en architectuur van de schoenmakers- en timmerliedenhuizen (16de-20ste eeuw)*. - De Brugse Schoenmakers en Timmerlieden. De Ambachten en hun Huizen, 14de-20ste eeuw, Brugge, 1985, 25-40, ill.
733. Goddeeris J., *De kerk van Rumbeke in Rubens' tijd*. - GiK., 23 (1985) 2, 4-15, ill.
734. Goeminne L., *Struktuur en terminologie van de windmolens te Eeklo, Kaprijke en Waarschoot*. - AM., 36 (1985) 67-98.
735. Goossens M. en Davans H., *De restauratie van «De Olifant» in Brugge*. - M&L, 4 (1985) afl. 2, blz. 41-49.
Zie ook nr. 397.
736. Himpens G., *Goud en zilver in het Sint-Janshospitaal te Brugge*. - B. 85 (1985) 224-233.

737. Hostyn N., *Omtrent een gezicht op de haven van de stad Oostende*. - Bulletin van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, 55 (1984) 114-118, ill.
738. Huys P., *Herstelling van een stenen windmolen te Aardenburg omstreeks 1446*. - AM., 36 (1985) 60-66.
739. Huys P., *Molenarchivalia*. - B., 85 (1985) 106.
740. *Een keuze uit de aanwinsten 1981 en 1982*. - ML., 11 (1983) 101-214, ill.
O.m. in het Groeningemuseum, Gruuthusemuseum en Museum voor Volkskunde te Brugge, het Museum voor Oudheidkunde en Sierkunst te Kortrijk, het Museum voor Schone Kunsten te Oostende, en het Provinciaal Museum voor Moderne Kunst te Ieper.
741. Lobelle-Caluwé H., *Rond de restauratie van het 14de-eeuwse Corneliusbeeld*. - Jaarboek 1983-84. Brugge Stedelijke Musea, Brugge 1985, 135-148, ill.
742. Marechal D., *De iconografie van de navolging van Christus. Twee opmerkelijke schilderijen in het Brugse*. - Jaarboek 1983-84. Brugge Stedelijke Musea, Brugge 1985, 269-276, ill.
743. Marechal D., *De British Empire Panels en de aanverwante kunstwerken uit het interbellum. Enkele typische voorbeelden in het Brugse Brangwynfonds*. - Jaarboek 1983-84. Brugge Stedelijke Musea, Brugge, 1985, 315-320, ill.
744. Meulemeester J.L., *Jacob van Oost de Oudere en het zeventiende-eeuwse Brugge*. Brugge, Uitg. Westvlaamse Gidsenkring, 1984, 475 blz., ill.
745. Meulemeester J.-L., *Een onbekend binnenzicht in de Sint-Salvatorskathedraal te Brugge*. - B., (1985) 86-90, ill.
746. Meulemeester J.-L., *Een nieuw stadhuis voor Oudenburg in de achttiende eeuw*. - BO., 25 (1985) 97-104, ill.
747. Mitchell D., *Annus Mirabilis 1706. A study of a linen damask napkin of the siege of Meenen by Paeschael Staes*. - LG., XXVII (1985), 127-140, ill.
748. Nijs R. & De Geyter G., *Een petrografische kijk op onze historische monumenten*. - Vobov-info, 18-19 (1985) 40-44.
749. Pauwels A.G., *De Venus van Kortrijk. Een toepassing van holografie in het Museum voor Oudheidkunde te Kortrijk*. - ML., 11 (1983) 67-70, ill.
750. Pauwels H., *Van Eycks madonna Van der Paele opnieuw bekeken*. - Jaarboek 1983-84. Brugge Stedelijke Musea, Brugge 1985, 223-240, ill.
751. Pfister Chr., *Un mémoire anonyme sur l'église Saint-Jean-Baptiste (à Dunkerque)*. - RSDHA., 39 (1985) 79-82.
752. Plateaux Al., *L'église de Bourghelles hier et aujourd'hui*. - Plein-Nord, n° 115, sept. 1985, 21-28.
Bourghelles, Nord, arr. Lille, c. Cysoing.
753. Roose P. en Fauconnier A., *Orgels uit verleden en heden van de Sint-Trudo-abdij van Brugge*. - Orgelkunst, 8 (1985), 1, 20-33.
754. Rotsaert J., *De Jezuzalem- of Heilig Grafkapel te Brugge, en een legende*. - BO., 25 (1985) 116-120, ill.
755. S., *Alfred Ronse (1876-1962) en de Westvlaamse windmolenterminologie*. - Molenecho's, 13 (1985) 15-20.
756. S., *Strubbelingen en problemen bij het invoeren van Dekkerwieken in België in 1933*. - Molenecho's, 13 (1985) 22-27.
Behandelt o.m. de rol van A. Ronse.
757. Strohm R., *Music in Late Medieval Bruges*. Oxford, Clarendon Press, 1985, 273 blz., ill.
758. Tanghe O., *Hun stem in steen : Westvlaamse missionarisroute : monumenten, gedenkstenen, begraafplaatsen en biografische gegevens van Westvlaamse missionarissen*. Tielt, 1984, 143 blz., ill.
759. Tillie J., *Saint-Eloi de Dunkerque, Album. Notice historique par André Merck*. - Dunkerque, Editions Kim, 1985, 125 blz., ill.
760. Van Biervliet L., *Enkele gegevens over doekschilderkunst ten tijde van de Vlaamse Primitieven*. - B., 85 (1985) 75-82.

761. Van Cleven J., *Het «Kasteeltje» van Florimond Vandamme, een merkwaardig voorbeeld van spontane architectuur te Oedelem*. - WEH., nr. 62, 1984, 54-71.
762. Vandenberghe S., *Een valse tinnen gildekan in het stadhuis van Damme*. - B., 85 (1985) 221-223, ill.
763. Vandenberghe S. & Dezutter W.P., *Trois insignes de pèlerinage du 15e siècle de Notre-Dame d'Aardenburg*. - BROB., 33 (1983) 455-459.
764. Vandenbreenen J., *Het Belle-Vuehotel en de Rotonde (1910-1985) te Westende, een monument*. - M&L., 4 (1985) afl. 2, 6-11.
765. Vandenberghe St., *De tincollectie van het Gruuthusemuseum te Brugge*. - BO., 25 (1985) 1-96, ill.
766. Vandenberghe St., *De herinrichting en heropening van het Gruuthusemuseum in 1984*. - Jaarboek 1983-84. Brugge Stedelijke Musea, Brugge, 1985, 103-105, ill.
767. Vandenberghe St., *Het model van de Heilige Grafkerk te Jeruzalem en gelijkaardige maquettes in binnen- en buitenland*. - Jaarboek 1983-84, Brugge, Stedelijke Musea, Brugge, 1985, 289-305, ill.
768. Vandenberghe St., *Een gebeeldhouwde lijst van de Mechelse beeldhouwer Laurent Van der Meulen (1645-1719) en enige aan hem toegeschreven werken*. - Jaarboek 1983-84. Brugge Stedelijk Musea, Brugge, 1985, 307-313, ill.
Bewaard in het Groeningemuseum te Brugge.
769. Van Lennep J., *Alchemie. Bijdrage tot de geschiedenis van de alchemistische kunst*. Brussel, Gemeentekrediet, 1984, 448 blz., ill.
Gegevens over o.m. Jan Van Eyck, Anselmus de Boodt.
770. Van Nerom C., *La galerie est du grand cloître de l'abbaye des Dunes*. - De Duinen, 15 (1985) 25-38.
771. Van Oyen I., *De neogotische architectuur te Brugge, in Vlaams en Europees perspectief, met als belangrijkste Brugge architect Louis Delancenserie (1838-1909)*. Onuitgegeven licentieverhandeling, KUL Leuven, 1985.
772. Van Viaene M., *De kroonluchter van de Brugge geelgieter Jan Sanchez Sr. († 1764) in het Gruuthusemuseum*. - Antiek, 19 (1985) 398-403, ill.
773. Vermeersch V., *De Museumdiensten Sint-Jan*. - Jaarboek 1983-84. Brugge Stedelijke Musea, Brugge 1985, 80-85, ill.
774. Waes G., *Een merkwaardig bordje met een gezicht op de Burg te Brugge*. - BO., 25 (1985) 219-224, ill.
- Zie ook nrs. 2, 24, 34, 164, 188, 220, 221, 224, 227, 229, 247, 249, 253, 255, 256, 277, 281, 283, 294, 315, 368, 387, 391, 394, 397, 399, 407, 409, 415, 418, 431, 450, 466, 467, 470, 471, 479, 480, 485, 511, 535, 556, 563, 619, 625, 627, 639, 677, 709.

6. Geschiedenis van de drukkunst, de pers en de communicatiemediën.

775. Arickx V., *«Rond den Yzer, letterkundig tijdschrift voor Belgenland» (1916-1917)*. - B., 85 (1985) 153-180, 250-258.
776. De Bruyne M., *Censuur tegen historicus Jozef Jan de Smet onder Willem I. Roeselare, 1825*. - B., 85 (1985) 366-369.
I.v.m. zijn werk «Histoire de la Belgique», 2de uitg. (1822).
777. Duvosquel J.-M., *Une édition plantinienne retrouvée : la traduction néerlandaise des mémoires de Philippe de Comynnes par Cornelis Kiliaan (1578)*. - MSHC., 15 (1985) 61-68.
778. Labarre A., *Les anciennes éditions douaisiennes de la Bibliothèque des Facultés catholiques de Lille*. - Ensemble, 42 (1985) 135-141, ill.
779. Schouteet A., *Drukkers van speelkaarten te Brugge*. - B., 85 (1985) 95-97.

780. Schouteet A., *Briefje door rebellen aan de inwoners van Brugge overgemaakt (ca. 1570)*. - B., 85 (1985) 279.
Psychologische beïnvloeding van de Bruggelingen door protestanten en andere anti-spaansgezinden.
781. Van den Abeele A., *De eerste jaren van de drukkerij Herreboudt*. - B., 85 (1985) 40-49, 320-339.
- Zie ook nrs. 186, 208, 222, 227, 237, 402.

7. Kerkgeschiedenis

782. Backhouse M., *De inwoners van Ieper en de kasselrij betrokken bij de Troebelen in het Westkwartier tijdens de zomer van 1566*. - Westhoek, II (1985) 41-75.
783. Baetens J., *Minderbroederskloosters in de Zuidelijke Nederlanden. Kloosterlexicon. 36. Ieper*. - F., 40 (1985) 131-156.
784. Baetens J., *Minderbroederskloosters in de Zuidelijke Nederlanden. Kloosterlexicon. 37. Izegem (residentie)*. - F., 40 (1985) 157-163.
785. Becuwe Fr., «*Dat Veurne-Ambacht*». z.p.u., 1985, 36 blz., ill.
Catalogus van de historische, aardrijkskundige, culturele en toeristische tentoonstelling georganiseerd door de VVV Veurne-Ambacht en gehouden in de St.-Audomaruskerk van Vinkem-Beauvoorde van 6 april tot 2 juni 1985. Betrof vnl. de voormalige abdijen van Eversam, Lo, Koksijde (Duinenabdij) en Veurne.
786. R.A.B. (Blondeau Roger-A.), *Geuzen tussen Hondschote en Ieper*. - IJzb., 15 (1985) 355-356, ill. ; 363-364, ill. ; 371-372, 374, ill. ; 379-380, ill. ; 387-388, ill. ; 395-396, ill. ; 403-404, 406, ill. ; 413-414, ill. ; 421-422, ill. ; 429-430, ill. ; 437-438, ill.
Een reeks bijdragen verscheen in IJzb., 14 (1984). (Boekenschouw 1984, nr. 805).
787. Cloet M. m.m.v. Janssens de Bisthoven B. en Boudens R. (red.), m.m.v. Bergé K., Cauwe R., Ceysens L., Clement R., Collin L., Declerck L., Dekimpe J., Denaux A., Depaep M., Dewitte A., Geldhof J., Gerard E., Jacobus A., Lamiroy P., Leplae N., Lermyte J.-M., Pieters E., Preneel L., Rombauts W., Therry M., Van den Berghe Y., Vandenbussche B., Van den Heuvel J., Van De Voorde M., Van Eeghem J., Van Eenoo M., Van Eenoo R., Vanlandschoot R., Van Mingroot E., Vansteenlandt A., Van Vooren G., d'Ydewalle S., *Het Bisdom Brugge (1559-1984). Bisschoppen, priesters, gelovigen*. Brugge, 1984, 634 blz., ill.
788. Cloet M., *La religion populaire dans les Pays Bas méridionaux au XVIIe s.*, - RN., 67 (1985) 923-954.
789. Declercq G., *Wanneer ontstond het Sint-Donaaskapittel te Brugge ?*. - HEM., 122 (1985) 145-157.
790. De Lille K. M., *De Vlaamse «Vleck» Frankenthal* - Westhoek, I (1984) 95-105.
Over emigratie van protestanten.
791. Delmaire B., *L'histoire-polyptyque de l'abbaye de Marchiennes (1116-1121). Etude critique et édition*. - Louvain-la-Neuve. Centre belge d'histoire rurale, 1985, 184 blz., ill.
792. Delmaire B., *Les béguines dans le Nord de la France au premier siècle de leur histoire (vers 1230 - vers 1350)*. - M. Parrisé (red.), Les religieuses en France au XIIIe siècle, Nancy, Presses universitaires, 1985, pp. 121-162.
793. DemareSt H., *In navolging van zalige Idesbald van der Gracht*. - Schr., 14 (1984-1985) 8, 4-10 ; 9, 4-10, ill.
794. Depuydt W., *Vleters martelaarschap*. - VI. 7 (1985) 3, 9-11.
Terechtstelling te Brugge in 1538 van de anabaptisten Magdaleenken de Vos en Adriaeneken de Vynck, beiden uit Westvleteren.

795. Desreumaux J., *Wervikse geuzen en hervormden 1544-1576*. - SOCW., 4 (1985) 3-65.
796. Devadder J., *De oorsprong van de Kongregatie der Broeders Xaverianen*. - HEm., 122 (1985) 91-103.
797. Dewitte A., *De groep der penitenten in de Brugse Palmprocessie, 1667-1778*. - B., 85 (1985) 199.
798. Dewitte A., *Lille, citadelle de la contre-réforme ?*. - B., 85 (1985) 200-201.
Over het gelijknamige boek van prof. Alain Lottin (1984).
799. English M., *Dagklapper*. Deel I 1945-1946-1947-1948. Brugge, Uitgeverij Tabor, 1985, 295 blz., ill.
Ongewijzigde herdruk van de «Dagklappers», eertijds verschenen in het weekblad «Kerkelijk Leven».
800. English M., *Dagklapper*. Deel II 1949-1950-1951. Brugge, Uitgeverij Tabor, 1985, 378 blz., ill.
801. English M., *Dagklapper*. Deel III 1952-1953-1954. Brugge, Uitgeverij Tabor, 1985, 324 blz., ill.
802. Geirnaert N., *Een belangrijk naslagwerk over de Westvlaamse kerkgeschiedenis*. - B., 85 (1985) 191-195.
Opmerkingen en aanvullingen bij nr. 787.
803. Gelting M.H., *Un prélat flamand au Danemark au XIIe siècle. Hélié, évêque de Ribe (1142-1162)*. - HEm., 122 (1985) 159-179.
804. Hosten J.L., *Bewogen geschiedenis van de H. Kruisreliëk te Haringe*. - AdS., 15 (1985) 1, 24-32, ill.
In 1726 geschonken door de Dominikanen van St.-Winoksbergen.
Herkomst en verering.
805. Hulsbergen S.J.M. *De verhouding van Zeeland tot de protestanten in Vlaanderen van de 16de tot de 19de eeuw*. - ZT., 34 (1984) 15-22, 63-69, 136-143.
806. Leupen P.H.D., *De bisschoppen en de moraal. Gezag en macht in de vroege en volle middeleeuwen*. Hilversum, Verloren, 1985, 30 blz.
Vertrekt vanuit een passage uit de Vita Godeliph van Drogo van Sint-Winoksbergen.
807. Merck A., *Vol des reliques d'une sainte anglaise par un moine de Bergues-Saint-Winoc 1058*. - RSDHA., 19 (1985) 5-12.
808. Platelle H., *L'évêque mérovingien d'après un ouvrage récent*. - RHE., 80 (1985) 454-467.
809. Pollet J., *Kosters te Zedelgem (1614-1804)*. - Zilleghem, 5 (1984) 13-26.
810. Pollet J., *Kerkelijke toestanden te Zedelgem ten tijde van Pastoor Bernardus Gillis (1775-1799)*. - Zilleghem, 6 (1985) 43-59.
811. Stockman L., *Bellemse kloosterlingen en priesters uit de 18de eeuw*. - B., 85 (1985) 419-420.
812. Van Acker L., *De paters Augustijnen in Oostende*. - B., 85 (1985) 188-190.
813. Van Acker L., *Slavenprocessie te Ieper in 1700*. - B., 85 (1985) 384-387.
814. Van Bladel Fr., *Het Pausbezoek*. - Streven 52 (1985) 775-781.
815. Vandamme L., *Calvinisme, textielindustrie en drapeniers te Nieuwerkerke in de 16de eeuw*. - Westhoek I, (1984) 115-130.
816. Vanden Berghe E., *Paus Johannes-Paulus II in België (16-21 mei 1985)*. - Collationes, 15 (1985) 369-382.
817. van der Bauwhede D., *Het Protestantisme in de Zwinstreek tijdens de 16e eeuw*. - Liber Amicorum René De Keyser, Oostkerke, 1985, 177-200.
818. Van De Wiele J., *Itinerarium van inquisiteur Pieter Titelmans en zijn medewerkers (1547-1566)*. - HKCG., CLI (1985) 61-152.
819. Van Haegendoren M., en Vandenhove L., *Het verdriet van Vlaanderen. Over de macht van de katholieke zuil*. Antwerpen/Weesp, Standaard Uitgeverij, 1985, 259 blz.

820. Vanleenhove F., *Van Patronage tot Capelrie*. - JHC., (1985), 80-102.
 Geschiedenis in de 19de en 20ste eeuw van parochieschool, feestzaal en bibliotheek in Bredene.

Zie ook nrs. 1, 18, 27, 29, 30, 33, 108, 109, 162, 181, 198, 216, 225, 226, 237, 286, 289, 318, 343, 357, 358, 359, 377, 403, 412, 414, 424, 435, 454, 465, 486, 493, 500, 504, 534, 537, 552, 553, 577, 621, 656, 660, 663, 665, 675, 679, 689, 757, 758, 763.

8. Geschiedenis van de Vlaamse beweging

821. Deweerdt A., *Het Vlaams-cultureel aspect van de Roeselaarse Jongelingenkring, laatste periode (1897-1914)*. - R., 15 (1983-84) 53-106.

Over de toneelafdeling van de Stadsharmonie.

822. Haeyaert Ph., *Louis de Boninghe en «De Leikerels»* - LG., XXVII (1985), 151-164.

Louis De Boninghe : diaken-brancardier in W.O.I en het frontbladjie De Leikerels.

823. Hanson M., *Pioniers van de moedertaal in de Westvlaamse colleges tijdens het episcopaat van F.R. Boussem (1834-1848)*. - WT., XLIV (1985), 65-77.

824. Naert U., *Baron Maurice de Maere d'Aertrycke en de Guldensporenslag*. - DJ., 8 (1985)34, 53-69.

825. Nuyttens M., *Uit de vroegste geschiedenis van het Comité Flamand de France, 1853-1876*. - FN., 10 (1985) 85-126.

826. Vaerendonck F., *Een Gents romancier en historicus tegenover de Vlaamse beweging 1803-1862*. - JHKH., (1985), H.M. 1-20. - WT, XLIV (1985) 138-156.

827. Verstraete P.J., *Brieven van Odiel Spruytte aan L. Dosfel*. - LG., XXVII (1985) 165-172.

Brieven uit 1925 van Dosfel aan Spruytte die Izegem had moeten verlaten en onderpastoor in Zwevegem geworden was.

Zie ook nrs. 27, 219, 257, 365, 402, 598, 678, 775, 825.

9. Militaire geschiedenis

828. Arickx V., *Marnix Gijsen en de Kortemarkse Napoleonisten*. - B., 85 (1985) 421-423.

829. Becuwe Fr., *De oorlogen van Lodewijk XVI en hun weerslag voor Veurne-Ambacht*. - GiK., 23 (1985) 3, 23-40.

830. Beel C., *Ieper en W.O.I.* - GiK., 23 (1985) 1, 4-13, ill.

831. Beun J., *Vissers uit de Westkust in dienst van de «Royal British Navy» (40-45)*. - Bdk., 27 (1985) 63-73, foto's.

832. Bijmens B., *Wulpen - Het monument van de IVe legerafdeling (1914-18)*. - Bdk., 27 (1985) 47-49, ill.

833. Bourgeois H., *La guerre chimique en Flandre et en Artois (1915-1918)*. - MSHC., 15 (1985) 361-383.

834. Bourgeois H., *Quelques témoignages sur la guerre de 1914-1918 à Comines-Belgique*. - MSHC., 15 (1985) 413-423.

835. De Brock P.E., *Gevechten van Spaanse galeien in het Zwin*. - 2000 jaar Zwinstreek, Knokke, 1985, 55-67, krtn., ill.

836. Deceuninck V. (ed.), *Br. Grégoire, Dagboek van een soldaat-brancardier (10 mei - 18 aug. 1940)*. - Zilleghem, 5 (1984) 137-153.

837. Decrock A., *Britis Militair Kerkhof. Lyssenthoek 1914-1918*. - AdS., 15 (1985) 2, 2-27, ill.

In Poperinge.

838. Demerre G., *Alveringemse tragiek in 1328*. - Bdk., 27 (1984) 57-63.
Ontleding van de opgenomen lijst van de gesneuvelden met Zannekin in de veldslag op de Kasselberg. Vermeld is tevens het eventueel onroerend goed voor confiscatie.
839. Depauw Cl., *Les retranchements français entre Lys et Escaut 1677-1695*. - Les fortifications de campagne entre la Lys et l'Escaut à la fin du XVIIème siècle, Moeskroen, 1983, 4-25.
840. Depauw Cl., *Il y a quarante ans, Mouscron a aidé Houffalize*. - MSHM., 7-2 (1985) 243-252.
841. Descamps C., *Wervik tijdens de Duitse bezetting : 1914-1917*. - SOCW., 4 (1985) 107-124.
842. Despriet P., *Een Deerlijkse tewerkgestelde in de Duitse Atlantikwall. Het verhaal van Julien Lorrez*. - Derlike, 8 (1985) 2, 43-50, ill.
843. Devos L., *Het effectief van de Belgische Krijgsmacht en de militiewetgeving 1830-1914*. Centrum voor militaire geschiedenis — bijdragen 20, Brussel, Koninklijk Legermuseum, 1985, 480 blz.
844. Duflou L., *Te Vlamertinge liggen drie Britse militairen begraven die het «Victoria Cross» kregen*. - IK., 21 (1985) 97-108, ill.
De krijgsverdiensten van Kapt. Dr. N.G. Chavasse (1884-1917), zoon van een Anglikaanse bisschop van Liverpool ; S.C.M. J. Skinner (1883-1918) ; Kapt. T.O. Grenfell (1880-1915).
845. *Les fortifications de campagne entre la Lys et l'Escaut à la fin du XVIIème siècle*. Moeskroen, Société d'Histoire de Mouscron et de la Région, 1983, 43 blz., krtn.
846. Gaier Cl., *Technique des combats singuliers d'après les auteurs «bourguignons» du XVe siècle*. - MA. 91 (1985) 415-457, ill.
847. Gevaert F., *Oostende 1944-45, Britse oorlogshaven*. - JHC., (1985), 18-69.
848. Hellinx G., *De Hel(den) van Ieper. De burgerbevolking van Ieper tijdens de 1e Wereldoorlog*. - GiK., 23 (1985) 1, 15-35, ill.
849. Keukeleire A., *De Spaanse griep tijdens de laatste maanden van Wereldoorlog I*. - HBBO., 16 (1985) 84.
Psychiatrisch ziekenhuis van Sint-Michiels opgevorderd als noodhospitaal voor de Belgische frontsoldaten.
850. Marey R., *Les lignes de défense à la fin du XVIIème siècle. Une approche militaire*. - Les fortifications de campagne entre la Lys et l'Escaut à la fin du XVIIème siècle, Moeskroen, 1983, 28-37, ill.
851. Petit M., *De frontstreek of verwoeste gewesten, 1919-1922*. - GiK., 23 (1985) 1, 37-43, ill.
852. Rigaudière A., *Le financement des fortifications urbaines en France du milieu du XIVe siècle à la fin du XVe siècle*. - RH., 109 (1985) 19-95.
853. Ronse - De Craene H., *Op stap door Veurne-Ambacht, anno 1710*. - Bdk., 27 (1985) 85-93.
Legering van huulsoldaten.
854. Stynen H., Charlier G., Beulens A., *15/18 Mission Dhuicque. Het verwoeste gewest/The devastated region*, Brussel/Brugge, 1985.
855. Veys J., *Bombardementen op Veurne tijdens de Eerste Wereldoorlog*. Bdk., 27 (1985) 109-111, ill.
856. Vlaemynck C., *Operatie Ramrod 934 : de geallieerde luchtraids van 28 mei 1944 op de Duitse Abwehr-Basis van de Kriegsmarine in het kasteel Ter Linden te Sint-Michiels bij Brugge*. Brugge, 1984, 120 blz., ill.
857. Walle J.-Cl., Potié J., *Les victimes civiles de la guerre de 1914-1918 à Ploegsteert*. - MSHC., 15 (1985) 384-412.
Zie ook nrs. 240, 402, 413, 433, 453, 455, 476, 489, 509, 513, 551, 780.

10. Geschiedenis van de wetenschappen

858. Boterberge R., *Amputatie met dodelijke afloop te Blankenberge in 1769*. - B., 85 (1985) 433-434.
859. De Smet A., *Iets over de Geleerdenkring van en in verband met het «Hof van Watervliet» te Brugge in de 16e eeuw. Belangstelling voor Geografie en Cartografie*. - Liber Amicorum René De Keyser, Oostkerke, 1985, 101-104.
860. Hovart P., *Zeevisserij en wetenschap in de 18de eeuw*. - 2000 jaar Zwinstreek, Brugge, 1985, 48-54, ill., krtn.
861. Van den Abeele A., *Oogartsen in Brugge, 1800-1840*. - B., 85 (1985) 409-413.
Zie ook nrs. 199, 265, 308, 527.

Lijst van afkortingen en gedepouilleerde tijdschriften

- A. = Augustiniana, Heverlee.
 AB. = Analecta Bollandiana, Brussel.
 ABB. = Archief- en Bibliotheekwezen in België, Brussel.
 ABVH. = Annalen van de Belgische Vereniging voor Hospitaalgeschiedenis, Brussel.
 AdS. = Aan de Schreve, Poperinge.
 AESC. = Annales. Economies-Sociétés-Civilations, Parijs.
 AHN. = Acta historicae Neerlandicae, 's-Gravenhage.
 ALW. = Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, Sint-Niklaas.
 AM. = Appeltjes van het Meetjesland, Eeklo.
 B. = Biekorf, Brugge.
 BCFF. = Bulletin du Comité flamand de France, Duinkerke.
 't Beertje. Volkskundige almanak, Brugge.
 BG. = Bijdragen tot de Geschiedenis, inzonderheid van het hertogdom Brabant, Antwerpen.
 BGTWO. = Bijdragen tot de geschiedenis van de tweede wereldoorlog, Brussel.
 BGWZ. = Bijdragen tot de geschiedenis van West-Zeeuws-Vlaanderen, Aardenburg.
 BIHBR. = Bulletin de l'Institut historique belge de Rome.
 BdK. = Bachten de Kupe, Westende.
 BMGN. = Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden, 's-Gravenhage.
 BN. = Biographie Nationale, Brussel.
 BO. = Brugs Ommeland, Sint-Andries (Brugge).
 BROB. = Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
 BS. = Brugge die scone, Brugge.
 BSAM. = Bulletin trimestriel de la Société académique des Antiquaires de la Morinie, Saint-Omer.
 BSEPC. = Bulletin de la Société d'Etudes pour la province de Cambrai.
 BTFG. = Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, Brussel.
 BTMG. = Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis, Brussel.
 BTNG. = Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis, Gent.
 BTOK. = Belgisch Tijdschrift voor Oudheidkunde en Kunstgeschiedenis, Brussel.
 C. = Cîteaux. Commentarii cistercienses, Achel.

- CarB. = Carolus Bonus, Torhout.
CB. = Cahiers bruxellois, Brussel.
CBG. = Collationes, Brugge.
CCM. = Cahiers de Civilisation médiévale, Poitiers.
CENB. = Cercle d'Etudes numismatiques. Bulletin, Brussel.
CII. = Cnoc is ier, Knokke.
Coc. = Coclariensia, Koekelare.
Cur. = Curtrike, Kortrijk.
DD. = Den Dyzere, Diksmuide.
Derlike. = Derlike. Driemaandelijks tijdschrift van de Heemkring Dorp en Toren, Deerlijk.
DH. = Den Hert, Ingelmunster.
DJ. = Ledenblad. Heemkundige Kring David Jonckheere, Aartrijke.
Dot. = Dottiniacas, Dottenijs.
EHR. = The Economic History Review, Londen.
Ern. = Ernigahem, Geschied-, Heem- en familiekundige kring, Eernegem.
F. = Franciscana, Sint-Truiden.
FN. = De Franse Nederlanden. Jaarboek uitgegeven door de stichting Ons Erfdeel, Rekem.
Francia = Francia-Forschungen zur westeuropaischen Gestichte, Parijs.
GB. = Gentse bijdragen tot de Kunstgeschiedenis, Gent.
GiK. = De Gidsenkring, Brugge.
GK. = Gezellekroniek, Antwerpen.
GP. = De gulden passer, Antwerpen.
Gr. = Graningate, Middelkerke.
GS. = Het gebied van Staden, Staden.
GT. = Ghendtsche Tydinghen, Gent.
HBBO. = Heemkundige Bijdragen voor Brugge en Ommeland, Sint-Andries.
Heemschut = Heemschut, Amsterdam.
Helinium = Helinium, Wetteren.
HEm. = Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis «Société d'émulation» te Brugge.
HG. = Hansische Geschichtsblätter, Keulen.
HGOK. = Handelingen van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk.
HKCG. = Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, Brussel.
HKCUOW. = Handelingen van de Koninklijke Commissie voor de uitgave van oude wetten en verordeningen van België.
HKZNM. = Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor taal- en letterkunde en geschiedenis, Brussel.
HMGOG. = Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent.
IJZB. = De Yzerbode, Roesbrugge-Haringe.
IK. = Iepers Kwartier, Ieper.
JBB. = Jaarboek van de Heemkundige Kring «Bos en Beverveld», Oedelem.
JGOKW. = Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige Kring «De Gaverstreke», Waregem.
JHC. = Jaarboek Heemkring Ter Cuere, Bredene.
JHKH. = Jaarboek van de Heemkundige Kring Houtland, Torhout.
JHKS. = Jaarboek van de Heemkundige Kring «Het Scheldeveld», Sint-Martens-Latem.
JRB. = Jaarboek van de Heemkundige Kring «Rembry-Barth», Menen.
JVVA. = Jaarboek van de Vlaamse Vereniging voor industriële archeologie, Gent.
KB. = Kontaktblad Gidsenbond Brugge en West-Vlaanderen, Brugge.

- KVA. = Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor
Taal- en Letterkunde, Gent.
- LA. = Het Land van Aalst, Aalst.
- LB. = Het Land van Beveren, Beveren-Waas.
- LG. = De Leiegouw, Kortrijk.
- Lias = Lias. Sources and documents relating to the early modern history of ideas,
Amsterdam.
- LW. = Land van de Woestijne, Aalter.
- MGN. = De middelaar tussen de genealogische navorsers, Brussel.
- ML. = Museumleven, Brugge.
- M&L. = Monumenten & Landschappen, Brussel.
- MMA. = Mededelingen van de Marineacademie, Antwerpen.
- Molenecho's. = Molenecho's. Tweemaandelijks orgaan van «Molenzorg» v.z.w. tot
behoud van onze molens, Zulte.
- MSHC. = Memoires de la Société d'Histoire de Comines-Warneton et de la région,
Komen-Waasten.
- MSHM. = Mémoires de la Société d'histoire de Mouscron et de la région, Moes-
kroen.
- MV. = Mededelingsblad van De Vrienden van het Nationaal Visserijmuseum van
Oostduinkerke.
- N. = Naamkunde. Mededelingen van het Instituut voor Naamkunde te Leuven en de
Commissie voor naamkunde en nederzettingsgeschiedenis te Amsterdam.
- NBW. = Nationaal Biografisch Woordenboek, Brussel.
- NRA. = Nieuwe Rumbeekse Avondstonden, Rumbeke.
- O. = Ostendiana, Oostende.
- OC. = Missiepost-Onder de Clocke. Beveren-Leie.
- OE. = Ons Erfdeel, Rekkem.
- OGE. = Ons Geestelijk Erf, Antwerpen.
- OH. = Ons Heem, Sint-Martens-Latem.
- OM. = Ons Molenheem, Nieuwkerken.
- Orgelkunst = Orgelkunst, Grimbergen.
- OR. = Oud Ruysselede, Ruiselede.
- OZ. = Oostvlaamse Zanten, Gent.
- P. = Le Parchemin, Gentbrugge.
- Pl. = De Plate, Oostende.
- RB. = Revue Bénédictine, Maredsous.
- RBNS. = Revue belge de Numismatique et de Sigillographie, Brussel.
- RH. = Revue historique, Parijs.
- RHE. = Revue d'histoire ecclésiastique, Leuven.
- RN. = Revue du Nord, Rijsel.
- RP. = Rond de Poldertorens, Oostkerke.
- RSDHA. = Revue de la Société dunkerquoise d'histoire et d'archéologie, Duinker-
ke. (voorheen : les Amis du vieux Dunkerque).
- RT. = De Roede van Tielt, Tielt.
- S. = Scriptorium, Brussel.
- Schr. = Het Schrijverke. Orgaan van de Culturele Kring Sint-Anna, Brugge.
- SE. = Sacris Erudiri, Steenbrugge.
- SL. = Standen en Landen, Leuven.
- SOCW., Jaarboek = Jaarboek van de Stedelijke Oudheidkundige Commissie, Wer-
vik.
- SpH. = Spiegel Historiae, Bussum.
- Streven = Streven. Maandblad voor Geestesleven en Cultuur, Leuven.
- TG. = Tijdschrift voor Geschiedenis, Leiden.
- TGB. = Tijdschrift (driemaandelijks) van het Gemeentekrediet van België, Brussel.
- TM. = Ten Mandere, Izegem.

Boekenschouw

- TN. = Tijdschrift voor Numismatiek, Brussel.
TRG. = Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, Groningen.
TSG. = Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam.
TT. = Taal en Tongval, Sint-Amandsberg.
V. = Vlaanderen, Tielt.
Vers. = Verschaeviana, Steenbrugge.
Viator = Viator, Los Angeles.
VK. = Volkskunde, Antwerpen.
VL. = Vlietmara, Vleteren.
VMSOCW. = Verslagen en Mededelingen van de Stedelijke Oudheidkundige Commissie, Wervik.
VN. = La vie numismatique, Brussel.
VS. = De Vlaamse Stam, Antwerpen.
Westerheem = Westerheem, Vlaardingen.
W. = 't Wingheroen, Menen.
WEH. = De Woonstede door de eeuwen heen, Brussel.
Westhoek. = Westhoek. Genealogisch jaarboek, Dikkebus.
WT. = Wetenschappelijke Tijdingen op het gebied van de geschiedenis van de Vlaamse Beweging, Gent.
Westvlaamse Archaeologica. = Westvlaamse Archaeologica, Brugge.
Zilleghem = Zilleghem, Zedelgem.
ZT. = Zeeuws Tijdschrift, Middelburg.

Register op de auteursnamen

A.B., 699	Ballegeer J., 249, 298, 386, 480
Adriaenssens G., 35, 142	Baudouin F., 729
Aernoudts K., 36	Bauwens J., 597
Allaert J., 383	Becquaert P., 729
Alvarez M.F., 729	Becuwe Fr., 785, 829
Anckaert F., 681	Beel C., 830
Andriessen J., 1	Beele W., 53, 54, 55, 56, 484, 488
Anez y Alvarez de Castrillón G., 729	Beels A., 556
Arickx V., 37, 212, 479, 574,
595, 657, 701, 775, 828	Beernaert B., 387
Arnou P., 563, 564	Beernaert K., 703
Arnould M.A., 355, 356, 575	Bekaert R., 446
Aubert R., 175	Benoot J., 38
Awouters M., 2	Bergé K., 787
Backhouse M., 782	Berger R., 166
Baelde M., 293, 576, 577, 578	Berings G., 39
Baes W., 407	Bermejo Calrero J.L., 729
Baetens J., 783, 784	Beuckels L., 40, 255, 388, 389, 390, 391
Baeyens E., 596	Beun J., 299, 300, 490, 682, 831
Balis A., 729	Beyen J., 228, 243, 284, 422
Baligand Fr., 702	Bijnens B., 3, 562, 598, 832
	Billiouw L., 446

- Blicck G., 89
 Blockmans W.P., 357, 360, 579, 580
 Blomme B., 446
 Blondeau R.A., 211, 285, 786
 Blontia L., 57
 Boijen R., 4, 5
 Bols L. 392
 Bonaert A., 234, 236, 238, 244,
 272, 280, 297
 Bonneure F., 176, 177
 Boone M., 181
 Boone R., 187
 Bossuyt I., 294
 Boterberge R., 414, 858
 Bouche R., 301
 Boucquoy R., 527, 528
 Boudens R., 787
 Boudry M., 251, 478
 Bourgeois H., 489, 833, 834
 Bourgeois J., 90, 91, 92
 Bovesse J., 436
 Brausch V., 93
 Briels J., 358
 Buffel C., 365
 Bulcaen R., 415, 416
 Buntinx J., 581
 Burggraefe G., 41, 42
 Büttner F.O., 164
 Byttebier F., 417
 Cabal M., 94
 Cailliau J., 704, 705
 Callewaert H., 683
 Callewaert K., 706
 Calmeyn R., 98, 465
 Cappon G., 565
 Caro Baroja J., 729
 Carozzi C., 359
 Casier G., 499
 Casier L., 406 bis
 Catteeuw P., 302, 303
 Cauwe R., 16, 304, 787
 Ceyssens L., 787
 Christiaens M., 482
 Claerhout F., 199
 Claessens A., 58
 Claeys G., 305, 393,
 Claeys Georges, 508, 509
 Claeys M., 306, 307
 Claus H., 283
 Clement R., 787
 Cloet M., 491,
 Cloet Michel, 787
 Cocle P., 359a
 Coenye J., 599
 Coghe R.F., 446
 Collin L., 787
 Constandt H., 707
 Constandt M., 443, 600
 Cools E., 95
 Coornaert M., 43,44, 45, 439,
 601, 602, 708
 Cornette J., 603
 Cornillie K., 441
 Coulier E., 658
 Coussé R., 251, 478
 Coussement Ph., 215, 529
 Coussey S., 604
 Coutier J., 582
 Craeybeckx J., 605
 Crappé R., 495
 Crombé Ph., 96
 Dacquain H., 407
 Daenens L., 283
 Danneel M., 181, 606
 Danneels L., 709
 Davans H., 397, 735
 Dawyndt A., 545, 547
 De Backer Chr., 308
 Debacker R., 607
 De Baere P.C., 220
 De Belie A., 97
 de Bersaques L., 46
 de Béthune E., 98
 De Bleeker A., 262
 De Bo L.L., 59
 Debrabandere Fr., 7, 60, 61, 62,
 63, 64, 65, 81
 Debrabandere P., 467, 608, 710,
 711, 712
 de Brock P.E., 535, 835
 Debrouwer M., 380, 423
 De Brouwere J., 217, 501, 502
 Debrouwere M., 200, 201,
 Debroux A., 609
 De Bruyn J., 6
 De Bruyne M., 259, 530, 659, 776
 de Busschere K., 274
 Debyser J.P., 713

Boekenschouw

- Decaestecker J., 203, 204, 286, 291
Decavele J., 359b, 359c
De Ceuninck R., 99
Deceunynck V., 836
Declercq G.A., 437, 483, 789
Declerck L., 787
Declerk H., 193
Decock E., 189
Decock J.P., 468
De Cock S., 100, 101, 102, 103
Decorte P., 172
Decrock A., 837
De Cuyper J., 660
Decuyper P., 583
De Flou K., 66
De Fraeye H., 309, 420
De Geyter G., 748
De Graeve B., 684
Degraeve M., 335
Degrande V., 370
De Groote J., 24
Degroote K., 273, 661
Dehaen C., 469
de Hemptinne Th., 359e
Dejonckheere M., 104, 714
De Jonghe D., 715
de Kerchove d'Ousselghem Bn., 213
De Keyser A., 413
De Keyser I., 2
De Keyser R., 510, 511, 662
Dekimpe J., 787
Dekkers E., 663
De Langhe J.E., 67
de Launois J., 241
Delbecq D., 105
Delcourt A., 106
Deldicque H., 68
Deleu F., 716,
Delille M.K., 204, 790
Delmaire B., 791, 792
Delsalle P., 610
Demarest H., 197, 310, 664, 717, 793
De Meersman R., 718
Demerre G., 838
Demeulemeester A., 290
Demeulemeester J., 107, 108, 109,
110, 111, 112
Demeyere Ir. (†), 470
Demoen H., 425
Demuyser E., 311
Denaux A., 787
Dendoncker P., 462
Denewet L., 719
Denturck A., 513
De Paepe C., 665
Depaep M., 787
De Paepe R., 98
Depamelaere G., 421
Depauw C., 487, 839, 840
Depluvrez J.-M., 729
Depoortere L., 685
Depredomme J., 312, 524, 720
Deprez A., 666
De Pue J.-P., 377
Depuydt W., 611, 612, 721, 794
Derck P., 313
Dereckx P., 190, 204
Derolez J., 184
Derville A., 584
Desaever E., 314
Descamps C., 841
Descheemaeker D., 149
Deschrijver D., 379
De Simpel F., 92, 550
Desmet A., 729, 859
De Smet M., 108
Desnerck G., 315, 316
Despriet Ph., 98, 113, 114, 115,
116, 317, 359d, 381, 842
Desreumaux J., 795
Desreumaux R., 47
Devadder J., 796
Devliegher L., 256, 722
Devloo L., 69, 70, 288
De Vos A., 433, 471
Devos A.N., 468
De Vos D., 723, 724, 725
Devos L., 843
De Vriese C., 371
Devroe C., 445
Devyt C., 614, 726
Dewaele M., 460
de Waha M., 727
Deweerd A., 821
De Wilde B., 615, 616
De Win P., 585
Dewitte A., 245, 265, 292, 318,
394, 787, 797, 798,

- Dewitte B., 728
 De Witte H., 7, 117, 118, 119
 Dewulf-Heus R.L., 395, 496
 De Zegher C., 667
 Dezutter W.P., 7, 319, 763
 D'Hondt A., 456
 D'hondt J., 7, 24
 D'Hondt W., 372, 373
 Diaz Padrón M., 729
 Dierickx-Visschers Fr., 320, 362
 Dièz del Corral L., 729
 Dominguez Ortiz A., 729
 Dorment R., 224
 Douxchamps H., 8
 Dreesen J.B., 500
 Du Bosch T., 551
 Ducatteeuw E., 200, 201, 380, 423
 Duchateau M., 283
 Duflou L., 442, 844
 Duflou M., 548
 Dufournet J., 205
 Dugoffroy G., 525, 526
 Duverger E., 227, 730, 731
 Duvosquel J., 165, 166, 167,
 321, 463, 777
 Duyck R., 269
 d'Ydewalle S., 787
 Engelrelst R., 406bis
 English M., 799, 800, 801
 Esther J.-P., 732
 Etienne F., 71
 Favorel N., 72
 Fauconnier A., 753
 Feys H., 446
 Florin J.-P., 523
 Follens N., 552, 553
 Fontier J., 253
 Fossez G., 276
 Franchoo A., 537, 542
 Franken J., 668
 Gahide R., 9
 Gaier Cl., 846
 Geirnaert N., 29, 181, 686, 802
 Geldhof J., 787
 Gelting M.H., 803
 Gerard E., 787
 Gerits J., 232, 254, 278
 Germonprez Fr., 267
 Gevaert F., 847
 Ghyselbrecht A., 73, 538
 Ghyselen M.T., 323
 Girouard M., 396, 617
 Goddeeris J., 531, 733
 Goderis J., 121
 Goemare A., 532
 Goeminne L., 734
 Goens O., 322
 Goossens M., 397, 735
 Goussey A.R., 239
 Gytot G., 218
 Gyselen G., 188, 260, 281
 Haeyaert Ph., 822
 Halbaut H., 48
 Hanoune R., 122
 Hanson M., 823
 Hanssens S., 10
 Hardeman M., 178
 Hartmann V., 324
 Hendrickx J.-P., 175
 Hellinx G., 848
 Herrebout J., 407
 Hillewaert B., 123, 124, 125, 126
 Himpens G., 736
 Hindryckx J., 546
 Hollevoet F., 194
 Hollevoet Y., 124, 127, 128
 Hondekeyn J., 426
 Hooghe M., 195
 Hoornaert G., 688
 Hosten J.L., 804
 Hostyn N., 737
 Houbaert I., 109
 Hovart P., 618, 860
 Hulsbergen S.J.M., 805
 Huyghe J., 325
 Huyghebaert J., 74, 192, 202, 226,
 438, 669, 670, 671, 672
 Huyghebaert N., 175
 Huys P., 326, 327, 619, 620, 738, 739
 Huysentruyt A., 75, 179
 IJsewijn J., 729
 Jacobus A., 787
 Jacquet Ph., 166
 Jacquet-Ladrier Fr., 166
 Janssens de Bisthoven B., 180, 689, 787
 J.B., 368, 384, 385
 J.D.W., 261
 Kerckof P., 328

- Kerkhofs J., 621
Keukeleire A., 849
Kimpe W., 11
Klausing J., 329
Kossmann-Putto J., 12
Kyndt E., 566, 567
Labarre A., 673, 778
Laleman M.C., 129, 130, 131
Lamarcq D., 622
Lamiroy P., 787
Lannoy D., 457
Lanszweert W., 76, 330, 492, 623, 624
Laureys A., 504
Lauwers W., 533
Leeuwerck E., 516
Lefranc G., 49
Lemahieu J., 517
Leman G., 48, 49
Leman P., 49, 132, 133
Lepiae N., 787
Lermyte J.-M., 446, 690, 787
Leroy R., 446
Lesage Chr., 167
Lesenne M., 13
Leupen P.H.D., 806
Libon J., 586
Liégeois A., 14
Lietaer N., 691
Lievois D., 493
Lingier B., 331
Lippens L., 77
Lobelle-Caluwé H., 741
López-Calo J., 729
Lopez Pinéro J.M., 729
Lottin A., 167, 729
Lowyck A., 185, 216, 287,
332, 333, 334
Maddens N. (Kl.), 15, 16, 467,
474, 608, 620
Maertens M., 372
Marechal D., 17, 409, 625, 742, 743
Marechal J., 400
Marey H., 335
Marrey R., 850
Masson I., 692
Matheussen C., 680
Mattelaer B., 231
Merck A., 807
Merlevede D., 282
Messiaen M., 196, 336
Mestdagh M., 174
Meulemeester J.-L., 337, 744, 745, 746
Meuris J., 283
Michiels G., 175
Michiels Guil., 626
Milis L., 78, 359f
Minnen B., 166
Mitchell D., 747
Moelaert R., 497
Moeyaert C., 334
Morel E., 481
Mortelmans R., 359g
M.R., 369
Muller A., 122
Mus O., 443, 444, 445
Muylaert F., 521
Naert U., 209, 230, 366, 522, 824
Nightingale P., 169
Nijs R., 748
Norro K., 401
Noteboom H., 367
Noterdaeme A., 183, 235, 295, 338
Nuyttens M., 447, 825
Odonne P., 432
Ooghe R., 98
Opsommer R., 554, 627
Ostyn G., 458
Paravicini W., 587, 588
Parez R., 550
Parmentier J., 628
Pauwels A.G., 749
Pauwels G., 446
Pauwels H., 750
Penne W., 252
Peeters J.-P., 589
Peirsegaele W., 79
Peperstraete J., 80
Petit M., 851
Pfister Chr., 751
Pieters E., 787
Pillen L., 693
Plateaux A., 752
Platelle H., 808
Pollet J., 225, 268, 568, 569, 570,
571, 572, 573, 694, 809, 810
Preneel L., 175, 787
Prevenier W., 359h, 359i, 360, 590
Priem K., 446, 448

- Pycke J., 175
 Rau J., 207
 Raveschot P., 129, 130, 131, 134, 135
 Reynebeau M., 674
 Rezsohazy R., 621
 Rigaudière A., 852
 Robinet R., 591
 Roets E., 647
 Rogge M., 101, 102, 103
 Rolly m., 374
 Rombauts W., 787
 Rommelaere J., 106, 136
 Ronse H., 592
 Ronse-De Craene H., 853
 Roose P., 753
 Rotsaert J., 754
 Rotsaert K., 219, 246, 629
 Rousseau X., 137
 Ryckaert M., 7, 50, 359e, 630
 Ryckeboer H., 78
 Ryheul J., 138, 139
 Ryserhove A., 534
 S., 755, 756
 Schepens J., 176
 Schepens L., 402
 Scholliers P., 631
 Schoonaerts G., 695, 696, 697
 Schoonheere A., 632
 Schoutet A., 198, 221, 223, 779, 780
 Selosse Ch.-C., 430
 Semey J., 136, 140, 141
 Seys A., 98
 Seys J., 459
 Seys R., 176, 177
 Silversmet T., 19
 Simons W., 403
 Smits A., 339
 Soete J. (†), 81
 Sosson J.P., 175
 Steevens D., 633
 Stengers-Limet A., 593
 Steppe J.K., 729
 Stevens H., 264
 Stevens M., 464
 Stockman L., 811
 Strobbe M., 142
 Strohm R., 757
 Strosse J., 222
 Strynen H., 854
 Swimberghe P., 7, 129, 143
 Symoen R., 296, 452, 453
 Tanghe J., 427, 428
 Tanghe O., 758
 Tefnin R., 8
 Termote J., 110, 144, 145, 146, 147,
 148, 149, 150, 151, 152, 153
 Theerens F., 404
 Therry M., 787
 Thoen H., 94, 154, 155
 Thomas P., 675
 Thumerelle P.J., 634
 Tielemans L., 16
 Tillie W., 518, 519, 635, 759
 Tollebeek J., 359j
 Tomas y Valiente F., 729
 Top St., 20, 191, 340
 Trénard L., 21
 Trimpe Burger J.A., 156, 364
 Trio P., 30
 Trips E., 405
 Troffaes L., 341
 Tytgat J., 382, 543
 Vaerendonck F., 826
 Valcke L., 263
 van Acker J., 431
 Van Acker L., 170, 342, 343, 344,
 424, 541, 544, 636, 812, 813
 Vanacker M., 681
 Vanackere C., 531
 Van Assche D., 22
 Van Belle J., 229, 242, 250
 van Betsbrugge G., 16
 Van Bladel Fr., 814
 Van Biervliet A.-Tillo, 375, 376, 435
 Van Biervliet L., 31, 676, 760
 Vanbossele J., 240, 476
 Van Bugenhout J., 477, 498
 van Buuren A.M.J., 359e
 Van Caenegem R.C., 32
 Van Cleven J., 761
 Vancouillie E., 150
 Vandamme G., 500
 Vandamme L., 815
 Van de Castele K., 461
 Van den Abeele A., 182, 186, 208, 237
 406, 408, 637, 638, 781, 861
 Vanden Berghe E., 816
 Vandenbergh H., 82, 520

Boekenschouw

- Vandenbergh R., 214
Vandenbergh St., 2, 7, 157, 158, 159,
256, 639, 762, 763, 765,
766, 767, 768
Vanden Berghe Y., 406bis, 787
Vanden Borre H., 724
Vandenbreenen J., 764
Vandenbroecke C., 640, 641, 642
Vanden Broucke A., 549
Vandenbroucke G., 429
Vandenbussche B., 787
Vanden Bussche L.B. 271
Vandenbussche P., 51, 443, 724
Vandendriessche M., 16
Van Den Heuvel J., 454, 486, 787
Vandenhove L., 819
Van den Wyngaert G., 377
Van de Perre R., 210
Vandepitte G., 23, 512, 558, 643
Vandepitte P., 539
van der Bauwhede D. 817
Vandercruysse Th., 407
van der Hoeven J., 176, 177
Vandermeersch P., 24, 698
Vandermoere N., 136, 155
Van der Wee H., 729
van der Wiele G., 258
Van De Voorde M., 787
Vandewalle A., 7, 24, 409, 644, 645, 646
Vandewalle Ch., 16
Van De Wiele J., 818
Vandommele H., 345
Vandoorne A., 257
Van Doorselaer A., 103
Vandromme A., 25, 346, 347,
446, 449, 450
Van Eeghem J., 787
Van Eenoo M., 787
Van Eenoo R., 787
Van Eenoo Ghe D., 160
Van Effelsterre J., 349
Van Elslande R., 277
Van Gansbeke-Grothausen M., 171
Van Haeghedoren M., 819
Vanheule M., 536
Van Hille W., 434, 505
Van Hooreweder C., 677
Van Hooricx W., 647
Van Houdt S., 172
Vanhoutryve A., 279
Van Houtte J.A., 359e
Van Hyfte I., 506
Van Iseghem J., 83, 84
Van Keersbick J., 406bis
Van Kuyck W.A., 410
Vanlandschoot R., 678, 787
Vanleenhove F., 820
Van Lennep J., 769
Van Maele G., 407
Van Mingroot E., 787
Van Moerbeke T., 27, 289
Vanmoerbeke J., 136, 140, 141, 161
Van Neer W., 162
Van Nerom C., 770
Vanneste D., 52
Vanneste P., 348
Vanneufville E., 359k
Van Overstraeten J., 85
Van Oyen I., 771
Van Rinsveld B., 28
Van Rollegheem A., 411
Vanslembrouck M., 176, 177
Vansteenlandt A., 787
Vanthemsche G., 648
Vanthournout C., 111, 112
Van Viaene M., 772
Van Vlaenderen B., 361
Van Vlaenderen L., 161
Van Vooren G., 787
Van Wouterghem E., 540
Verbanck J., 649
Verbanck R., 233
Verbeure R., 352
Verbruggen C., 99
Verbrugge J., 248
Vercammen J., 176
Verfaillie L., 86
Vergriete Ph., 451
Verhaeghe F., 163
Verheye St., 87, 350, 351, 650, 651
Verholle R., 446
Verhulst A.E., 33
Verkempinck F., 507
Verlot M., 136
Vermeersch V., 773
Vermeulen G., 352
Vermeulen M., 652
Verplaetsen A., 553

- Verrept S., 88
Verschuere M., 555
Verstraete P.J., 827
Veys J., 855
Viaene-Awouters L., 173
Vijselaar J., 592
Vlaemynck C., 412, 856
Vlamijnck M., 494
Vlamynck J., 266, 378, 440, 560, 561,
653
Vlieghe H., 485
Vliege-Steps G., 353
Voet L., 729
Vogelaers D., 142
Vorsters S.A., 729
Waes G., 774
W.D., 369
Walle J.-Cl., 515, 857
Warlop E., 174
Welvaert Fr., 362, 654
Weyns N.J., 175
Weymeis Chr., 354
Wijffels C., 594, 655
Willaert H., 446
Willemot O., 557
Witte E., 12
Wood Ian N., 363
Wyseur-Wilkin Ch., 656
Zwaenepoel G., 34

REDACTIONEEL

3

BIJDRAGEN

- C. Vandenbroeke, *Molinologie en economische geschiedenis : enkele terreinverkenningen.* 5- 28
- R. Wall, *Beroeps- en gezinsstructuren : Brugge in het begin van de negentiende eeuw.* 29- 60
- A. Van den Abeele, *De faïencefabriek aan het Minnewater te Brugge (1750-1818).* 61-105
- J. Monballyu, *Een mislukte opknoping te Brugge in 1613. Mirakel of toeval ?* 167-181
- H. Platelle, *Legendes médiévales sur les naissances multiples. A propos d'un passage curieux de la Vita Donatiani (12e s.)* 183-195

OORKONDEN EN MEDEDELINGEN

- N. Hostyn, *Het Museum voor Schone Kunsten te Oostende ten tijde van conservator Permeke (1897-1912).* 107-121
- S. Vandenberghe, *Brugs tafelzilver van J. Busschop uit het bezit van Frans Beyts, primus te Leuven in 1782.* 123-128
- R. Van Belle, *Een raadselachtige priesterzerk te Mariakerke* 197-204
- B. Janssens de Bisthoven, *Pleidooi voor een constitutionele bisschop van Ieper, 1798* 205-206
- L. Devliegheer, *Het oudste reglement van het Sint-Kathelijnebegijnhof te Aardenburg* 207-213

VLAAMSE BIOGRAFICA

- A. Schouteet, *Jan Tavernier, een onbekende Brugse schilder uit de 16de eeuw.* 129-133
- A. Schouteet, *Cornelis Luet, Brugse drukker uit de 17de eeuw ?* 215-223

BOEKBESPREEKINGEN

A. Lottin e. a., <i>Etudes sur les villes en Europe Occidentale</i> (M. Ryckaert).	135-136
E.J. Mundy, <i>Painting in Bruges, 1470-1550</i> (A. Janssens de Bisthoven).	137-138
R. Strohm, <i>Music in late medieval Bruges</i> (A. Dewitte).	138-140
H. Stynen e. a., <i>Het verwoeste gewest. The devastated region. 15/18 Mission Dhuicque</i> (M. Ryckaert).	140-143
<i>Recht en instellingen in de oude Nederlanden tijdens de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijden. Liber amicorum J. Buntinx</i> (M. Vandermaesen)	144-145
P. Ruelle, <i>Le dialogue des créatures. Traduction par Colart Mansion (1482) du Dialogues creaturarum (XIVe siècle)</i> (A. Dewitte).	225-226
M. Coornaert, <i>Dudzele en St.-Lenaart</i> (J. Mertens).	226-227
J.L. Meulemeester, <i>Jacob van Oost de Oudere en het zeventiende-eeuwse Brugge</i> (L. Devliegher).	227-229
L. Simons, <i>Vlaamse en Nederduitse literatuur in de 19e eeuw. II. Vertalingen, receptie, beïnvloeding</i> (L. Valcke).	229-232
V. Van Renterghem, <i>Het belang van Gent voor de universiteits- en studiekeuze van de Brugse studenten (1817-1914)</i> (P. Vandermeersch).	232-233
J. Geldhof, <i>150 jaar St.-Lodewijkscollege te Brugge</i> (M. Ryckaert).	234-236
	147-165
KRONIEK	237-260

BOEKENSCHOUW

261-317

MEDEWERKERS AAN DEZE JAARGANG

- I. Bauwens-Dejaeghere, St.-Sebastiaanslaan 25, 8500 Kortrijk.
- M. Berteloot, Kanunnik Duclosstraat 40, 8000 Brugge.
- M. Cloet, Bergstraat 111, 3200 Kessel-lo (Leuven).
- L. Devliegher, Ten Hove 17, 8200 Brugge.
- A. Dewitte, St.-Sebastiaansstraat 9, 8202 Varsenare.
- N. Geirnaert, Lindenstraat 11, 8020 Oostkamp.
- N. Hostyn, Brusselstraat 18, 8400 Oostende.
- B. Janssens de Bisthoven, Langestraat 21, 8000 Brugge.
- H. Lobelle-Caluwé, p/a Memlingmuseum, Mariastraat, 8000 Brugge.
- J. Mertens, p/a Rijksarchief, Academiestraat 14, 8000 Brugge.
- J. Monballyu, Melkweg 39, 8720 Kuurne.
- W. Muylaert, Jordaenslaan 51, 8370 Blankenberge.
- M. Ryckaert, Henleykaai 20, 9000 Gent.
- A. Schouteet, E. Deneckerestraat 10, bus 2, 8000 Brugge.
- P. Swimberghe, Minderbroedersstraat 14, 8000 Brugge
- L. Valcke, Bossuytlaan 59, 8320 Brugge
- R. Van Belle, Zwaluwenstraat 1, 8000 Brugge.
- A. Van den Abeele, Stijn Streuvelsstraat 56, 8000 Brugge.
- S. Vandenbergh, Leopold I-laan 62, 8000 Brugge.
- C. Vandenbroeke, Ruitersdreef 13, 8790 Waregem.
- M. Vandermaesen, p/a Rijksarchief, Academiestraat 14, 8000 Brugge.
- P. Vandermeersch, Goudenregenstraat 28, 9000 Gent.
- W. Vanderpijpen, Disbos 17, 8310 Brugge.
- A. Vandewalle, Ter Zwanekerke 60, 8200 Brugge.
- R. Wall, Trumpington Street 27, Cambridge CB2 1QA.

GENOOTSCHAP VOOR GESCHIEDENIS

Zetel en correspondentieadres : Rijksarchief, Academiestraat 14, 8000 Brugge.

Redactieadres : Ter Zwanekerke 60, 8200 Brugge

Postrekening : 000-0107939-75 Genootschap voor Geschiedenis, Brugge.

Het Genootschap voor Geschiedenis «Société d'Emulation», gesticht in 1839, heeft tot doel de geschiedenis van het oude graafschap Vlaanderen en van de Provincie West-Vlaanderen te beoefenen en te bevorderen.

Het Genootschap geeft ieder jaar de «Handelingen» uit, waarin bijdragen over historische onderwerpen van allerlei aard opgenomen worden. Het tijdschrift in zijn huidige vorm is de voortzetting van :

- Annales de la Société d'Emulation pour l'histoire et les antiquités de la Flandre Occidentale : I (1839) - IV (1842).
- Annales de la Société d'Emulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre : V (1843) - LIV (1904).
- Annales de la Société d'Emulation de Bruges. Revue trimestrielle pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre : LV (1905) - LXXXVI (1933).
- Annales de la Société d'Emulation de Bruges. Revue trimestrielle pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre. / Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis, gesticht onder de benaming «Société d'Emulation» te Brugge. Driemaandelijks tijdschrift voor de studie van geschiedenis en oudheden van Vlaanderen : LXXVII (1934) - CXV (1978).

Verder worden door het Genootschap ook afzonderlijke studies uitgegeven, nu o.m. in een nieuwe reeks «Vlaamse Historische Studies». Hierin worden teksten van hoog wetenschappelijk gehalte, over onderwerpen die een brede belangstelling wekken, voorgesteld in een eigentijdse stijl en vorm.

Het lidmaatschap van het Genootschap kost jaarlijks 500 F. Dit geeft recht op de toezending van de «Handelingen» en op deelname aan de activiteiten van het Genootschap. Bovendien bekomt elk lid een korting van 20 % op de prijs van de jaargangen van het tijdschrift die vóór zijn toetreding zijn verschenen, en op alle afzonderlijke uitgaven. Lid worden kan (met opgave van naam, adres en beroep) door overschrijving van de lidmaatschapsbijdrage op de bovenvermelde postrekening.

BESTUUR : B. Janssens de Bisthoven (voorzitter), J. Marechal (ondervoorzitter), L. Valcke (secretaris-penningmeester), A. Vandewalle (redactiesecretaris), A. Van den Abeele (ledenwerving), M. Cloet, D. Dalle, L. Devliegheer, A. Janssens de Bisthoven, J. Mertens, O. Mus, M. Ryckaert, A. Schouteet, C. Vandenbroeke, W. Vanderpypen, R. Van Eenoo.

ENKELE UITGAVEN NOG IN VOORRAAD :

- Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, (vanaf 1929 ; ontbreken : 1939, 1-2 ; 1963, 1-3 ; 1975, 1-2 ; 1976, 1-4 ; 1977, 1-2), per jaargang 500 fr.
- H. Dussart, *Fragments inédits de Rombout de Doppere, Chronique brugeoise de 1491 à 1498*. Brugge, 1892, in 4° XIV - 137 blz. 375 fr.
- A. Heysse, O.F.M., *Tabulae capitulares almae provinciae Sancti Joseph in comitatu Flandriae Ordinis Fratrum Minorum Recollectorum (1629-1796)*. Brugge, 1910, in 4°, XXV - 169 blz. 375 fr.
- L. Gilliodts-van Severen, *Mémoriaux de Bruges*. Dl. II, in 8°, 327 blz. 500 fr.
- A. Schouteet, *Een beschrijving van de Bogardenschool te Brugge omstreeks 1555 door Zeger van Male*, Brugge, 1960, in 8°, 225 blz. + 6 pl. 500 fr.
- A. Van Wallegghem, *De oorlog te Dickebusch en omstreken 1914-1918*. Uitgegeven door J. Geldhof. Tweede en derde deel, in 8°, 256, 213 blz., ill ; samen 500 fr.
- J. Cuyper, *Journal de Campagne 1914-1917. Oorlogsdagboek van een hulpdokter bij het Belgisch leger*. Uitgegeven door A. De Cuyper. Brugge, 1968, in 8°, XXI - 242 blz., 5 pl. 500 fr.
- L. Devliegheer, *Oorlogsdagboeken uit de streek tussen IJzer en Leie*. Brugge, 1972, in 8°, 247 blz. + 20 pl. 500 fr.
- J. Geldhof, *Het Handboek van P. Vandendorpe, pastoor van Nieuwerkerke, (1730-1806)*. Brugge, 1974, in 8°, 310 blz. 500 fr.
- A. Schouteet, *Stadsarchief van Brugge, Regesten op de oorkonden. 1089-1300*, 1973, in 8°, 217 blz. (400 fr.). Tweede deel, 1301-1339. Brugge, 1978, in 8°, 362 blz. (600 fr.). Derde deel, 1340-1384. Brugge, 1979, in 8°, 352 blz. (600 fr.). Vierde deel, 1385-1420. Brugge, 1982, in 8°, 325 blz., (700 fr.). Samen 2.300 fr.
- J. Geldhof, *Oorlogsdagboeken over Ieper (1914-1915)*. Tweede deel. Brugge, 1977, in 8°, 472 blz. 700 fr.
- G. Gyselen en J. Hindryckx, *Veurne tijdens de wereldoorlog 1914-1918. Dagboek van Gesquiere*. Brugge, 1979, in 8°, 432 blz., ill. 700 fr.
- E. Dhanens, *De iconografie der Van Eycks*. Brugge, 1982, 88 blz., ill. (VHS1) 290 fr.
- A. Delva, *Vrouwengeneeskunde in Vlaanderen tijdens de late middeleeuwen*. Brugge, 1983, 240 blz., ill. (VHS2) 550 fr.
- J. Marechal, *Europese aanwezigheid te Brugge. De vreemde kolonies, 15de - 20ste eeuw*. Brugge, 1985, 284 blz., ill. (VHS3) 980 fr.